שו״ת · אחרונים

שות נשאל דוד

רבי דוד בונאן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שות נשאל דוד

רבי דוד בונאן

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שות-נשאל-דוד/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

אורח חיים 4
סימן א 4
סימן ב 13
סימן ג 14
סימן ד 17
סימן ה 23
סימן ו 28
סימן ז 30
יורה דעה 31
סימן א 31
סימן ב 32
סימן ג 34
אבן העזר 34
סימן א 34
סימן ב 40
חושן משפט 44
סימן א 44
סימן ב 46
סימן ג 46
סימן ד 47
סימן ה 47
סימן ו 50
סימן ז 51
סימן ח 52
סימן ט 55
סימן י 56
סימן יא 56
סימן יב 58

ספר נשאל דוד זאת מצאנו בינ'ן של כתו'בים מכתבי הקדש מהרב אדוני אבי הרב המחבר עטרה בראש ראש דוד זלה"ה קצת דאיתיה בשאל'ה לו לבדו ניתנה וקב'ע את קובעיה'ם להלכה ולהורות את בני ישראל עד כי דוד הגדיל הפלפולא ובעומקה של הלכה ויהי דוד בכל דדכיו משכיל שה' עמו והלכה כמותו זכותו יעמוד לנו ולכל יוצאי ירכו ויהי רצון שזכות אבותי הקדושים לא תמה להגן בעדנו אג'וני מג'נא ואצולי מצלא כי" נסו"א:

אורח חיים

סימן א

בדין של ספר תורה

שאלה ס"ת שנמצא שההא של שם הוי"ה ב"ה היא משונה בצורתה ועשויה כצורת תאו כזה: **ת** עד שהתינוק קורא תאו. ולע"ד נראה דס"ת זה פסול שהרי כ' הרמב"ם בפ"י מהל' ס"ת וז"ל נמצאת למד שעשרים דברים הם שבכל א' מהם פוסל ס"ת ובדין ט"ו כת' וז"ל ט"ו שנפסד' צורת או' א' וכו' או תדמה לאות אחרת בין בעיקר התיבה וכו' ונראה שיצא לו להרמב"ם כן ממ"ש בשבת בפ' הבונה דק"ג ע"ב וכתבתם שתהא כתיבה תמה שלא יכתוב אלפין עיינין עיינין אלפין וכו' ע"ש ואם כפשטא דמלתא שלא יכתוב אלף במקום עין או דלת במקום ריש או ריש במקום דלת פשיטא דפסול הס"ת שהרי משתנית הקריאה לגמרי ועוד דלפעמים הוא מחריב את העולם שכתוב במקום ד' שבאחד שבק"ש ריש וכיוצא בזה כי ע"כ ס"ל להרמב"ם דלאו דוקא הוא אלא דהכונה היא דאינו אלא שתדמה האות לאות אחרת דפסו' וא"כ הכא בנדון דידן שהאות של ה"א היא נדמית בצורתה לתאו עד שהתינוק קורא אותה תאו פשיטא דס"ת זה פסול כיון דנפסלה האות ודמיא לטיפת דיו שנפלה על האות ושרי לתקנו דהיינו שיגרוד רל רגל השמאלי עד שנעשית בצורת ריש ואח"כ יכתוב הרגל כתקנו אבל לא שיגרור אותו הקו שיוצא מההא עד שנעשית הא דא"כ ה"ל חקק תוכות ואין תקנה לזה אלא שיגרור כל רגל השמאלי וכמ"ש. וכמו שכן הדין הוא שכתב מור"ם בהגה י"ד סי' רע"ו באות הא שבשם שכרעה נוגעת בגגה אם נוגע ממש עד שנראית כחית מותר למחוק או לגרור הרגל ולתקנה ע"ש וה"נ דכותה כיון שנראית כתאו עד שהתינוק קורא אותה תאו מותר לגרור הרגל ולתקנה:

ונראה דאפי' היכא שהתינוק קורא אותה הא מ"מ כיון שלא נכתבה כראוי לה ואנו רואין שנפסדה צורתה לא מהני בכה"ג תינוק וכמ"ש הפוסקי'. וליכא למימר דהתם שאני

דמעיקרא כתב חית וא"כ מעיקרא מעולם לא נתקדש השם ומש"ה שרי לתקנו משא"כ היכא דמעיקרא כשמשך הסופר הרגל של ההא כתקנה אז כבר נתקדש השם אלא שאחר שנתקדש עוית הסופר את ידו עד שעקם הרגל ונעשית כצורת תיו בכה"ג י"ל דאסור לגרור כיון שכבר נתקדש ה' וליתא דמי לא עסקינן התם שכתב ההא כתקנה באופן שנתקדש ה' ואח"כ נדבקה במתיחת העור או ע"י זבוב וכיוצא דלעולם שרינן לגרור הרגל דכיון שנפסדה צורת ההא ונעשית חית הלכה לה אותה הקדושה וכן משמ' מסתמיו' דברי מור"ם וז"ל הא של שם שכרעה נוגעת בגגה אם נוגעת ממש עד שנראית כחית מותר למחוק או לגרור ע"ש ולא חילק אם נדבקה מתחילה או נדבקה אחר כך דמשמע דאפי' היכא דידעינן דנדבקה אח"כ אפ"ה שרי לתקנה וה"ט דכיון דנפסדה הלכה לה אותה קדושה וה"נ דכותה. ועוד דהרי זה דומה לנפלה טיפת דיו על השם דמותר למוחקו כדי לתקנו ואדרבה מצוה לתקנו וכמ"ש הפוסקים ע"ש ה"נ כיון דאין מתכוין אלא לתקן שרי ואדרבה מצוה קעביד:

אך ראיתי להכנה"ג בשיירי י"ד הגב"י אות כ"ח שכ' משם הרמ"ע מפאנו בתשו' סי' שאם נכתבו האזכרות כהוגן ואח"כ נפסלו בדבוק הדיו מן הרגל לגג שהוא דבוק האות בעצמה אחרי שכבר נקרא שם ה"א עליה בכל אופן שיהיה אין לנו אלא דברי הר"י אכסנדרי הובא בב"י י"ד סי' רע"ו שאמ' יגנז וכו' ע"ש וא"כ ה"נ בנ"ד כיון שבעת משיכת ההא היתה כתקנה וכבר נתקדש ה' א"כ יגנז. ומ"מ יש לחלק דהכא שאני דבעת הכתיבה עצמה שינה האות ולא חל עליה קדושה כלל משא"כ היכא שנכתבה מעיקרא כתקנה דכבר חל עליה קדושה ואח"כ נדבקה. אך ק"ל על הרמ"ע דמאי שנא מטיפת דיו שנפלה אפי' על האות עצמה דשרי לתקן וכן ראיתי להרדב"ז ז"ל בשניות ח"א סי' תמ"ו שכתב וז"ל על הא של שם הדבוקה לגגה דמותר לתקנה ע"י. שיגרור כל הרגל ויליף. לה מההיא דמס' סופרי' דנפלה טיפת דיו דמותר לתקנו ומי לא עסקי' דנפל טיפת דיו וחבר הרגל עם הגג כנדון דידן ע"ש הרי דפשיטא ליה מלתא דאפי' לאחר שנתקדש ה' יכול לתקנו. ועוד ק"ל טובא דאעיקרא היכן כתב כן מהר"י אסכנדרי דאחד הרואה דלא כ"כ הר"י אסכנדרי דיגנז אלא בלא תלי כרע' דהא כדקא יאות כגון דדבוק בגגה כחוט השערה וכ"ע קארו לה הא דע"ז הוא שכתב ה' ז"ל דיגנז אמנם כל שנדבקה לגמרי עד שנפסדה צורת ההא ונעשית חית ליכא מאן דפליג דיכול לתקנה ואע"פ שנדבקה אח"כ דלא גרע מטיפת דיו וכמ"ש:

ואגב אורחין אומר אעיקרא מה שנסתפק מהר"י אסכנדרי באות הא דלא תלי כרעא כדקא יאות הנה ה' ז"ל כתב וז"ל וליכא למימר דכל מחיקה שהיא לתקון שריא דהנותץ

אבן ממזבח לא מחייב אלא בדרך השחתה שבל אם נפגמה שצריך לתקן אחרת במקומה שרי וכו' דהתם שאני דא"א לבנות מזבח במקו' אחר במקדש וגו' ע"ש ולא ידענא מה דמות יערוך להה' דאבן המזבח שנפגמה דהתם שאני דאע"פ שאינו ניכר פגימתו לכל מ"מ דינא הוא דנפסליה למזבח שנאמר אבנים שלימות תבנה וזה פגום ומש"ה מותר לנותצה משא"כ בהא דלא תלי כרעא כדקא יאות והכל קורין אותה הא אכתי י"ל כיון דאינה נוגעת רק מעט עדיין ניכר שהוא שם ונראה כמוחק את ה' וכמ"ש הש"ך שם ס"ק ט"ו ע"ש:

גם הראיה שהביא שכן מצינו בבני חשמונאי שנתצו המזבח שבנה עזרה מפני שטימאוהו יונים ע"ש לא ידעתי מה ענין זל"ז דהתם כיון שנטמא שוב אין עליו שום קדושה ומותר לנותצו משא"כ הכא דאכתי י"ל דכיון דכל העולם קורין אותה הא אכתי בקדושת השם קיימא ואסור למוחקה:

ואחרי כתבי את כל זה ראיתי להרדב"ז בשניות ח"ב סי' תקצ"ו שהאריך הרבה בענין זה והביא דברי הר"י אסכנדרי האמורי' לעיל וחלק עליו והתיר לגרור רגל ההא אפי' בכה"ג בהא דלא תלי כרעה כדקא יאות והביא עוד ראיה מההיא דאמרינן היה לו שם כתוב על בשרו ונזדמנה לו טבילה של מצוה יורד וטובל וחכ"א כורך עליו גמי וכו' והא הכא פסיק רישיה הוא שאי אפשר לטבול שלא ימחוק את ה' כולו או מקצתו ואפ"ה התירו משום טבילה בזמנה מצוה וטעמא משום דלא אסרה תורה אלא דרך השחתה אבל שלא כדרך השחתה לא וזה הטובל אינו מתכוין להשחית וכיון דאיכא צד מצוה שרי וא"כ בנ"ד דאיכא צד מצוה שרי למחוק ולתקן גם הביא הראיה מההיא דבית חשמונאי שנתצו המזבח וכו' ודחה כמ"ש עש"ב:

והנה מ"ש הרדב"ז דהכא פ"ר הוא שאי אפשר שלא ימחוק ה' היינו לפי מאי דאוקמה בגמ' שם דע"כ מיירי בדיו לחה דא"כ הוי חציצה וכיון דע"כ מיירי בדיו לחה א"כ א"א שלא ימחק השם ומה שכורך עליו גמי אינו אלא כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום כמ"ש הרמב"ם ואפ"ה התירו משום דטבילה בזמנה מצוה וכ"ש דקשה לחכמים דס"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה וע"ז תי' ה' ז"ל דלא אסרו אלא דרך השחתה וזה הטובל אינו מתכוין להשחית דהשתא תי' אפי' לחכמי' דס"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה דמ"מ צד מצוה איכא וכיון דאיכא צד מצוה שרי. ומה שהשמיט הרמב"ם דמיירי בדיו לחה כבר עמד ע"ז מרן הכ"מ וע"ש מה שתי':

באופן דהעולה מסוגי' דפ' כ"ב דלא אמרו לכרוך עליו גמי אלא מפני שאסור לעמוד בפני ה' ערום ויש לתמוה על רש"י בפ"ק דיומא דף ח' ובס"פ בתרא דפ"ח שכתב וז"ל נזדמנה

לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי להגן עליו משטף המים ע"ש דהא ע"כ הברייי' מיירי בדיו לחה וכדקאמ' בגמ' התם דא"כ הוי חציצה ואיך כתב רש"י להגן עליו משטף המים כיון דע"כ מיירי בדיו לחה ואע"ג דכורך עליו גמי א"א שלא ימחק ה' ופ"ר הוא וליכא למימר דרש"י פי' כן לפי מאי דס"ד התם בגמ' בפ' כ"כ דבגרם מחק פליגי חדא דלמה הניח המסקנא. ועוד שהרי התם בגמ' דיומא כי פריך מהאי ברייתא דהיה שם כתוב על בשרו קאמר עלה וקי"ל דבטבילה בזמנה פליגי ואחד הרואה דתלמודא התם בפ' כ"כ לא הוצרך לאוקמ' בהכי אלא לפי מאי דמסיק התם אלא ק"ט דרבנן דקסברי אסור לעמוד בפני ה' ערום ובדיו לחה מיירי דאי אפשר שלא ימחק. שו"ר להתוס' ישנים שם ביומא שתמהו כן על מה שפירש"י אירשא דברייתא דקתני היה שם כתוב על בשרו ה"ז לא ירחוץ שלא ימחוק את ה' דלא עיין בסוגי' דפ' כ"כ דמסיק שם טעמא כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום ע"ש ותמהני דרישא דברייתי' אפי' לפי המסקנא דפ' כ"כ ע"כ ה"ט כדי שלא ימחוק את ה' ואייר אפי' בדיו יבש ואף על גב דליכא אלא גרמא בעלמא מ"מ לכ"ע אסו' משום דלא הוי אלא לדבר הרשות ולא מיירי אם הוא ערום או לא דלא נחית לאשמעינן אלא דלא ירחוץ מקום השם כדי שלא ימחקנו ואע"ג דליכא אלא גרמא בעלמא כיון דלא הוי אלא לדבר הרשות וכל שקלא וטרייא דבגמ' שם אינו אלא אסיפא דברייתי' דנזדמנה לו טבילה של מצוה והנראה לע"ד דהתוס' סמכו על מה שפירש"י עוד שם אסיפא דברייתא דנזדמנה לו טבילה של מצוה וכו' שפירש"י דכורך עליו גמי כדי להגן עליו משטף המים וכמו שהקשינו ועיין לה' מקראי קדש דע"ד ע"ב שהק' על רש"י כמו שהק' התו' ע"ש:

ועל פי זה י"ל נמי למה שראיתי להריטב"א ז"ל בחי' ליומא שכתב הרי שהיה שם כתוב על בשרו לא ירחוץ פירש"י כדי שלא ימחקנו והק' בתוספות דהא כיון דלא ממשמש בי' גרמא בעלמא הוא בדבר שאין מתכוין ולא הוי פ"ר לכך פירש"י דטעמא כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום וכו' ע"ש וצ"ע דאי מהא ל"ק על רש"י די"ל דע"כ לא אמרי' דגרמא שרי אלא היכא דהוי לדבר מצוה אמנם לדבר הרשות ה"נ י"ל דאפי' ליכא אלא גרמא בעלמ' אסרי רבנן ורישא דברייתי' לא מיירי אלא לדבר הרשות מדקתני עלה נזדמנה לו טבילה ש"מ וכו' אמנם היכא דהוי לדבר מצוה האי דשרי ואע"ג דלרבנן ס"ל דטבילה בזמנה לאו מ"מ הא מיהא קצת מצוה איכא. אשר ע"כ נראה שכונתו להק' ע"מ שפירש"י עוד אסיפא דברייתי' דנזדמנה לו טבילה ש"מ דכורך עליו גמי כדי להגן עליו משטף המים וע"ז הוקשה לו דאמאי מצרכי' לכרוך עליו גמי כיון דלא ממשמש בי' לא הוי אלא גרמא בעלמא וכיון דהוי לדבר מצוה שרי אך מ"ש לכך פירש"י דטעמ' כדי שלא יעמוד בפני

ה' ערום צ"ע דהוא גמ' ערוכה בפ' כ"כ דאוקמ' תלמודא הכי והנראה דחיסו' לשון יש בו וצ"ל כדאית' בפ' כ"כ:

והנה ראיתי לה' המאירי ז"ל בפ' כ"כ שכתב וז"ל וגדולי המחברי' פי' עצמו של דבר מפני שאסור לעמוד בפני ה' ערום ושנדחית הסוגי' הא' שאם מפני מחיקת ה' מה ענין לגמי והרי אם מהודק חוצץ ואם אינו מהודק אינו מועיל ומ"מ בדרך סוגיא נאמרה דכל שאינו מהודק אינו חוצץ ומועיל שאין המים נכנסי' לשם בשטף אלא מצד שאנו צריכין לפרשה בלחה א"כ כל כניסת המים מוחקת מ"מ הואיל ואינו לאלתר שהדיו מתחיל להתייבש מעט ואפש' שלא ימחק ומ"מ הואיל ויש בו לחות אינו חוצץ את"ד ע"ש אשר עפ"ז י"ל שזה נמי דעת רש"י ז"ל בסוגיא וזהו שדקדק וכתב כורך עליו גמי להגן עליו משטף המים ונ"ל דהגמי אינו אלא להגן עליו משטף המים שאם לא היה הגמי הא ודאי הוא נמחק ע"י שטף המים ואע"פ שהדיו מתחיל להתייבש מ"מ ע"י שטף המים הוא נמחק כיון שעדיין אית ביה קצת לחלוחית אמנם כשכורך עליו גמי מהני ליה שלא ימחק משטף המים דהגמי מגין עליו כנ"ל:

וע"פ האמור מדברי ה' המאירי הללו א"ש מה שיש להקשות דכי משני תלמודא אלא ה"ט דרבנן כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום דאכתי ק' כיון דאוקמה בדיו לחה א"כ אי אפשר שלא ימחק ה' ופ"ר הוא והוי כמוחק בידים ולא חשי' גרמא והתורה אמרה לא תעשון דבשלמא לר"י דס"ל דטבילה בזמנה מצוה ופירש"י דכתי' והיה לפנות ערב ירחץ במים י"ל דס"ל דאתי עשה ודחי ל"ת דלא תעשון אלא לרבנן דס"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה מ"ט דשרי למחוק את ה' ואע"ג דקצת מצוה איכא מ"מ לא דחי לאו דל"ת ואיברא דהרדב"ז ז"ל כתב כתי' קושיא זו דלא אסרו אלא דרך השחתה ואע"ג דפ"ר מ"מ כל דלא הוי דרך השחתה שרי וזה הטובל אינו מכוין להשחית וכמ"ש דבריו לעיל ועיין להרב לב שלם בפ"ה מה' יסוה"ת דין ו' מ"ש בשם מהר"א נחום ז"ל:

ואולם לפמ"ש הרב המאירי הנה נכון דמאי דקאמ' בגמ' אלא ה"ט דרבנן כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום אינו אלא בדרך סוגי' נאמרה אמנם לקושטא דמלתא אע"ג דמוכרח לאוקמה בדיו לחה דאל"כ הוי חציצה מ"מ לאו בלחה ממש איירי אלא במתחי' להתייבש מעט וכיון דכורך עליו גמי להגן עליו משטף המים לא הוי אלא גרמא בעלמא דש"מ ימחק ומשו"ה שרי. ויש לתמוה ממרן הכ"מ ז"ל שכתב דהרמב"ם פסק כת"ק ושם אמרו דה"ט דרבנן כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום כלומר דמטעם מחיקת ה' אינו אסו' דכתיב לא תעשון עשיה הוא דאסור גרמא שרי ולא חש רבינו לכתוב דדוקא בדיו לחה ע"ש וצ"ע דאיך קרי ליה גרמא דכיון דאוקמא בדיו לחה א"כ אי אפשר שלא ימחק ופ"ר הוא:

והנה ראיתי בתשו' אחרת להרדב"ז בראשונות בל' הרמב"ם סי' מ"ח שהק' לו השואל עמ"ש הרמב"ם שלא אסרו לכרוך עליו אלא משום דאסו' לעמוד בפני ה' ערום וקשי' לן דהא עובר בלאו דל"ת כן לה' אלהיכם ע"כ לפום ריהטא לכאורה קשה דהא אמרי' שם בגמ' ל"ת כן עשיה אסו' גרמא שרי וצ"ל דכונתו להקשו' דכיון דמיירי בדיו לחה א"כ פ"ר הוא והוי עשיה וכתשו' הרדב"ז שזכרנו לעיל. ולפי האמור צ"ע עמ"ש הרדב"ז בתי' קושי' זו בשם ראיתי מי שכתב בתשו' דבר זה כי טבילת מצוה היא עשה ודחי ל"ת כיון דאי אפש' לקיים את ב' עכ"ד ונראה מדבריו דסובר דהרמב"ם פסק כמ"ד טבילה בזמנה מצוה ולכך אתי עשה ודחי ל"ת וצ"ע דלמ"ד טבילה בזמנה מצוה גמי לא מעכב ולא בעי לאהדורי עלי' ואלו מדברי הרמב"ם משמ' דבעי לאהדורי בגמי עד שכתב דאם לא מצא גמי מסבב בבגדיו על השם משמ' דבלא גמי אסור לטבול וכבר הלח"מ ז"ל האריך בדעת הרמב"ם והעלה דהרמב"ם פסק כרבנן דטבילה בזמנה לאו מצוה ע"ש ותו צ"ע על ה' ז"ל מה יענה לדעת רבנן דס"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה ואפ"ה שרי לטבול דהא עובר בלאו דל"ת דהא אוקמ' בגמרא בדיו לחה וא"כ אי אפשר שלא ימחק ואפשר דס"ל לה' השואל כשיטת ה' המאירי ז"ל דההיא דקאמר בגמ' אלא ה"ט דרבנן כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום בדרך סוגי' נאמרה ומיירי בדיו שמתחיל להתייבש מעט והגמי מגין עליו משטף המים ואפשר שלא ימחק ולא הוי אלא גרמא ושרי אמנם לר"י דס"ל דטבילה בזמנה מצוה ולא בעי לאהדורי אגמי א"כ אי אפשר שלא ימחק ועובר משום דל"ת וע"ז תי' ה' ז"ל דלר"י אתי עשה ודחי ל"ת:

והרדב"ז ז"ל השיב ע"ז וז"ל ואני ק"ל עלה דאין המצוה לטבול דהא אם ירצה לעמוד בטומאתו אינו עובר על עשה והרי מצוה זו דומה למצות עשה של שחיטה את"ד עש"ב ואפריון נמטייה לה' ז"ל שכ"כ הרמב"ם במנין המצות מצוה ק"ט והביאו ה' החנוך בפ' מצורע סי' קע"ה שכתב וז"ל שאין הכונה במאמר הטבילה מ"ע שיהיה חיי' כל טמא שיטהר כמו שהוא חיי' כל מי שיתכסה בכסות שיעשה ציצית וכו' ואולם הנראה בזה דין טבילה והיות התורה אומרת לנו כי מי שירצה ליטהר מטומ' הנה לא נשלם לו זה אלא בטבילה במים ואז יטהר ולשון ספרי ורחץ יכול גזירת מלך ת"ל ואחר יבוא אל המחנה מפני הטומאה וכו' ע"ש. ומ"ש עוד ה' וז"ל וא"כ לא אתי מצוה שאפשר לאדם ליפטר ממנה וידחה ל"ת ע"ש כה"ג אמרי' בפרק אלו נערות דף מ' ע"א אמאי דפריך אמתני' דקתני גבי אונס היתה ממזרת ה"ז לא ישא וליתי עשה ולדחי ל"ת צ"ל היכא אמרי' אתי עשה ודחי ל"ת כגון מילה בצרעת דאי אפשר לקיומי לעש' אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל ע"ש וה"נ דכותה אי אמ' לא בעינ' לטבול מי

איתי' לעש' כלל. אך מדברי התוס' ישנים שם מבואר דלא אמרי' הכי אלא דוקא גבי אונס משום דגבי דידה ליכא עש' דאי בעיא אמרה לא בעינא ליה הילכך אין לה לעבור בלאו משום עשה דידיה דהיא מוזהרת כמותו משא"כ גבי שבת דאצטריך קרא לומר דאין עשה דכבוד דוחה שבת אע"ג דאי אמר לא בעינא לכבוד ליתיה לעשה ואי לאו קרא הו"א דחי ע"ש וא"כ ה"נ דכותה דאתי עשה דטבילה ודחי ל"ת אע"ג דאפש' ליפטר ממנה מ"מ יש לחלק דהתם שאני אע"ג דאי אמ' לא בעינא ליתיה לעשה דכבוד מ"מ עיקר העשה אינו תלוי בידה לבטלו אלא דהאב הוא דאי בעי מחיל לכבוד דידיה ולכך י"ל דדחי ע"ש משא"כ הכא דבטול העש' הוא בידו ה"נ י"ל דלכ"ע עשה כה"ג דבידו לבטלו קל הוא ולא דחי:

עוד כתב הרדב"ז וז"ל ולפיכך נ"ל בטעמא של ה' דאין כאן דחיית לאו כלל שהרי אינו מוחק בידים אלא ממילא הוא נמחק ע"י המים ומש"ה בטבילת רשות אסור לפי שהוא גורם למחוק את ה' אבל בטבילת מצוה מותר כיון שאין שם אלא גרמא בעלמא עכ"ד ואחד הרואה שדבריו הם גמ' ערוכה בפ' כ"כ דלפי המסקנא גרמא שרו רבנן כמו דס"ל גבי מתני' דעושה מחיצה ודייק לה מדכתי' לא תעשון עשיה אסו' גרמא שרי והכא ה"ט דהוצרכו רבנן גמי הוא כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום אלא דצ"ע דהא למסקנא דאוקמא בדיו לחה פ"ר הוא דאי אפשר שלא ימחוק את ה' ולאו גרמא הוא ויש כאן דחיית הלאו והתימ' מה' גופי' שבח"ב הרגיש בזה דהוי פ"ר וכתב לתי' משום דלא אסרה תורה אלא דרך השחתה וזה הטובל אינו מתכוין להשחית. וכיון דאיכא צד מצוה שרי ע"ש:

ודע שע"פ דברי ה' המאירי הניתני' למעל' יש לדחות למה שראיתי בשם ה' פרי הארץ ח"ב סימן ד' שהביא דאיה מסוגיא זו דפ' כ"כ למ"ש הרא"ש בתשובה כלל ג' סי' ג' על מי שמגיה ס"ת ובעוד הדיו לח נטל בקולמוס הדיו כדי שתתייבש התיבה מהר ויש בזה משו' אכחושי מצוה דמסוגי' זו מבואר דאין בזה משו' אכחושי מצוה שהרי אוקמה בגמ' בדיו לחה ואפ"ה קתני דכורך עליו גמי ואע"ג דהגמי שואב מהדיו ואפ"ה שרי ואפש' לומר דשאני הכא דהוי לצורך השם עצמו כדי שלא יעמוד בפני ה' ערום ואע"ג דלרבנן ס"ל דטבילה בזמנה לאו מצוה מ"מ קצת מצוה איכא ומשו"ה התירו בכה"ג משא"כ בנדון הרא"ש דיכול להמתין עד שיתייבש הכתב. ועוד י"ל דשאני הכא דהגמי לא תהדק ומקופיא הוא דעביד ליה דאל"כ הוי חציצה וכיון דלא מהדק א"כ אינו שואב הדיו. ואולם ע"פ האמור מדברי ה' המאירי אין ראיה מסוגיא זו דאע"ג דאוקמא בדיו לחה מ"מ מיירי במתחיל להתייבש מעט דא"כ אי אפשר שלא ימחק בכניסת המים וכיון שכן אע"ג דכורך עליו גמי אינו שואב הדיו ואינו מכחישו. ומה גם למ"ש עוד הרב המאירי שם

לעיל מזה לדעת קצת מפרשים וז"ל ואפי' היה יבש כל שמעביר עליו קולמוס ומלחלחו אינו חוצץ ע"ש דמכ"ש דהגמי אינו שואב הדיו:

גם ע"פ דברי ה' המאירי הללו יש לתמו' למה שראיתי לה' לשון למודים ז"ל בח' א"ח ה' תפלין סי' ט"ו משם הר"מ מלמד אההי' דאמרי' במכות די"א גבי דוד דקאמ' מהו לכתוב שם אחספא ומשדר בתהומא עד שנשא אחיתופל ק"ו מסוטה דשרי וז"ל דמאי מספק"ל לדוד ואחיתופל תפוק לי דה"ל גרם מחק ושרי וכמ"ש רש"י שם וז"ל מי שרי למכתב שם פן ימחקוהו המים וכדגרסי' בפ' כ"כ וכו' ומסיק דטעמייהו דרבנן בדי שלא יעמוד בפני ה' ערום ופליגי בלאהדורי הגמי רבנן סברי טבי' בזמנה לאו מצו' ומהדרי' הגמי וכו' הרי דלכ"ע גרם מחק שרי ה"נ כי כתב שם אחספא ושדי בתהומא לאו מוחק בידים הוא אלא גרמא בעלמא דאפשר שימחקוהו המים כההיא דהיה שם כתוב על בשרו ושרי ואח"ה לא כיון יפה בסוגיא בפ' כ"כ דלמסקנא ע"כ איירי בדיו לחה דא"כ הוי חציצה וא"כ פ"ר הוא דאי אפשר שלא ימחק ואפ"ה שרי ומעתה יגדל התימה דכ"ש וק"ו הכא דליכא אלא גרם מחק כמ"ש רש"י פן ימחקוהו המים דמשמ' דליכא אלא גרמא בעלמ' ואפש' שלא ימחק וא"כ כ"ש וק"ו דשרי ומאי מספק"ל. ועפ"ז יש לדחות למ"ש ה' לשון למודים שם לחלק בין היכא שהיה השם כתוב מעיקרא ואח"כ נזדמנה לו טבילה להיכא שכתב שם מעיקרא כדי למשדי אתהומא שזה אפשר לכתחי' מקרי ואיתיה בכלל לא תעשון פן ימחקוהו המים ולהכי מספק"ל א"ד ולפי הסגנון שהק' י"ל שקולין הם ויבואו שניהם ששם דכבר היה השם כתוב אה"נ דשרי אפי' היכא דאי אפשר שלא ימחק אמנם הכא גבי כותב שם למשדי אחספא נחתינן דרגא כיון דלא הוי אלא גרמ' בעלמא אה"נ דשרינן אפי' לכתוב שם לכתחי' ולמשדי אחספא:

איברא דאעיקרא צ"ע דהתם נמי בכותב שם למשדי אחספא ע"כ נמי דמיירי בדיו לחה שהרי אי אפשר להמתין עד שיתייבש השם דהא התהום בעי למשטפא עלמ' ותכף ומיד אחר כתיבת השם שעדיין הדיו לח הוא צריך למשדא אתהומא וא"כ פ"ר הוא דאי אפשר שלא ימחק ה' ועוד דאפי' ימתין עד שיתבייש הכתב ע"כ נמי אי אפשר שלא ימחק שהרי החספא שכתוב עליה השם היא תהיה מונחת שם לעולם ואם לא ימחק עכשיו תכף הרי הוא סופו לימחק לאחר שנשדא אחספא ע"י המים ומ"ש רש"י פן ימחקוהו המים ע"כ דלאו דוקא הוא וא"כ הדרא קושי' לדוכת' דתפ"ל דשרי מההיא דנזדמנה לו טבילה של מצוה דאפי' ליכא אלא צד מצוה ואפ"ה יכול לטבול ואע"ג דאי אפשר שלא ימחק המים כ"ש וק"ו הכא דמצוה רבה איכא דבעי למשטפא עלמא. ואולם ע"פ האמור מתורתו של ה' המאירי ל"ק קושי' זו דהכא בנזדמנה לו טבילה ש"מ ליכא אלא גרמא

בעלמא כיון דכורך עליה גמי ואפשר שלא ימחק ומשו"ה שרי משא"כ התם דאי אפשר שלא ימחק אי משום דהתם ע"ב בדיו לחה איירי א"נ משום דכיון דנשאר שם אחספא ע"כ סופו לימחק וכמ"ש ולכך הוצרכו ללמוד ק"ו מסוט' אך עדיין ק"ל שהרי לר"י דס"ל דטבילה בזמנה מצוה ס"ל דלא מהדרי אגמי ולפ"ז ע"כ אפי' במתחיל להתייבש מעט אי אפשר שלא ימחק ע"י שטף המים וכמבואר מדברי ה' המאירי ז"ל שכתבנו לעיל ואפ"ה ס"ל דמשום טבילה בזמנה מצוה שרי לטבול ואע"ג דאי אפשר שלא ימחק ה' וע"כ טעמו משום דלא אסרה תורה אלא דרך השחתה וזה הטובל אינו מתכוין להשחית וכמ"ש הרדב"ז ז"ל וא"כ כ"ש וק"ו התם דמצוה רבה איכא דבעי למשטפא עלמ' ועוד דאינו מכוין להשחית וצ"ע:

ואגב אורחין ראיתי להרב תורת חיים ז"ל בחי' לסנהדרין דף כ"ב והביאו ה' פתח עינים ז"ל בחי' למכות די"א שכתב דהאי שם דכתב אחספא הוא שם י"ה עש"ב ועיין למרן הכ"מ ז"ל בפ' ו' מה' יסוה"ת דין ד' שביאר למה שהשיג הראב"ד ז"ל על הרמב"ם שכונת הראב"ד לומ' שלא הוזכרה בגמ' אלא י"ה מידו"ד כלומר דוקא שנתכוון לכתוב השם שלם וכ' י"ה למעלת שם המיוחד הוא דאינו נמחק אבל כשלא נתכוון רק לכתו' י"ה לכונת שם בפ"ע לא אמרו שאינו נמחק ע"ש הרי דס"ל להראב"ד דשם י"ה בפ"ע נמחק ולפ"ז ע"כ דשם שכתבו אחספא לאו היינו שם י"ה אלא שצ"ע דאי לזה כיון הראב"ד א"כ אמאי הוצרך להביא סיומא דברייתא דקתני אבל ש"ד משדי וצ"ב מצבאות הרי אלו נמחקין כיון דכל עיקר השגתו אינו אלא השם י"ה דנמחק וע"כ נראה דכונת הראב"ד כמ"ש מרן עוד שם דכונתו דלא אמרו אלא י"ה אבל ש"ד משדי וצ"ב מצבאות הרי אלו נמחקין וה"ה לו"ה כיון שאינו שם בפ"ע ע"ש ועיין בתשו' הרדב"ז בח"ב מלשונות הרמב"ם סי' רנ"ד ע"ש:

מעתה נחזור למאי דאתן עלה דהנה ראיתי להרב המאירי בשבת בפ' הבונה עלה ההיא דאמרי' התם מ"ט כרעיה דקו"ף תליא וכו' שכתב וז"ל ומכאן הסכימו קצת רבנים לפסול ס"ת בכך ומטעם דבוקה ואין נ"ל דלא הוזכר פיסול דבוק אות באות אלא עד שלא תהא האות מוקפת גויל מד' רוחותיה אבל של עצמה לא נפסלה ואין האות בעצמה פוסלת אלא כשנפסדה צורתה לגמרי עד שתדמה לאות אחרת שא"כ וכו' אלא דברים אלו לא לפסול נאמרו כלל אלא ליישר הכתיבה ואף מקצת חכמי דורינו חזקו טעם זה ממ"ש בשלישי של מנחות א"ר אשי חזינא להו להנהו ספרי דווקני דחטרו ליה לגגה של חית ותלו לה לכרעא דהא ר"ל שלא תהא דבוקה עם הגג הרי שדבוק רגל הא עם גגה אינו פוסל שא"כ לא היה מייחס פירודא לספרי דווקני וכן אתה למד מעניינו מ"ש דחטרו

לה לחית שאין במגעתה שום פסול וכו' ושמא תאמר והרי בהא נפסדה צורתה ודומה לחית וכבר פסלו בברייתא זו שאמרו (שלא יעשה ההי"ן חיתין וכו') יראה לי שזו של מנחות בשעשה גג (ההא) רחב עד שהבריח (ור"ל עוקץ הרגל העליון של היא) נכנס בפנים מעוקץ הגג זו (הא) שאין דבוקה מפקיע שלא תדמה להא (דר"ל שהגג של הא יוצא במקצת ממנו ממקום החבור של רגל ההא כזו:

ה אבל שאין עוקץ ההא יוצא לחוץ ודבוקה עושה לגמרי כצורת חית כזו:

ח ודאי נפסלה עכ"ל בתוס' הגהה וביאור באופן דלדברי ה' המאירי באלו אותיות שתים קוף והא אפי' שהם דבוקים לגמרי כשר הס"ת אלא שבאות ההא בעינן שהגג יהיה רחב ויוצא קצת במקצת ממנו ממקום דבוק שבחוץ. וכן נראה דעת מהריק"ו שורש ע"א דאין לפסול ברגלי ההא והקוף כנוגעים לגגם והביאו מרן הב"י בא"ח בסי' ל"ו ע"ש. וכן מתבאר מדברי רש"י בחומש בפ' בראשית על פסוק אלה תולדות השמים והארץ בהבראם וכו' ד"א בהא בראם וכו' רמז שירדו למטה לראות שחת בהא זאת שסתומה מכל צדדיה ופתוחה למטה לרדת דרך שם עכ"ל הרי דס"ל לרש"י דאות הא היא סתומה מכל צדדיה וכמ"ש ה' המאירי וכבר ראיתי להרמ"ע מפאנו בתשו' סי' ל"ו שהק' השואל מדברי רש"י הללו והשיב עליו הרמ"ע דאגדה שזכר רש"י תחשוב פתחא זוטא כאלו הוא סתום לגבי פתחא רבה ואין משיבין על הדרש ע"ש ולא ראו השואל גם הרמ"ע הבראשית רבה שהביא רש"י פ' י"ב סי' ט' שאמרו הע"הז נברא בהא ומה ה"א זה סתום מכל צדדיו רמז שכל המתים יורדים לשאול והחלון הזה שמן הצד רמז לבעלי תשובה ע"כ ומעתה צ"ל דמ"ש ומה הא סתום מכל צדדיו כמ"ש הרמ"ע א"נ כמ"ש מהר"ש יפה שם דמה שבין רגל ההא וגגו לא מקרי פתחא אלא חלון דמעט הוא וכלבוד דמי ע"ש:

גם מדברי ה' המאירי הללו מבואר דלא דוקא בכה"ג דנוגעים בגגם אלא דה"ה היכא שלא נדבקו לגמרי כגון היודין שעל האלפין והיודין שבשינין וכיוצא דאין נפסל בכך כמו שאין פוסל בנדבק האות לגופה שהרי כתב דלא הוזכר פיסול דבוק אות לגופה ועוד דכללא כייל דאין האות בעצמה פוסלת אלא כשנפסדה צורתה וכל שלא נדבקו לגמרי אכתי לא נפסדה צורתה. אך הטור י"ד סי' רע"ר כתב וז"ל האלף צריך ליזהר בנקודה שעליה שהיא כמין יו"ד שתגע בה וכן כל האותיות וכו' כגון הנקודה בשין ועיין ובאחת שאינה נוגעת פוסלת כל הספר חוץ מרגל ההא והקיף שאותן לבד אין להם ליגע ואם נוגעת פסול ע"ש וכ' מרן שהם דברי הרא"ש בה' ס"ת ע"ש:

סימן ב

בדין למכור ס"ת כדי לישא אשה.

הא דקי"ל דאסור למכור ס"ת אלא לישא אשה ה' מהר"י אזולאי בס' חיים שאל ח"א סי' ע"ד אות מ"ב הביא מה שנסתפק גדול אחד במי שרוצה למכור ס"ת לישא אשה ועשיר אחד ירא את ה' א"ל לא תמכור הס"ת ואני אתן לך מעות לישא אשה והעלה ה' שם דודאי יקבל המתנה ולא ימכור הס"ת עש"ב ומצאתי כתוב בצדו לה' א"א זלה"ה שהביא ראיה לזה מההיא דאמרי' בפ' בני העיר דכ"ז ע"א דקאמר שם רשב"ג גופי' לא ימכור אדם ס"ת אפי' אין לו מה יאכל ע"ש ומשמע דאפי' יצטרך לחזר על הפתחים לקבל צדקה אפ"ה יקבל צדקה ולא ימכור עכ"ד. ואח"ה לאו ראיה היא דמ"ש רשב"ג ואפי' אין לו מה יאכל אינו אלא ע"י הדחק שהיו מזונותיו מצומצמים וכמ"ש מור"ם בד"מ יו"ד סי' ע"ד וכן מבואר מדברי מרן בכ"מ פ"י מהלכו' ס"ת דין ב' ע"ש ומש"ה אמרי' שיסתפק במועט ולא ימכור ס"ת אמנם היכא שאין לו כלל אפי' לספק במועט אה"נ י"ל דימכור ולא יצטרך לחזר על הפתחים. ובר מן דין נראה דאין ראיה דע"כ לא מספק"ל לה' חיים שאל ז"ל אלא שבא עשיר א' וא"ל לא תמכור הס"ת ואני אתן לך מעות דמאליו ומעצמו נדבה רוחו אותו לתת לו כדי שלא ימכור הס"ת אבל לחזר על הפתחים לקבל צדקה והולך וצועק ופניו משתנית עד שאמרו ז"ל ימות אדם ולא יצטרך לבריות לא אמרה אדם מעולם ומעתה עכ"ל דמאי דקאמ' רשב"ג לא ימכור אדם ס"ת אפי' אין לו מה יאכל ע"כ אינו אלא ע"י הדחק וכמ"ש הד"מ שכתבנו ומה שהק' מרן הכ"מ על הירושלמי דאפליגו אם מוכרין ס"ת לכדי חייו והלא פיקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה ותי' דהכא במאי עסקי' במזונותיו מצומצמים ביותר אבל לא הגיעו לגדר שיהא בו פיקוח נפש א"ד ע"ש ואח"ה דמפני חייו דקאמ' בירוש' הוא ניהו מאי דקאמ' בתלמוד דידן ואפי' אין לו מה יאכל דלא מיירי בפיקוח נפש וכן מבואר מדברי הרמ"ך שהביא מרן שם בתחי' דבריו ע"ש:

סימן ג

לענין זימון.

כתב הטור א"ח סי' קצ"ה שתי חבורות שאוכלים בבית א' או בשני בתים אם מקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזימון וכתב מרן הב"י בשם הר' יונה שאם רשות הרבים מפסקת ביניהם נראה שאינ' מצטרפי' בשום ענין ע"ש וה' הלכות קטנות ח"ב סימן קמ"ח תמה ע"ז שהרי קי"ל במכות שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה לענין עדות דמצטרפי' והצ"ע ע"ש ולי נראה דלק"מ דשאני עדות דבראיה תליא מלתא דכתיב ביה או ראה או ידע וכו' ומש"ה כל זמן שרואין העדות אפי' רשו' הרבי' מפסקת ביניהם הרי אלו מצטרפי' משא"כ לענין זימון דבעי' שיצטרפו יחד וכל שרה"ר מפסקת ביניהם אין כאן צירוף יחד כנ"ל ברור:

ומה שכתב הטור אפי' בב' בתים כן הוא בירושלמי והביאו הרא"ש ז"ל וז"ל א"ר אבא בר זמינא בשם ר' זירא לשני בתים נצרכה ע"ש ותמהני מהרמב"ם ז"ל כפ"ה מה' ברכות שלא כתב דין זה רק בשני חבורות שאוכלות בבית א' והשמיט כל דברי הירוש' שהביא מרן. גם מ"ש עוד הטור וז"ל אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן והוא מדברי הירושלמי שהביא מרן שם ומיירי בשאין רואין זה את זה שאם היו רואין זא"ז א"כ אפי' הם בשני בתים מצטרפי' כמ"ש הטור קודם זה וקמ"ל דאפי' אין שמש ביניהם אפ"ה אם המברך יושב על מפתן הבית הוא מצרפן וכת' מרן דמ"ש רי"ו (ני"ו חלק ז') דאפי' ב' בבית א' צריך שיעמוד המברך במקום אמצעי כדי שישמעו כולם נראה שהוא מפרש כן הא דאמרי' בירוש' ר' ברכיה מוקי אמורא אתרעא מיצעא והוא מזמין אלין על אלין ע"ש ואח"ה פי' זה לא יתכן בירוש' דא"כ לא הו"ל למימ' והוא מזמין אלין על אלין אלא כדי שישמעו הו"ל למימ' ומה ענין זימון לכאן כיון דמיירי ברואין זא"ז או שהשמש ביניהם וכמ"ש רי"ו ע"ש ועוד דכוליה סוגיא דירוש' לא אייריי אלא לענין זימון כי ע"כ נראה שהדין זה של רי"ו הוא ממה שנתבאר בס"פ ג"ש גבי ההיא דאמר רבא כי אכל ריפתא בבי ריש גלותא וכמ"ש מרן שם ע"ש:

עוד כתב הטור וז"ל וכגון שנכנסו מתחילה ע"ד להצטרף וכתב מרן ז"ל דלפי מסקנת הרא"ש שכתב רבי' בסי' קצ"ג שאע"פ שלא ברכו ברכת המוציא ביחד נקבעו לזימון בב' חבורות נמי לא בעי' שיכנסו מתחילה ע"מ להצטרף יחד דא"כ לא הו"ל לרבי' לכתו' סתם וכגון שנכנסו מתחי' להצטרף יחד ואפשר שהוא סובר שיש לחלק בין צירוף דחבורה א' לצירוף דב' חבורו' ע"ש ונראה שכונתו בזה דשאני התם בצירוף חבורה א' דאע"פ שלא ברכו המוציא ביחד מ"מ נקבעו אח"כ באכילה ביחד ולכך נקבעו לזימון משא"כ הכא שלא נקבעו יחד לא בברכת המוציא ולא אח"כ אה"נ דבעי' שנכנסו מתחי' ע"ד להצטרף ושו"ר לה' בית חדש ז"ל שדחה למרן בחילוק זה ע"ש ולע"ד נראה פשוט שלזה החילוק כיון מרן. ומ"ש הב"ח שם שכן משמע בירוש' ע"ש אח"ה ליתא דאדרבא מדברי הירוש' אין נראה כן שהרי מתחי' קאמ' לב' בתים נצרכה ומסיים עלה אר"י והן שנכנסו משעה הא' על מנת כן משמ' דקאי אב' בתים נצרכה דקאמ' וכמ"ש הב"י ע"ש וכ"כ ה' שדה יהושע דנ"ב ע"ד ע"ש:

עוד כתב הטור שם בשם הרא"ש דבני החופה אפי' אם אכלו בבתים וכו' אפי' אין השמש מצרפן וכו' כולן חשובין לברך ברכת חתנים וכתב מרן שם שהגה"מ כתבו שריצב"א הודה לברך ברכת חתנים ע"י צירוף שמש ואע"פ שאין החבורות יכולות לראות ולשמוע ע"ש וכ"כ התוס' בפ' ג"ש שם וז"ל וכן בבית חתנים כשאוכלים בחופה בב' בתים ובני

אדם משמשין מזו לזו מצטרפי' אלא שסיימו וכתבו ובלבד שישמעו ברכ' המזון מפי המברך ע"ש וזהו דלא כריצב"א שכ' אע"פ שאין החבורות יכולי' לראות ולשמוע ותמהני מהב"י שלא זכר לדברי התוספות הללו:

ודע דמ"ש בירוש' אלא בית נשיא' מה את עבדת להון כבית א' או כשני בתים נאמ' אם דרכן לעבור אלו לאלו מזמנין ע"כ ופי' ה' שדה יהושע וז"ל דה"ק דבני ר"ג להיותן רבים לא היו אוכלין בבית מוקף מחיצו' אלא בר"ה וכיוצא והיו רואין אלו לאלו ומשתמשין ע"י עצמם ולהכי בעי מה את עביד לון כבית א' או כשני בתים שיש רה"ר מפסקת ביניהם שכתב רבי' יונה דאין מצטרפי' אפי' שרואין אלו את אלו ואפי' שמש א' משמשם וכאן נמי ר"ה איכא ומשני דכל שעוברים המסובין אלו על אלו ודרכן כן מצטרפין ולא דמי לשני בתים שיש ר"ה ביניהם דהתם אין דרכם לעבור אלו על אלו ע"כ ומן האמור יש לתמוה על הטור שהביא כל דברי הירושלמי ולא הביא הך דינא דבי נשיא' והתימה שהרא"ש העתיק כל דברי הירוש'. אך ראיתי לה' מהר"ר אליהו ז"ל שפי' דברי הירוש' באופן אחר וז"ל אלין של בית נשיא' שדרכן שסועדות אצלן חבורות הרבה בבתים הרבה אם נאמר דהו"ל כבית א' דאזלי' בתר בע"ה הנשיא ונחשבי' כא' או אינו לא כב' בתים שהרי החבורה הזאת אינה רואה לזאת דסתם בית א' רואות אלו לאלו וסתם ב' בתים אינם רואין אלו לאלו ומשני כיון שדרכן של אלו לעבור לאלו ומשמשי' להם כא' נחשבים והוי כמו שמש שמשמשן שיצטרפו יחד א"ד ומעתה י"ל שכן מפ' הטור לדברי הירוש' הללו וכיון שפסק דאם אינם רואות זא"ז אפי' בב' בתים אם יש שמש ביניהם מצרפן ממילא נשמע הך דשל בית נשיא' דאפי' הם בב' בתים ואינם רואות זא"ז שהשמש מצרפן:

ולע"ד נראה לפ' דהירוש' קאי אמאי דקאמ' קודם זה אר"י והוא שנכנסו משעה א' ע"מ כן ומשמע ליה דלא קאי ר"י אלא אשני בתים אמנם אם הם שתי חבורות בבית א' אע"פ שלא נכנסו מתחי' ע"ד להצטרף יחד מצטרפי' וכמ"ש מרן הב"י ע"ש והשתא קבעי אלין דבית נשיא' מה את עביד לון כבית א' וממילא לא בעינן שיכנסו מתחי' ע"ד להצטרף יחד ואפי' הם בב' בתים מ"מ כיון שדרכן שסועדות אצלן חבורות הרבה והכל יודעין שנכנסים שם חבורות הרבה א"כ הוי כמו שנכנסו מתחי' ע"ד להצטרף יחד או"ד כב' בתים עבדת לון וצריכי ליכנס מתחי' ע"ד להצטרף ומשני דאפי' חשבת להו כדין ב' בתים שצריכי ליכנס מתחי' ע"ד להצטרף הכא אינו צריך כיון שדרכן לעבור אלו על אלו ור"ל כיון דכולם יודעי' מתחי' שיכנסו חבורו' הרבה אלו על אלו הו"ל כמו שנכנסו מתחי' ע"ד להצטרף יחד ולפי הגי' שגורסי' בירושלמי לעבוד בדל"ת שהביא מהר"ר אליהו ז"ל י"ל דה"פ כיון שכל החבורות יודעין שדרכן לעבוד אלו לאלו ומשמשי' להם

הרי אלו מצטרפין ואין צריכי' שיכנסו מתחי' ע"ד להצטרף יחד וזה עדיף משמש אחד שישמשם דבעי' עד שיכנסו מתחילה ע"ד להצטרף יחד כנ"ל אלא שהטור ע"כ דאינו מפרש כן מדהשמיט האי דינא:

סימן ד

לענין ענייית אמן אם לא שמע כל הברכה אם חייב לענות אמן או לא.

הנה הרמב"ם ז"ל בפ"א מה' ברכות דין י"ג כתב וז"ל כל השומע א' מישראל מברך וכו' ואע"פ שלא שמע הברכה כולה וכו' חייב לענות אמן ע"ש והטור סי' רט"ו כתב וז"ל ויראה דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר אלא קמ"ל דאין עונין אמן אחר הכותי וכ' מרן הב"י ז"ל שם פי' דהא דתנן עונים אחר ישראל המברך לאו למימרא שהשומע ברכה מישראל חייב לענו' אחריו אמן שאין חיוב בדבר והוקשה לרבי' א"כ אמאי אצטרי' למתני עונין אחר ישראל ותי' דלאו לגופי' אצטרי' וכו' אבל הרמב"ם כתב בפ"א השומע א' מישראל מברך וכו' חייב לענות אחריו אמן וכן נראה ממ"ש בסי' קצ"ח את"ד ע"ש ולא ידעתי לפ"ז מי הכריחו להטור לומר כן ולא פי' כפשטא דמתני' דעוני' אחר ישראל דחיובא קאמ' וכמ"ש הרמב"ם כי ע"כ נלע"ד שאין כונת הטור אלא על הירוש' שהביא הטור שם קודם שאמרו גוי שבירך את ה' עוני' אחריו אמן כותי אין עונין אחריו אמן וע"ז קאי הטור וכתב ויראה דעוני' דקאמר בירוש' גבי גוי דלאו חיובא קאמר אלא משום דבעי לומר דאין עוני' אחר הכותי נקט גבי גוי עוני' ואה"נ דלא חיובא קאמ' והכריחו הטור לומר כן משום דק"ל דאי עוני' אחר גוי דקאמר בירושלמי חיובא הוא א"כ הא דקתני מתני' דעוני' אחר ישראל לישמועי' רבותא דאפילו גוי חייב לענות אחריו וכ"ש ישראל אלא ודאי דעוני' אחר גוי דקאמר בירוש' אינו אלא רשות אמנם בישראל המברך גם הטור ס"ל דחייב לענות אחריו אמן וכדנפק"ל מקרא דכי שם ה' אקרא וכו'. ומ"ש הטור אח"כ אבל הרמב"ם כתב השומע וכו' לא קאי אלא עמ"ש הרמב"ם דבכותי אין עוני' אחריו אמן אפי' שמע כל הברכה כנ"ל:

ומה שכתב ואם היה המברך גוי או כותי וכו' אין עוני' אחריהם אמן דבריו תמוהים דמשמע דאפי' שמע כל הברכה אין עוני' אחריהם אמן ואלו במתני' קתני דאין עוני' אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה ומרן הכ"מ שם הביא מ"ש הרא"ש בשם הירוש' דעכו"ם שבירך עוני' אחריו אמן ושוב תמה על רבי' שכת' דאין עונין אמן אחר גוי ותי' דאפ' לומר דרבי' לצדדין קאמ' אם היה עכו"ם או כותי לא יענה אם לא שמע כל הברכה אבל כששמע כל הברכה עונים אמן ע"ש וצ"ע שהרי בגוי המברך אמרי' בירוש' והביאו הטור וז"ל גוי שבירך ה' עונין אחריו אמן כותי אין עוני' אחריו אמן וע"כ

דמיירי בשלא שמע כל הברכה דאי בששמע כל הברכה א"כ אפי' כותי עוני' וכדקתני במתני' וכ"כ הטור שם ע"ש. גם מ"ש עוד שם וז"ל והיותר נראה לומר דס"ל לרבי' כיון דבגמ' דידן הזכירו כותי ולא עכו"ם משמע דאחר עכו"ם אפי' שמע כל הברכה לא יענה והא דמפלגי בין כותי לעכו"ם היינו בימי חכמי המשנה אבל אח"כ כשעשאום כעכו"ם אין חילוק בין כותי לעכו"ם ואין עוני' אמן אחר שום א' מהם אפילו שמע כל הברכה והיינו דמחתינהו רבי' בחדא מחתא לעכו"ם וכותי והטור העתיק דברי רבי' והשמיט עכו"ם מלשון רבי' ואם כך היתה נוסחתו בספרי רבי' היא גי' נכונה את"ד ע"ש וצ"ע לפ"ז דא"כ למה כתב הר"מ דבכותי לא יענה אחריו אמן ואפי' למאי דאמרי' דעשאום כעכו"ם מ"מ הרי בעכו"ם ס"ל להרמב"ם דעוני' אחריו מדהשמיט עכו"ם וכבר ראיתי לה' לח"מ שהוק' לו כן בדברי מרן עד שכתב שלא ידעתי ליישבו ע"ש והנראה לע"ד לומר דלפי גי' זו ס"ל למרן בדעת הרמב"ם דגוי עדיף מכותי דעונה אחריו אמן וכדס"ל להטור אלא דבכותי ס"ל להרמב"ם דאפי' שמע כל הברכה אין עוני' אחריו וה"ט דכיון שגזרו עליהם ועשאום כעכו"ם גרועי גרעינהו טפי מעכו"ם דאפי' שמע כל הברכה אין עוני' אחריו וכעין זה כ' מרן הב"י לדעת הטור דמה שעשאום כעכו"ם לא לדבר זה אמרו דהויא מעליותא לדידהו ע"ש ושו"ר שכן מבואר בדברי הרמב"ם בפי' המשנה שכתב וז"ל לא אמרו זה אלא קודם שחקרו עליהם אבל מעת שחקרו עליהם ומצאו להם דמות יונה בהר גריזים הם פחותים מן העכו"ם מאד עכ"ל. אך עדיין ק' דא"כ לפ"ז הו"ל להרמב"ם לומר דבגוי אפי' לא שמע כל הברכה דעונה אחריו וכדאיתא בירוש' וליכא למי' דלפי נוסח' זו בהרמב"ם דל"ג עכו"ם הכי נמי דס"ל להרמב"ם דבגוי עוני' אמן אפי' לא שמע כל הברכה דא"כ הו"ל להרמב"ם לאשמועי' חי' זה ועוד מדכת' בתחי' דבריו כל השומע א' מישראל מברך ואע"פ שלא שמע הברכה כולה וכו' חייב לענות אמן משמע דוקא ישראל ולא גוי. ומיהו י"ל דנקט ישראל לומ' שהוא חייב לענות אחריו אמן משא"כ גוי דאין חיוב לענות אחריו אלא דאם רצה לענות יענה כנ"ל:

באופן דהעולה לפי שיטה זו בגוי אפי' לא שמע אלא מקצת הברכה עונה אחריו אמן וכותי אפי' שמע בל הברכה אין עונה אחריו אמן אלא דאחד הרואה שאין שיטה זו עולה יפה דאפי' שגזרו על הכותי' ופיחתו אותם מן העכו"ם למה יגרע כח כותי כ"כ בב' הדרגות מהגוי שדי היה לנו לומר להיות גרועים מן העכו"ם בהדרגה א' דהיינו שהגוי אפי' לא שמע אלא מקצת הברכה עונה אחריו ובכותי עד שישמע כל הברכה וכדעת הטור אבל לומר שהכותי אפי' שמע כל הברכה לא יענה אחריו וגוי אפי' לא שמע אלא

מקצת הברכה עונה אחריו אמן מנין לנו לומר זה להיותם מחולקי' זה מזה לגמרי מן הקצה אל הקצה:

והנה ה' רבי' יונה ז"ל כתב בזה ב' דיעות דלעולם גוי וכותי שוין הם בדינם אלא דלדיעה א' בשם י"א ס"ל אפי' שמע כל הברכה אין עוני' אחריהם אמן ע"ש ונראה פשוט שכיון בזה לדעת הרמב"ם וגורס בדבריו גוי או כותי בגי' שלפנינו ולדעתו ז"ל אם שמע כל הברכה מהם דעונה אחריהם אמן בין גוי בין כותי ע"ש. אך ראיתי להלבוש ז"ל שכתב לחלק בין כותי לגוי עז"ה דהיינו שהכותי אפי' שמע ממנו כל הברכה אין עונין אחריו אמן אמנם גוי אם שמע ממנו כל הברכה דעונה אחריו אמן וזה שיטת מור"ם ז"ל בהגה שע"מ שכתב מרן אבל אם כותי וכו' אין עוני' אחריו דסתמיות דבריו משמ' דמיירי אפי' שמע ממנו כל הברכה כפשט דברי הרמב"ם ע"ז כתב וז"ל ועוני' אמן אחר עכו"ם אם שמע כל הברכה ע"ש ולפי מה שביארנו שיטה זו אינה לשום אחד מהפוסקים וכמ"ש. האמנם ראיתי לה' מגן אברהם ז"ל סי' ק"ג שכתב וז"ל עוד כ' הכ"מ דהרמב"ם איירי בשלא שמע כל הברכה אבל אם שמע כל הברכה עונה בין לעכו"ם בין לכותי וזו דעת ה' בהגה עכ"ל ואח"ה דבריו תמוהים דמדברי מור"ם מבואר דאזיל ומודה למאי דכתב מרן דכותי אין עוני' אחריו כלל אפי' היכא דשמע ממנו כל הברכה והשמיט גוי וע"ז כתב דבגוי אם שמע ממנו בל הברכה דעונה אחריו וכמבו' בלבוש שהבין כן בפשיטות דברי מור"ם וצ"ע:

ומן האמור שיטת מור"ם אנן בדידן י"ל שזה דעת הרמב"ם לפי גירס' הטור דלא גריס בדברי הרמב"ם גוי די"ל דס"ל להרמב"ם דמתני' דקתני דעונין אחר כותי בששמע כל הברכה היינו קודם הגזירה דומיא דמתני' דר"פ ג"ש דקתני דמזמנין על הכותים דע"כ בקודם גזי' איירי אמנם לאחר הגוי' שגזרו עליהם הם פחותים אפי' מעכו"ם וכמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה אבל בגוי ששמע כל הברכה עוני' אחריו אמן ומ"ש בירוש' שהביא הטור דגוי עוני' אחריו וכותי אין עוני' אחריו סובר הרמב"ם דהירוש' מיירי בששמע כל הברכה אלא דאיירי לאחר הגזירה שגזרו על הכותי' דהם פחותי' מעכו"ם דאי קודם הגזי' אדרבה כותי עדיף מעכו"ם אבל כשלא שמע כל הברכה בין גוי ובין כותי אין עוני' אחריו ואפשר דמה שהכריחו להרמב"ם לומר כן מהירוש' הלזו דאי איירי קודם גזי' אדרבה כותי עדיף מעכו"ם בבל דבר שהרי מזמני' עליו ועכו"ם אין מזמנין עליו אלא ע"ב דמיירי לאחר שגזרו על הכותי ואז הם פחותים מן העכו"ם אמנם לדעת הטור ע"כ י"ל דסובר דמתני' איירי לאחר גזי' ואפ"ה אם שמע כל הברכה עוני' אמן אמנם הגוי אפי' לא שמע בל הברכה עוני' אחריו אמן כדקא' בירוש'. אך לפי הגי' שבידינו בספרי הרמב"ם

שכתוב נמי גוי דהשתא ס"ל להרמב"ם דגוי וכותי שוין בדינן דלעולם אפי' בשמע כל הברכה אין עוני' אחריהם אמן אי אפשר ליישבו עם דברי הירוש' שהביא הטור:

ודע דמסוגי' הלזו לכאורה קשה עמ"ש רש"י והתוס' בפ' ג"ש דף מ"ז ע"א בד"ה אמן יתומה שהק' מההיא דאמרי' בסוכה שהיו מניפין בסודרין ועוני' אמן ותי' דהתם היו ידועים באיזו ברכה החזן עומד אב הכא מיירי שאינן ידועי' היכן החזן עומד אלא עונה אחר האחרי' בלא שמיעה ובלא ידיעה ע"ש וכ"כ התוס' חילוק זה שם בסוכה דנ"ב ע"א ע"ש ותמהני מה' מראית העין למהר"י אזולאי בחי' לסוכה שם שכ' עמ"ש בגמ' והלה מניף בסודרי' וז"ל כת הקודמין הוכיחו מכאן דכל שיודע מה היא הברכה שמברך הש"ץ הגם שאינו שומע קולו יכול לענות אמן עכ"ד וא' הרואה שהם דברי התוס' שם ובפ' שלשה שאכלו. ולפי תי' זה מבואר דאפי' בברכות שחיי' בהם אם הוא יודע באיזה ברכה עומד החזן אע"פ שלא שמע הברכה מפי הש"ץ יכול לענות אמן ויוצא י"ח וב"כ מרן הב"י סי' קכ"ד ע"ש והשתא ק' דלפ"ז מאי פריך הכא למימרא דיש' אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק והרי הבא אע"ג דלא שמע כולה ברכה מ"מ הוא יודע באיזו ברכה עומד המברך שהרי הוא שומע סוף הברכה ויודע היכן הוא עומד המברך ואמאי לא יצא י"ח וי"ל דשאני הכא דלא. ידע באיזה ברכה עומד המברך אלא ממה ששמע סוף הברכה דאז נודע לו באיזו ברכה עומד המברך אבל מתחי' הברכה לא היה יודע מה ברכה היא זו ומשו"ה לא יצא דמ"מ בעי' שיודע מתחי' הברכה ועד סופה באיזו ברכה עומד:

והנה ראיתי לה' פר"ח ז"ל בסי' קכ"א שהוק' לו עמ"ש מרן הב"י דלדעת רש"י והתוס' בפרק שלשה שאכלו דאע"פ שלא שמע הברכה יכול לענות אמן ויוצא י"ח דאכתי מאי פריך וכי לא שמע וכו' דלוקי מתני' בהכי דומיא דהנפת סודרי' ולהכי נפיק אע"ג דלא שמע וסיפא דמתני' נמי מיתוקמא שפיר להך אוקמתא ע"ש ולע"ד נראה דמשמע ליה לתלמודא דע"כ מתני' איירי בשאינו יודע איזו ברכה והיינו מדקתני סיפא ואין עונים אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה משמע דרישא אצטריך לאשמועי' ישראל אף על גב דלא שמע ולא ידע אלא סוף הברכה אפ"ה עונה אמן לאפוקי מכותי דעד דשמע כולה ברכה וא"א דאיירי בהכי דומיא דהנפת סודרי' א"כ אפי' לא שמע כלל כיון שיודע באיזו ברכה עומד. ועוד דלא הו"ל למתלי בעניית אמן שהרי קי"ל דכל היכא דיוצא י"ח באותה ברכה אפי' לא ענה אמן יוצא י"ח וכדאמרי' בירושלמי והביאו הפר"ח שם דקאמ' שמע ולא ענה יצא ע"ש ומ"ש דתני עוני' אחר ישר' המברך ולא הו"ל למתני אלא ויוצאין אחר ישראל אפי' לא שמע אלא משמ' דלא איירי אלא בשאינו יודע באיזו

ברכה עומד המברך ואשמועי' דאי שמע סוף הברכה עונה אמן ולכך פריך שפיר היכי נפיק ועוד דאי מיירי מתני' בהכי דומיא דהנפת סודרי' א"כ מהיכן שמע סוף הברכה עד דעונה אמן דמה סימן דידע סוף ברכה עד דעונה אמן כנ"ל ברור:

עוד ראיתי להפר"ח שם שדחה לדברי מרן אלו דליתא דכל שאינו שומע לא יצא אע"פ שעונה אמן וההי' דאלכסנדריא של מצרים מיירי שלא היו יוצאין י"ח ע"ש ואח"ה ליתא ולא ראה דברי התוס' בסוכה שאחר שכתבו לחלק דלא הויא אמן יתומה אלא על מי שחייב באותה ברכה כתבו בסוף דבריהם ועוי"ל יודעים היו לכוין סדר הברכה וכו' ע"ש משמע דלפי תי' זה אפי' בברכה שחיי' בה יצא י"ח וכן מתבאר מדברי הרא"ש ז"ל ע"ש וכ"כ להדיא רבי' יונה והביאו מדן הב"י סי' קכ"ד וז"ל ויש מתרצים בע"א דהתם כיון שהיו יודעי' על איזה ברכה היו עוני' וכו' במאן דשמע לה לברכ' דיינינן ליה וכו' ולמדנו כפי זה התי' שאפי' לא נפטרו מן החיוב ואינן שומעין הברכה מהחזן אם יודע איזו ברכה אומ' כמאן דשמע לה דמי ויוצאין י"ח את"ד הרי שכתב בפי' לא שמעו הברכה אם יודע איזו ברכה אומר כמאן דשמע לה דמי ויוצאין י"ח. אך מה שהק' הפר"ח מההי' דפ' שלשה שאכלו דף נ' ע"א אמר רבא כי אכלי' ריפתא בבי ריש גלותא מברכי' ג' ג' משום דאוושי כ"ע ולא שמע וא"א הלא יכול לכוין בברכות ע"י הנפת סודרי' ע"ש היא קושיא נכונה ועמ"ש מורי ה' ז"ל בס' ערך השלחן לקושיות הפר"ח אלו דלא אמרי' יצא אלא בדיעבד אבל לכתחי' צריך לשמוע הברכה מתחי' ועד סוף וההיא דהנפת סודרי' שאני משום דלא אפשר בלא"ה ע"ש:

והנה ק"ל על מרן הב"י שבסי' קכ"ד הסכים לענין הלכה בדעת הרמב"ם והר"ן דלא קפדינן אלא בברכה המחוייב בה ואלו בסי' מ"ו כתב וז"ל ולי נראה דאפי' אם אומרי' אותם בלחש כיון שהשומעי' איזו ברכה יוצאין כדאמרי' בפ' החליל היו מניפים בסודרי' וכו' נראה מדבריו שמסכים לתי' זה דאם הוא יודע איזו ברכה אומר יכול לענות אמן ויוצא י"ח ע"ש וצ"ע:

ודע דהרי"ף והרמב"ם השמיטו להההי' עובדא דרבא דכי אכלי בבי ריש גלותא מברכי' ג' ג' משום דאוושי כ"ע ולא שמעי ואע"ג שהיו יכולי' ליחלק עשרה עשרה מפני שיצטרכו לברך בקול רם ויקפיד בע"ה ע"ש ולא ידעתי למה השמיטו זה אמנם הרא"ש שם והטור סי' קצ"ג כתבו לזה והתימה מרי"ו נתיב י"ו שדרכו לילך אחר הרא"ש ובכאן לא הלך והשמיט ג"כ זה ע"ש ואפשר לומר דהם מפרשי הגמ' כמ"ש הרשב"א בחי' וז"ל ואע"פ ששנינו עשרה אין נחלקים עד שיהיו עשרים הכא שאני דכיון דאי שמע ר"ג היה מונעם עד שיברך הוא עמהם ולא הוו שומעי' דאוושי כ"ע וטוב להם ליחלק ע"ש א"כ לפ"ז

בהכרח להם שיעשו כן כיון שמונעם ר"ג ועצה טובה הוא דקמ"ל דעל היותר טוב דליברכו ג' ג' ומש"ה השמיטו הפוסקי' זה כיון שאינו אלא עצה טובא. אמנם הרא"ש והטור נראה דמפ' כמ"ש הרשב"א עוד שם וז"ל וא"נ לא היה מונעם כיון דקפיד הוי זילותא דבי ר"ג וגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה והא דרבנן היא עכ"ל ומעתה דינא הוא דקמ"ל דמשו' כבוד הבריות דוחין לל"ת שבתורה וליברכו ג' ג' ומשו"ה הוצרך הרא"ש לפסוק זה אלא שעדיין ק' דא"כ אעיקרא לעיל בפ' מי שמתו די"ט ע"ב דמתאמרה מימרא זו דגדול כבוד הבריות וכו' הו"ל להרא"ש שם לכתוב זה. גם הרי"ף שם השמיט זה שו"ר לה' המאור שם שכתב על הרי"ף דלא חשש לפרשה ע"ש:

והנה למאי דאתן עלה דעת הרמב"ם בתי' קושיא זו מההיא דמניפי' בסודרי' היא כדעת רבי' נסים שכתבו התוספ' שם בפ' החליל דע"כ לא הויא אמן יתומה אלא על מי שמחוייב באותה ברכה וההי' דמניפי' בסודרי' איירי בברכה שאין ש"ץ מוציא בה רבים ח"י שהרי כתב וז"ל מי שלא שמע את הברכה שהוא חיי' לא יענה אמן ע"ש דמשמע דוקא בברכה שהוא מחוייב בה הוא דלא יענה אמן כל זמן שלא שמע אותה אבל אם לא נתחיי' בה יכול לענות אמן יתומה וכ"כ מרן הכ"מ שם ע"ש וצ"ע לפ"ז ממ"ש הרמב"ם בדין י"ג וז"ל כל השומע אחד מישראל מברך וכו' אע"פ שלא שמע הברכה כולה מתחי' וע"ס וכו' חיי' לענות אמן משמע דס"ל דבעי' מהא שישמע כל הברכה ולפי הך תי' מבואר דבברכה שאין מחוייי' בה אפי' לא שמע מהברכה כלל לא מינה מקצתה ואפי' לא היה יודע באיזו ברכה עומד המברך יבול הוא לענות אמן כההי' רפ' החליל דמניפי' בסודרי' וכמ"ש מרן הב"י שם ע"ש ואפשר לומר דמ"ש הרמב"ם הוא דוקא לחיובא דכיון ששמע סוף הברכה הוא חייב לענות אמן אבל למצוה אע"פ שלא שמע כלל עונה אמן וכההי' דמניפי' בסודרי' ועיין לה' לח"מ ז"ל:

אך עדיין קשה דאפילו בברכה המחוייי' בה אמאי לא יענה אמן דלא יהיה אלא כשאר ברכות דעלמ' שאינו מחוייי' בהם ואפ"ה עונה אמן וה"נ אע"פ שאינו יוצא בעניה זו למה לא יענה אמן. ושו"ר להטור סימן קכ"ד שכתב וז"ל ולא אמן יתומה וכו' ופיר"י ה"מ שלא יצא י"ח בברכה ועונה אמן כדי לצאת ע"ש דמשמ' לפ"ז דדוקא כשעונה אמן כדי לצאת הוא דהויא אמן יתומה אבל אם אין כונתו לצאת ה"נ דעונה אמן:

ודע שראיתי להרשב"ש בתשו' סי' תמ"ג שכתב וז"ל ומ"ש הרמב"ם וכן כל השומע א' מישראל וכו' אע"פ שלא שמע הברכה כולה חיי' לענות אמן משנה מפורשת היא בפ' א"ד עוני' אמן אחר ישראל המברך וכו' ובלא ספק ברכה זו לא היה מחוייי' בה דאלו מחוייי' בה אף בישראל לא יענה אחריו קודם שישמע כל הברכה אלמא אע"ג דאינו

מחויי' בברכה ושמע אותה עונה אחריו אמן עכ"ל ואתמהה דהכרח זה שהכריח דבלא ספק ברכה זולא היה מחויי' בה בה הוא גמ' ערוכה אמתני' הלזו דקאמ' למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כולה ברכ' עונה וכי לא שמע היכי נפיק ואוקמה בשלא אכל עמהם וצ"ע:

סימן ה

בהא דקי"ל דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה.

כתב הטור סי' ר"ב ואפי' פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאכל דג מליח ואוכל עמו פת וכו' מברך על הדג ופוטר הפת כיון שהוא טפל ע"ש והיא משנה בפ' כיצד מברכי' הביאו לפניו מליח מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפלה וצ"ע שהרי בגמ' שם פריך אמתני' ומי איכא מידי דהוי מליח עיקר ופת טפלה ומוקי לה באוכל פירות גינוסר ואם איתא מאי קושי' דילמא מתני' באוכל דג מליח וכדי שלא יזיקנו בגרונו אוכל פת עמו ואמאי הוצרך לאוקמה באוכל פירות גינוסר אלמא דפשיט' ליה להש"ס דא"א שהפת שהוא חשוב יהא טפל למליח ודוקא פירות גינוסר שהם חשובים יותר מהפת וכפירש"י שם ע"ש והרמב"ם שכתב בפ"ג מה' ברכות וז"ל הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו ה"ז מברך על המליח ופוטר את הפת ע"ש י"ל דמיירי בכה"ג שאכל פירות מתוקים ומזיק לו המתיקות עד שהוצרך לאכול מליח וזה שדקדק הרמב"ם וכתב הרי שצריך לאכול דג מליח דמשמ' דמיירי בכה"ג דלא סגי ליה דלא אכיל מליח ומה שלא נקט הרמב"ם פירות גינוסר משום דס"ל להרמב"ם דלאו דוקא נקט הש"ס פירות גינוסר דה"ה נמי שאר פירות המתוקי' אלא דתלמודא מלתא פסיקת' נקט דבפירות גינוסר אי אפשר שלא לאכול מליח אחריו וכן נראה מדברי הרמב"ם בפי' המשנה ע"ש ודלא כמו שנראה מפירש"י דדוקא נקט פירות גינוסר שהם חשובים יותר מן הפת ע"ש. אך על הטור שכתבו ואפי' פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאוכל דג וכו' מברך על הדג ופוט' הפת קשה ושו"ר לה' ט"ז שהק' כן משם מהרש"ל ומה שתי' הט"ז ע"ש הוא תמוה וכן ראיתי להפר"ח בלקוטיו סי' ר"ב שעמד בזה ע"ש ולכאורה י"ל דלא פריך בגמ' ומי איכא מידי דמליח עיקר אלא משום מאי דמשמע פשטא דמתני' דהמליח מצד עצמו לעולם הוא חשוב ואפי' אצל פת עד שהפת תהיה טפלה לו וע"ז פריך מי איכא מידי דהוי מליח עיקר ומשני בפירות גינוסר אמנם היכא שהוא רוצה לעשות דג עיקר ופת טפלה ה"נ דהוי פת טפל ומליח עיקר וליתא כיון דפת קושטא הוא דהוי חשוב מן המליח למה לא אמרי' דבטלה דעתו אצל כל אדם שדרך הכל הוא אדרבה עושי' המליח ללפת בו את הפת ולא הפת ללפת בו את המליח וא"כ בטלה דעתו אצל כל אדם וכבר ראיתי להרדב"ז בשניות סי' תרמ"ג שנשאל על ההי' מתני' התם

דמ"ב ע"א דקתני ברך על הפרפרת לא פטר את הפת דמאי אתא לאשמועי' ותי' דמיירי היכא שרוצה לעשות הפרפרת עיקר ופת טפלה סד"א דפטר את הפת דקי"ל דמברך על העיקר ופוטר את הטפלה קמ"ל דבטלה דעתו אצל כל אדם ופת עיקר ואינו נפטר בברכת הפרפרת ע"ש וכן נראה דעת רי"ו נט"ו ח"ה שכתב וז"ל ופשוט בפ' כ"מ מליח כגון פירות גינוסר ופת עמו מברך על המליח שהוא העיקר לגבי פת ולא מליח אחר ע"כ ומשמ' דר"ל דדוקא מליח שבא מחמת פירות גינוסר הוא דהוי פת טפל אבל מליח אחר אי אפשר להיות עיקר לגבי פת:

וראיתי להפר"ח שהכריח לקושיתו שכתב לעיל דאע"ג דעיקר אכילתו הוא דג מליח כיון שאוכלו עם הפת הפת פוטרתו משום דחשוב טפי מדאמרי' בש"ס אהא דקאמ' ר' יהודה שמן זית מברכי' עליו בפה"ע אמרי' ס"ד אילימא דקשתי לי' משתא מזיק ליה אזוקי דתנן וכו' כלומר דלא בעי ברכה כלל אלא דקאכיל ליה ע"י הפת א"ה הויא ליה פת עיקר ותנן כל שהוא עיקר וכו' ומאי קושיא דלוקמ' לעולם דאכיל ליה ע"י פת אלא שרוצה בשמן ומטבל פתו בשמן כדי שלא יזיקנו ובהכי הו"ל שמן עיקר ופת טפל אלא ודאי משמע דכיון דפת חשי' פת עיקר זולתי פירות גינוסר את"ד ע"ש ולע"ד אח"ה אי מהא לא מכרעא די"ל דשאני דג מליח שאינו מזיק לו לגופו אם לא יאכל הטפל אלא להסיר החריפות שלו מגרונו שלא יזיקנו ואינו אלא כמו לתענוג בעלמא ומש"ה הוי פת טפל משא"כ זית כיון דלא אפשר שיאכלנו לבדו משום דמזיק לי' לגופי' וכמ"ש רש"י שם וא"כ אי אפשר לאכלו אלא ע"י פת א"כ הו"ל פת עיקר. ועיין לה' פתח עינים ז"ל בחי' לברכות ך אמתני' דהביאו לפניו מליח:

והנה ראיתי לה' לשון למודים ז"ל ה' ברכות סימן קכ"ה דתי' לקושי' הפר"ח הלזו דהמקשה התם לא ניחא ליה לאוקמה בהכי מכח קושי' פשיטא וכדפריך אח"כ והמתרץ נמי מה"ט נמי לא אוקמה בהכי וקאמ' הב"ע בחושש בגרונו דהשתא כי אקשי ליה פשיטא מתרץ ליה שפיר כדתרץ לה התם ואע"ג דקושטא הוא דאפי' בכה"ג נמי מברכי' בפה"ע את"ד ע"ש ולע"ד אח"ה אינו מן הישוב דאדרבה בפשיטות הו"ל לתלמודא למפרך מעיקרא דאי בעושה שמן עיקר ופת טפל פשיט' דמברך בפה"ע אלמא משמע מדלא פריך לי' אלא אי דקא אכיל ליה ע"י פת הו"ל פת עיקר משמע דפריך ליה אפי' היכא דעושה שמן עיקר אפ"ה פת הוא דהוי עיקר. אשר עפ"ז נראה שלזה. כיון הרי"ף ז"ל שכתב וז"ל שמן זית מברך עליו בפה"ע ודוקא היכא דחושש בגרונו וכו' אבל היכא דאכיל ליה ע"י פת הו"ל הפת עיקר ושמן טפל ע"כ והקשה בתר"י דהלשון שכתב הרי"ף אבל היכא דאכיל ליה ע"י פת הו"ל הפת עיקר תימה הוא מה צריך בכאן לכתוב זה

הלשון וכי אצטריך הכא לאשמועי' שהפת הוא עיקר ודאי כיון דאמ' מעיקרא ודוקא היכא דחושש בגרונו משמ' ע"ש ולפי האמור י"ל דהוצרך הרי"ף לזה לאפוקי מסברא הלזו דלא תימא דלפי המסקנא ה"ה נמי היכא דעושה נמי לשמן עיקר הו"ל פת טפל אלא דלעולם הפת עיקר ודוקא בההיא דחשש בגרונו דממילא נעשה השמן עיקר משום דבעי ליה לרפואה:

והנה לרבי' יונה שכתב וז"ל שפירות גינוסר הם מתוקים יותר ואינם נאכלים אלא עם המליח הרבה כדי שהמתיקה לא יזיק לו ואוכלי' אותם עם הפת ונמצא הפת טפלה אל הפירות ולפיכך מברך על הפירו' ופוטר הפת עכ"ל ופשט דבריו נראה שסובר בפירוש המשנה דמליח דנקט במתני' אינו דבר אחר חוץ מן הפירות אלא הפירות עצמם הם מלוחים במלח ומאי דקתני הביאו לפניו מליח ר"ל פירות גינוסר שהם מלוחי' ובכן ניחא מה שהק' התוס' שם ולברך על הפירות עצמן וכו' ע"ש ולפי האמור ניחא דקושטא הוא שהברכה היא על הפירות וכן ראיתי לה' ט"ז שפי' דברי ר"י ע"ש וצ"ע דלפ"ז אמאי תלי התנא במליח דבפשיטות הו"ל למי' הביאו לפניו פירות גינוסר מברך על הפירות ופוטר את הפת וה"ט משום דהפת אוכלין מפני המלח שבפירות שדרך לאוכלן עם מלח והו"ל פת טפל. ותו קשה דא"כ למה יהיה צריך לפת כלל שהרי כיון שהמלח הוא מעורב עם הפירות ממילא מתיקות הפירות מעביר המלח שלא יזיקנו בגרונו ודוקא כשאוכל המליח לבדו הוא דצריך לפת. ועוד דבגמ' שם לא משמ' כן דמייתי התם אמתני' ההיא דרב דימי דאמר עיר אחת היתה לו לינאי המלך שהיו מוציאין ממנה ששים רבוא ספלי טרית ופירש"י חתיכות דג שקורין טונינ"א ע"ש ומשמע דה"ט שנותני' להם דגים מלוחים בשביל שהיו קוצצי' תאנים ודבר פשוט הוא שהיו אוכלים מהם לשובע ולכך כדי שלא יזיק להם מתיקות התאני' מאכילי' אותן דגים מלוחים דהוי דומיא דמתני' וכן נראה מדברי הערוך ערך טפל וכמ"ש ה' חי' אגדות ז"ל ע"ש כי ע"כ נראה שהעיקר כמ"ש הב"ח דהא דתנן מברך על המליח ופוטר את הפת ה"פ מברך על הפירות שהביאו המליח לצורך אכילת הפירות הילכך מברך על אכילת הפירות העיקר והפת טפל אבל על המליח אין לברך כלל ע"ש. איברא דלשון רי"ו שכתבנו לעיל וז"ל ופשוט בפ' כיצד מליח כגון פירות גינוסר ופת עמו מברך על המליח שהוא העיקר לגבי פת ולא מליח אחר ע"כ ולכאורה משמע דר"ל דפירות גינוסר עצמן הם מלוחים ואוכל פת עמו וכמ"ש הט"ז בכונת רבינו יונה. ושו"ר לה' אליה רבה שפי' כן לדברי רי"ו ע"ש ואח"ה ליתא שהרי כתב מברך על המליח והו"ל למי' על הפירות שהם מלוחי'. גם ממ"ש ולא מליח

אחר לא משמ' כן והנראה פשוט דיש ט"ס בדברי רי"ו וצ"ל מליח כגון (שאכל) פירו' וכו' וכבר ידוע דס' רי"ו מלא טעיות:

כתב מרן בש"ע הא דמברכי' על העיקר ופוטר הטפלה ה"ד וכו' שאוכל העיקר תחילה אבל אם אוכל הטפלה תחילה כדי שלא ישתה אליבא ריקניא או למתק השתיה אינו מברך עליו רק שהכל ע"ש ומשמ' דאפי' היכא שבא למתק השתיה אם בירך על העיקר תחילה פוטר לגמרי וכן פסק ה' עמק ברכה וה' של"ה אבל הדרישה דחה דבריהם וכתב כששותה למתק השתיה מברך שהכל אף שבירך כבר על העיקר ע"ש וה' אליה רבה ז"ל תמה עליו דהא מוכח להדיא בתרומת הדשן כדברי העמק ברכה והשל"ה מדדחיק לאוקמי דברי א"ז כשאוכל גודגניות למתק השתיה דמברך שהכל דמיירי שאכל תחילה הטפל הא אף כשאוכל העיקר תחילה נמי אינו פוט' כיון שאינו בא שלא יזיקנו אלא למתק השתיה אלא ודאי פוטר עכ"ד ואני תמה עליו היכן מצא שהרב תרומת הדשן דחיק לאוקמי דברי הא"ז כשאכל תחילה הטפל שהרי א' הרואה שהתה"ד אחר שהביא דברי הא"ז כתב וז"ל משמע מהכא דבנ"ד נמי מברך על המאכל שהכל אפי' אם ברכתו בענין אחר אבל אינו פוט' לגמרי מחמת השתיה עכ"ד ומדבריו נראה שהבין בדברי הא"ז דמיירי אפי' שאכל אחר השתיה דמברך עליו שהכל כיון שאינו בא אלא למתק השתיה אלא שה' תה"ד למד מדברי הא"ז לנדון דידיה היכא שאכל איזה דברים אליבא ריקניא כדי שלא תזיקנו השתיה דמברך נמי שהכל כדי שלא יהנה בלא ברכה אף שברכת שהכל אינה מעיקר ברכתן דמ"מ לא חשיב אלא טפל לעיקר השתיה שרוצה לשתות כדי שלא יזיקנו דאם איתא בפשיטו' הול"ל שדברי הא"ז הם ממש נדון דידיה שאכל קודם השתיה ואפ"ה כתב דמברך שהכל אלא ודאי משום די"ל דהא"ז לא מיירי אלא כשאכל אח"כ למתק השתיה ואפי' שהוא טפל לשתיה ששתה כבר מ"מ כיון שלא בא שלא יזיקנו אלא למתק השתיה מברך עליו שהכל אמנם היכא שאכל קודם השתי' כדי שלא תזיקנו השתיה אהא מספק"ל להי' ז"ל דאם נאמ' שמברך עליו ברכתו הידועה אי אפשר כיון דמ"מ אינו אלא טפל להבא אחריו ואם יאכלנו בלא ברכה אי אפשר וע"ז למד מדברי הא"ז דמברך שהכל ואע"פ שברכה זו אינה מעיקר ברכתו. ושו"ר שכן נראה מדברי הפר"ח ז"ל בלקוטיו לא"ח סי' רי"ב שחלק על התה"ד בדין זה וכתב דמחוורתא דמלתא דמברך עליו ברכתו הראויה לו שלא בשביל זה שהוא טפל משתנית הברכה וכ' שכן נראה ממ"ש רבי' בסמוך בשם האגור בשם א"ז ע"ש ואם איתא דהא"ז מיירי בשאכל הגרעיני' קודם השתיה תק"ל דברי הא"ז אהדדי אלמא דפשיטא לי' מלתא שדברי הא"ז דמייתי התה"ד לא מיירי אלא בשאכל אחר השתיה דבהא מודה לו הפר"ח כיון שאכלו

אחר השתיה דהו"ל טפל דמעיקרא דדינא אין לו לברך עליו כלל אלא דמ"מ כיון שאינו בא להסיר הנזק אלא למתק השתיה מברך עליו שהכל:

והנה ראיתי להפר"ח שם שהקשה התה"ד מההיא שמעת' דצנון וזית דמ"א ע"א דקאמר גבי פלוגתא דר"י ורבנן דאמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות אבל בשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז ומותבינן עלה מדתניא היו לפניו צנון וזית מברך על הצנון ופוטר את הזית ומשני הב"ע כשהצנון עיקר ופרכי' א"ה אימא סיפא רי"א מברך על הזית שהוא ממין ז' וכי ליה לר"י הא דתנן כל שהוא עיקר וכו' ואם איתא מאי פריך דילמא אית לי' ומ"מ ס"ל דבעי לאקדומי מין ז' אע"ג דהוא טפל כי היכי דקדים מין ז' למין חביב וכיון דס"ל דבעי לאקדומי להכי מברך על הזית דלא פטר ליה עיקר דאתי בתרי עכ"ד ואח"ה תמהני עליו דאם היה מוקים לה הכי אכתי לא מתרצא קושיתו לעולא שהרי עולא קאמר מחלוקת כשברכותיהן שוות דר"י סבר מין ז' עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל כשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז משמ' דכשאין ברכותיהן שוות קאמר דלדברי הכל אין בהם דין קדימה ואפי' האחד הוא מז' המינין כגון צנון וזית אלא יברך על איזה שירצה וכ"כ התוס' שם בד"ה אבל וכו' דכשאין ברכותיהן שוות אפי' ר"י מודה דאין עדיפות בז' המינין אלא יברך על איזה שירצה תחי' החביב לו וכו' ע"ש וכן דעת הרי"ף ז"ל ע"ש והשת' אם איתא היכא שהצנון עיקר אפ"ה ס"ל לר"י דמברך על הוית תחי' שהוא ממין ז' א"כ כ"ש היכא שאין הצנון עיקר דס"ל לר"י דבעי לאקדומי מין ז' ואלו עולא קאמר דלעולם אפי' לר"י אין עדיפות בז' המינין אלא יברך על איזה שירצה תחי' החביב לו:

איברא דלדעת ה' בה"ג שהביא התר"י שכתב שאם היו לפניו ג"כ פירות העץ ופירות האדמה דיש לו להקדים ברכת בפ"הע שהיא חשובה יותר וכו' ולפ"ז מאי דקאמ' עולא אבל כשאין ברכותיהן שוות ד"ה מברך ע"ז וחוזר ומברך ע"ז לא בא להשמיענו דין הקדימה אלא שאין הא' פוטר את חבירו וכמ"ש התר"י שם ע"ש מעתה קשה מה שהק' הפר"ח דאם איתא לדברי התה"ד אכתי מאי פריך דילמא אית ליה ומ"מ ס"ל לר"י היכא שהצנון עיקר למין ז' דבעי לאקדומי מין ז' אע"ג דהוא טפל ודוקא היכא דליכא מין ז' דמברך על העיקר ופוטר את הטפל ולע"ד נראה דאעיקרא קוש' הפר"ח אח"ה לק"מ דבכה"ג דצנון וזית אי אפשר להיות הזית טפל אלא כשאוכלו אחר הצנון כדי להפיג חורפו של צנון וכמ"ש רש"י שם ע"ש אבל היכא דאוכל אותו מקודם הצנון אי אפשר להיות טפל להבא אחריו שהרי לא מהני מידי להפיג חורפו של צנון ופשיטא ודאי דבעי

ברוכי וע"כ לא כתב התה"ד דהוי טפל להבא אחריו אלא דוקא בנדון דידיה שאינו רוצה לשתות אליבא ריקניא משום דמזיק לו השתא בכה"ג: חשוב שפיר טפל להבא אחריו: **אשר** עפ"ז אין מקום למ"ש התי"ט אמתני' דהביאו לפניו מליח בתחי' שכתב וז"ל ונ"ל לדקדק ממלת בתחילה לאפוקי אם אוכל הטפל בתחי' שאינו רשאי שיסמוך על הברכה שיברך על המליח שיאכל אח"כ שא"כ נמצא שנהנה מן הטפל כשלא בירך עדיין וזו ראיה לבעל תה"ד ע"ש ולפמ"ש אין כאן ראיה כלל דבכה"ג דה"נ אי אפשר להיות הפת טפל למליח הבא אחריו אלא כשאוכלו אח"כ כדי שלא יזיקנו המליח בגרונו אבל כשאוכל הפת מקודם אינו מעלה ואינו מוריד להמליח שיאכל אחריו ופשיטא דבעי ברוכי ברכתו הראויה לו כן נראה לי פשוט:

סימן ו

בהא דקי"ל דתכף לנטילה ברכה.

כתב הטור סי' קס"ו וינגב ידיו היטב ומברך המוצי' מיד ומיהו רבי' יואל כתב שאין לחוש וכו' וההי' דתכף לנטילה ברכה מפ' לה על מים אחרונים וכו' ומתוך הירושלמי משמע דההי' לנטי' ברכה דמים א' קאי דאיתא התם התוכף ברכה לנטי' אינו ניזוק בכל אותה סעודה ע"כ וצ"ע דמאי הוצרך הטור להבי' ראיה מההי' דירוש' שהרי בגמ' דידן בפ' א"ד דנ"ב ע"ב קאמ' נמי תכף לנטילה סעודה ע"ש וכמו כן ק' לרבי' יואל דלא חייש למים ראשונים דהוי הפך הגמ' והיותר תימה על ה' המרשים נר מצוה שהרשים עלה ההיא דפ' א"ד תכף לנטי' סעודה על דברי הטור הכא ונראה שהבין דמ"ש הטור ויברך המוציא מיד הוא מההי' דפ' א"ד ואתמהה שהרי מדכתב אח"כ רבי' יואל מפרש ההיא תכף לנטי' ברכה על מים אחרונים מבואר להדיא שבא לאפוקי מסברתו דמפ' לה דעל מים ראשונים נמי קאמר לה. ותו דאמאי הוצרך להביא ההי' דירוש' ולא הביא ההיא דפ' א"ד:

והנה התוס' שם בפ' א"ד כתבו וז"ל דהא דלא חשי' לה לעיל בפ' כ"מ בהדי אידך תכיפות משום דשנויה במשנה לא חש למתנייה ע"ש וכתב ה' מעדני מלך וז"ל כלומר דמתוך המשנה שמעי' לה להך דתכף לנטי' סעודה עכ"ל ונראה שבא ליישב מ"ש התוס' משו' דשנויה במשנה וכו' שהרי אינה משנה אלא תוספת' היא לזה כתב דר"ל דמתוך המשנה שמעי' לה ולא ידעתי מהיכן שמעי' מתוך המשנה שהרי במשנה התם סתמ' אפליגו בש"א נוטלי' לידים ואח"כ מוזגין את הכוס ובה"א מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים ויש לפ' דטעמייהו כדקאמר התם בגמ' דב"ש גזרי משום שמא ינתזו ניצוצות וב"ה גזרי שמא יהיה אחוריו טמאי' וכו' ומהיכן משמ' הך טעמא דב"ה דהכי קאמרי להו ב"ה

לב"ש וכו' דתכף לנטי' סעודה וכבר הצל"ח שם בפ' א"ד הגיה בדבריהם משום דשנויה בתוספתא לא חש למתנייה ע"ש. ומה שהק' הצל"ח שם דבריהם אלו שהרי חשיב נמי הך דתכף לסמיכה שחיטה והיא משנה בפ"ט דמנחות כבר הק' כן ה' ברכת הזבח שם במנחות והכר"ח ע"ש. ותו ק"ל על התוס' דאכתי מה יענו דאמאי לא חשי' נמי בהדי הנך ג' תכיפות תכף לנטי' דכהנים דנשיאות כפים ברכה וכמ"ש התוספ' בסוטה דט"ל ע"א כד"ה על כהן וכו' אההי' דאמרי' התם כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה' וז"ל דמתוך פירש"י משמ' דבעי' ממש סמוך ועוד דמייתי קרא שאו ידיכם קדש וברכו משמ' תכף לנטי' ברכת כהנים עש"ב כי ע"כ נראה דכי אמרי' תכף לנטי' ברכה אכל נטילה דבעי ברכה אחריה קאמ' דבברכת המזון בין בתחי' ובין בסוף וההי' דברכת כהנים נמי קמיירי וכמ"ש הפר"ח שם לקושי' התוס' דפ' א"ד ע"ש. אך מ"ש הפר"ח עוד שם לקושי' התוס' וז"ל ואפש' דכיון דפלוגת' דב"ש וב"ה היא בפלוגתא לא קמיירי ע"ש צ"ע דדילמא דוקא התם היכא דאיכא מזיגת הכוס הוא דס"ל לב"ש דלא בעי תכף לנטי' סעודה משום דחיישי' שמא ינתזו ניצוצות ויטמאו הכוס וס"ל דהא עדיפא ממה שיסמוך נטי' לסעודה אמנם היכא דליכא כוס כ"ע מודו דבעי' תכף לנטילת סעודה:

ומיהו אפשר לומר דלא חשי' אלא אינהו ג' תכיפו' דאיסו' יש בדבר להפסיק משא"כ ההי' דתכף לנטי' סעודה דאינה אלא לכתחי' וכמ"ש רשב"ם בפ' ע"פ דק"ו ע"ב בד"ה דחביבא ליה ע"ש ועיין לה' ט"ז. ואח"כ נראה בעליל ס' בן יוחאי חיבור על הזוהר ושם ראיתי במענה י"ט שפי' כונת התוס' אלו וז"ל ונ"ל דשנוי בהך מסכתא גופי' דאל"כ איך מנו תכף לסמיכה שחיטה ששנויה במשנה דמנחות אמנם כוונו למ"ש והטע' דמשנ' דאתנייה בההי' מסכתא היתה שגורה ולמודה בפיהם ולא נחתו למחשבה בהדי מניינא עכ"ד ואע"ג דקושטא הוא דאינה שנויה במשנה וכמש"ל מ"מ גם התוספתא דההי' מסכתא היא שגורה ולמודה בפיהם כמו המשנה דההי' מסכתא:

והנה מדברי הירוש' שהביא הטור הק' המפרשים עמ"ש רבי' יונה וז"ל דהא דלא חשי' ההיא דפ' א"ד דאמרי' תכף לנטי' סעודה דלא חשי' אלא הני דילפי להו מקראי בירוש' ע"ש דהא מן הירוש' מוכח דמאי דיליף מקרא היינו למים ראשונים דאי למים אחרוני' מאי דהוה הוה ומאי דקאמ' אינו ניזוק בכל אותה סעודה וה' יד אהרן תי' דהתם בירוש' אמרי' כל התוכף נטילה לברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה וה"פ דאם אינו תוכף בר"המז לנטי' דמים אחרונים אין השטן מקטרג באותה סעודה באומרו לא אכלו ושתו אלא להנאת עצמן ולא אמרו עליו ד"ת ורבי' נראה שגי' היתה אינו ניזוק בכל אותה

סעודה מיירי במים ראשונים ע"ש וז"ל ה' שבולי הלקט ס"סי קמ"ט כ' ואסו' לאכול אחר מים אחרונים וכו' קודם שיברך בר"המז דאר"ח וכו' תכף לנטי' ברכה ובירוש' אריב"ב כל מי שתוכף לנטי' ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה ע"כ הרי דג' בירוש' אין השטן מקטרג ומפ' לה דקאי אמים אחרונים וכ"כ התוס' בסוטה שזכרנו לעיל וז"ל ומשמע בירוש' דפ"ח דברכות דבברכה דמשתעי קרא בעי' נטי' סמוך לה דמייתי לה התם אברכת המזון והכי איתא התם וכו' ובפ' כ"מ משמ' דההי' ברכה איירי בברכת המזון ע"ש אלא שעדיין ק' מה שהק' ה' מע"מ דהירו' מוכח דבמים ראשונים איירי מדיליף מקרא דשאו ידיכם קדש דאי במים אחרונים אדרבה צריך שישפיל ידיו למטה ע"ש וצ"ע:

סימן ז

לענין כוס של ברכה.

בברכות בפ' שלשה שאכלו דנ"א אמרי' א"ר יוחנן ראשוני' שאלו שמאל מהו שתסייע לימין א"ל הואיל ולא אפשיטא להו אנן נעביד לחומרא וכתבו התוס' שם וז"ל שמאל מהו שתסייע לימין בכוסות גדולו' איירי וכו' או בנישואין וצריך להאריך בבר"המז עכ"ל. ולכאורה נראה דהוצרכו לזה משום דהוק' להו כיון דשיעור כוס של ברכה אינו אלא ברביעית יין א"כ מה צורך לשמאל לסייע לימין כיון שבקל יכול לתופסו בידו א' ומאי קמבע"ל י"ל דמ"מ כיון דבעי' שיהא הכוס מלא וגם שיגביה ידו מן הקרקע טפח לפעמים צריך לשמאל לסייע כדי שלא תרתת ידו וישפך מן הכוס. אמנם הא ק"ל דמ"מ הו"ל סיוע שאין בו ממש וקי"ל בשבת דצ"ג דסיוע שאין בו ממש לא חשי' סיוע ולזה תי' דמיירי בכוסות גדולות א"נ בנישואי' וצריך להאריך בבר"המז דהשתא אי שמאל תסייע הוי סיוע שיש בו ממש ומשו"ה מבע"ל כיון דהוי סיוע שיש בו ממש ואע"ג דסיוע שיש בו ממש קי"ל דהוי סיוע מ"מ הכא לא הוי אלא קצת סיוע א"נ הכא שאני דמבע"ל לענין כוס דאינו אלא משום הדור וחיבוב מצוה אפשר דאפי' סיוע שיש בו ממש יכול לעשות: **והנה** ראיתי למרן הב"י ז"ל סי' קפ"ג בשם שה"ל שהוק' לו קושי' זו דהא קי"ל סיוע שאין בו ממש שרי וכתבתי' וז"ל ודוקא למנקט לי' כוליה בשמאל אסור אבל לסיועיה ליה בשמאליה תחת ידיה דימינא מותר דקי"ל מסייע אין בו ממש עכ"ל ולכאורה ק' דאי מנקט ליה כוליה כסא בשמאל הוי מסייע שיש בו ממש דקי"ל דאסור ומאי קמבע"ל וצ"ל דהכא שאני כיון שאינו אלא לענין הדור מצוה משו"ה מבע"ל וכמש"ל. ומרן ז"ל כתב ע"ד השה"ל וז"ל דלא מבע"ל אלא כשתופס הכוס גם ביד שמאל אבל כשאין נוגעת בכוס אלא יד ימין אם הניח יד שמאל תחתיה לסייעה אין בכך כלום עכ"ל ולפ"ז אפי' אם אוחז הכוס בב' ידיו יחד נמי אסו' דלא שרי אלא לסייע תחת ידא דימיניה ואין ידו

נוגעת בכוס כלל. ומ"ש הש"ל דוקא למנקט ליה כולי' בשמאל ע"כ דלאו דוקא שהרי אפי' בב' ידיו יחד משמע דס"ל דאסו' דלא שרי אלא לסייע תחת ידו דימיניה וכל שידו נוגעת בכוס אפי' מתחת הכוס מקרי אוחזו בב' ידיו דמ"ל אוחזו בב' ידיו מאמצע גובה הכוס או שיד ימין תופס באמצע גובה הכוס ויד שמאל תחת הכוס ועמ"ש הב"ח והמג"א ז"ל ודוק:

וראיתי להט"ז ז"ל שכת' דאפי' סיוע שאין בו ממש כגון להניח יד שמאל תחת הימין לסייע אסור דלא קי"ל כש"ל שאינו פוסק מפורסם ומה שהק' הא מסייע אין בו ממש דודאי במקום שיש איסור מלאכה שייך זה אבל כאן אסרו אף שאין בו ממש את"ד ע"ש והמתבאר מדברי התוס' נראה דפשיטא להו דסיוע שאין בו ממש שרי כסברת הש"ל ולא קמבע"ל אלא בסיוע שיש בו ממש כגון בכוסות גדולות או בנישואין וכמש"ל. גם מ"ש דדוקא במקום שיש איסור מלאכה שייך זה אח"ה ליתא שהרי בשבת דצ"ג אמרינן קבל בימין ושמאל מסייעתו כשר דמסייע אין בו ממש ואע"ג דלאו לענין איסור מלאכה הוא והגם שיש ליישב לזה דהתם נמי דהוי במקום איסור עבודה שייך זה מ"מ הא אמרי' התם לענין זה שרכב ע"ג בהמה או סוס וטליות תחת רגליו לענין טומאת הזב דסיוע שאין בו ממש שרי ואף על גב דלאו לענין איסור מלאכה או לענין איסור עבודה הוא ך ודו"ק:

ודע דשם בגמ' אמרו דעשרה דברים נאמרו בכוס ואחד מהם דבעי' חי וע"ש פירש"י ז"ל שפירש ב' פירושי' או מן החבית א"נ שמוזגו ומצאתי בזו"הק פ' עקב דרע"ג ע"ב וז"ל חי יש אומרים מן החבית וי"א הכוס שלם ששבירתו זוהי מיתתו ע"כ שו"ר להרא"ש והטור א"ח סי' קפ"ג שכתב פי' זה בשם יש מפרשים ע"ש. גם בגמרא שם אמרו דמקבלו בשמאלו ונותנו לימינו ומצאתי בזו"הק פ' ויחי דר"ן ע"א שאמרו וז"ל רב המנונא סבא כסא דברכתא לא יהיב ליה לבר נש אחרא לברכא אלא איהו אקדים ונטל ליה בימינא ושמאלא בתרי ידוי ומברך והא אמרת דבעי לנטלא ליה בימינא ושמאלא וכו' ע"ש: **תם** ונשלם חלק אורח חיים

יורה דעה

סימן א

הא דקי"ל דסתם כלי אינו בן יומו.

כתב מרן הב"י בי"ד סימן קכ"ב קי"ל דאפי' בכלי ישראל אמרי' הכי וכתב ה' באר שבע בתשו' סי' ל' דה"ד כשאין בעל הכלי לפנינו לשאול את פיו אם הכלי ב"י או לא כדאמרי'

בפ"ק דפסחים למנ"מ לישיילי' דליתיה וכו' הא איתיה קמן אפי' חזקתו בדוק אפילו בדיקת חמץ דרבנן וס' אם יש חמץ או לא אין סומכי' אחזקה כיון דאפשר לברר ע"ש וכבר מרן הב"י א"ח סי' תל"ז הק' מ"ש מבהמה דאין בודקין כל הטרפיו' וסומכי' אחזקה אע"ג דאיתיה קמן ותי' דשאני בהמה שהיא בחזקת כשרות משנולדה אבל בית כל השנה בחזק' שאינו בדוק ע"ש והב"ח תי' דשאני בהמה דחזק' דממילא היא אבל חזקת בית תלויה במעשה שיבדוק ואפש' דאיתרמי ולא בדק ע"ש וא"כ הכלים ממילא מותרים כשעבר עליהם מע"ל א"כ סתם כלי דהוי ס' אם נשתמש בו היום או אם נשתמש בו דבר הפוגם סומכים על ס"ס אפי' יכולי' לברר דשאני בית בחזק' שאינו בדוק וגם צריך מעשה לבדוק לכך אין סומכי' לחזקת בדוק להוציאו מחזק' איסור אם יכול לברר. והב"ח דחה תי' מרן הב"י דבהמה לאו בחזק' כשרה נולדה דדילמא נולדה טריפה כדמוכח בפ"ק דחולין ואפי' חיתה יב"ח דודאי נולדה כשרה דטריפה אינה חיה כבר כתבו התוס' שם דכל חזקה שלא נתבררה שעה אחת לא מקרי חזקה אלא העיקר דהא דאין בודקי' כל הטריפות משום דאזלינן בתר רובא דרוב בהמות כשרים הם וסמכינן ארובא ולא סמכי' אחזקה משום דרובא וחזקה רובא עדיף ע"ש וא"כ ס"ס לא גרע מרובא כמ"ש הרא"ש בתשו' כלל כ"ו דס"ס הוי כרוב דאזלי' בתריה בכל דבר שהרי יש בכאן ב' צדדי' של היתר וכו' ע"ש והרשב"א בתשו' סי' ת"א כת' דס"ס עדיף מרובא ע"ש וא"כ כמו דאזלי' בתר רובא אפי' יכולי לברר בבהמה דאין בודקי' כל הטריפות ה"נ סתם כלי דמותר מכח ס"ס ספק אם נשתמש בו היום או אם נשתמש בו דבר הפוגם אפי' יכולי' לברר סמכי' אס"ס דהוי כרובא:

מיהו כבר כתב בס' ערך השולחן חא"ח שם דבית בחזק' בדוק חזקה אלימתא היא ועדיפ' מרובא דבפסחי' דף ט' פרכי' ואין ס' מוציא מידי ודאי והתניא חבר וכו':

סימן ב

עובדא הוה באבל שחל יום ז' שלו בשבת ומנהג עירנו פה תונס יע"א בק"ק פורטוגיזיס הי"ו דכשחל יום שביעי שלו בשבת מתפללין בביתו ואחר התפלה מנחמי' אותו וקמים מאצלו ואח"כ הולך לב"הכ לשמו' קריאת ס"ת בצבו' ושאול ישאלו אם יכול לעלו' לס"ת:

תשובה הנה מרן בש"ע י"ד סי' שצ"ה סעיף א' פסק דכיון שעמדו מנחמי' מאצלו ביום ז' מותר בכל הדברי' שאסו' בתוך ז' דמקצת יום ככולו ע"ש מבואר דבעמדו מנחמי' מאצלו נסתלק ממנו דין אבילות לגמרי ואפי' דברים שבצנעה דנוהג בשבת שחל בתוך ז' בכה"ג דחל ז' שלו בשבת ועמדו מנחמי' מאצלו נסתלק ממנו דין אבילות לגמרי ועיין לה' טורי

זהב בא"ח סי' תקנ"ה וא"כ בנדון דידן דכבר התפלל בשחרית בביתו וקמו מנחמי' מאצלו שוב אין דין אבילות עליו כלל דאין הדבר תלוי אלא בעמדו מנחמי' מאצלו:

וראיתי לה' טורי זהב סי' ת"ב ס"ה שהביא דברי הרב יחיאל שכתב שאין שבת עולה לו בתחילת המנין אלא יתחיל למנות ביום א' והו"ל יום ש' שביעי לאבילות ונוהג דברים שבצנעה במקצת היום ולמד מזה ה' ז"ל דאין לנהוג בו איסור בדברים שבצנעה אלא במקצת היום דהיינו בשחרית בהנץ החמה והק' ע"ז מדאמרי' בפ' א"מ דתלוי דוקא בעמידת המנחמי' ולא סגי בהנץ החמה ע"ש ואח"ה לק"מ דה"נ כונת הר' יחיאל דמאי דתלה הדבר במקצת היום דהיינו בעמדו מנחמי' מאצלו וכדאמרי' בפ' אלו מגלחין דף י"ט ע"ב וסבר אבא שאול מקצת יום ככולו ויום א' עולה לכאן ולכאן ובתר הכי קאמר כמאן אזלא הא דאמר רב עמרם כיון שעמדו מנחמי' מאצלו מותר ברחיצה כאבא שאול ע"ש הרי דפי' מקצת יום ככולו דאבא שאול היינו בשעמדו מנחמי' מאצלו וה' יחיאל לישנא קיימא נקט:

ומה שכתב הט"ז לחלק דלא אמרו עד שיעמדו מנחמי' מאצלו אלא כשחל ז' שלו בחול דלא סגי בשוא"ת דצריך להיות בו מאותו ענין שחייב בשאר ימים דהיינו במקום שתלוי האבילות בקום עשה ונתנו גבול זה עד קימת המנחמים מאצלו אבל כשחל ז' בשבת סגי במקצת דהיינו בהנץ החמה אע"ג דאין עושה באותו המקצת דהא ביום השבת כולו לא יעשה שום מעשה את"ד ע"ש ואח"ה דבריו תמוהים דבחול דיכול לנהוג קצת אבילות כשאר ימים אפ"ה אמרי' דמקצת יום ככולו ה"ר עד שיעמדו מנחמי' מאצלו כ"ש בשבת דאינו יכול לנהוג אלא דברים שבצנעה דפשיטא דלפחות בעינן עד שיעמדו מנחמי' מאצלו ואדרבה יש צד לומר דלא סגי ליה אפי' בעמידת מנחמי' אלו דבעינן כל היום כולו וכמ"ש הב"ח שחלק על הרב יחיאל עד שאנו אומרים דסגי ליה בהנץ החמה:

והרב כנה"ג בשיורי י"ד סימן שצ"ה נסתפק בזה ובסוף דבריו העלה דאפי' בשבת אמרינן מקצת יום ככולו כמו בחול מדברי הר' יחיאל הללו ע"ש ותמהני איך נעלם ממנו דברי הב"ח בסי' ת"ב שדחה לדברי הרב יחיאל הללו ע"ש:

באופן העולה מדברי הט"ז והכנה"ג דאפי' בשבת אמרי' מקצת יום ככולו וכן דעת הש"ך בסי' ת"ב ע"ש ולדעת הט"ז דאפי' בשחרית יש היתר לקרות בתורה אלא כיון שבחול ממתין עד לאחר התפלה גם בשבת יעשה כן דלפ"ז לדידן דנהגו להתפלל ביום ז' שחל בשבת בבית האבל אלא שבאים לבה"כ לשמוע קריאת ס"ת הרי כבר המתין עד לאחר התפל' ושפיר יכול לעלו':

ובר מן דין לפי מנהגנו שנוהגין שכל אחד שמת לו מת מעלין אותו כל אותו החדש לקרות בתורה משלים לומר קדיש א"כ זה שחל ז' שלו בשבת ובא לבה"כ אם אין מעלין אותו א"כ ניכר שמפני האבילות הוא והוי פרהסיא והרי זה דומה להההי' דר"ת שפסק מרן סי' ת' שהיו קורין אותו בכל פעם שלישי ואירע בו אבילות ולא קראו החזן ועלה הוא מעצמו ואמר כיון שהורגל לקרות שלישי בכל שבת הרואה שאינו עולה אומ' שבשביל אבילות הוא נמנע והוי דברים של פרהסיא ע"ש וה"נ דכוותה איברא דלפ"ז אם יש שורה בבה"כ של חופה או של מילה שהמנהג הוא שכל העליות של ס"ת הם שלו ומעלה אוהביו וקרוביו לס"ת מעתה אפי' לא עלה זה שחל ז' שלו בשבת אינו נראה שמפני האבילות הוא א"כ אינו עולה לס"ת. מיהו כבר כתבנו דלדידן דנהגו להתפלל בביתו ביום ז' שפיר יכול לעלות בכל זמן ואין מי שיערער אחריו כנ"ל הנלע"ד כתבתי נד"ב ס"ט:

סימן ג

הא דקי"ל לענין אבילות מקצת יום ככולו מ"כ למורי ה' וז"ל הרדב"ז בתשו' ח"ג סי' תקנ"ט הכריע דלענין תלמוד תורה ותשמיש המטה שיש מצוה מקצת הלילה ככל היום מיהו מסתברא שצריך להמתין מלשמש בלילה מעט ממה שהוא רגיל כדי שיהא נוהג בו מקצת אבילות ע"ש. (א"ה אבל בס' חסידים סי' ר"מ והביאו הבאר היטב בסי' שצ"ה סק"א כתב וז"ל אדם שישב באבילות ביום הז' לאבילותו לא ישמש מטתו אף על פי ששאר דברים עושי' לאחר שהתפללו ביום הז' לא ישמש מטתו עד שתחשך ליל שמיני ע"ש: תם ונשלם חלק יורה דעה:

אבן העזר

סימן א

מי שפסק מעות לחתנו ובמאי דביני ביני מתה הכלה.

עובדא הוה בא' שפסק מעות לחתנו שיתן לו כך וכך ופרע לו מה שפרע ועדיין נשאר עליו ונמשך הזמן עד לאחר הנישואין ובמאי דביני ביני מתה הכלה ועלו ונסתפקו אם חייב אבי הכלה להשלים לחתנו שארית המעות או לא.

תשובה הנה מרן בש"ע א"ה סי' נ"ז כתב וז"ל האשה שנתארסה ומסרה אביה לבעלה וכו' ומתה בדרך קודם שתכנס לחופה אע"פ שהנדוניא עדיין בבית אביה בעלה יורשה ע"ש והיא דעת רש"י והרמב"ם דמוקמי להההי' דתנן בכתובות דמ"ז כתב לה פירות כסות וכלים דת"ק ס"ל דלא זכה הבעל באירוסין איירי אבל מן הנישואין כ"ע מודו דזכה הבעל וכדתניא שם לקמן דמ"ט מסרה האב לשלוחי הבעל ומתה אע"פ שכתובתה בבית אביה

בעלה יורשה. והנה מדברי מרן שכתב אע"פ שהנדוניא בבית אביה משמע דדוקא היכא שהנדוניא היא בעין אלא שעדיין היא בבית אביה דבכה"ג הוא דזכה בהם הבעל אבל אם הנדוניא עדיין אינה בעין שעדיין לא קנה לה אביה אין מחייבי' לאביה שיתנם לבעל: **ושוב** ראיתי שכן מבואר בדברי רש"י בדף מ"ט עלה דההיא ברייתא דמסרה האב לשלוחי הבעל דקתני אע"פ שכתובת' בבית אביה בעלה יורשה כתב רש"י וז"ל אע"פ שכתובת' מטלטלי' שייחד לה אביה לנדונייתה ע"כ הרי מבואר מדברי רש"י דדוקא בכה"ג שייחד לה אביה הוא דבעל' יורשה וכיון לה רש"י מדקתני שכתובתה בבית אביה דמשמע שהיא בעין אלא שהיא עדיין בבית אביה:

אך ראיתי למור"ם בהגה בסי' נ"ב שכת' וז"ל הפוסק מעות לחתנו או לבתו ואח"כ מתה הבת ועדיין לא נתן י"א שזכה הבעל וצריך ליתן כל מה שפסק רש"י והרמב"ם וכו' ע"ש והדבר ק' שהרי דעת רש"י מבואר להדיא דלא זכה הבעל אלא דוקא היכא שהנדוניא היא בעין שייחד לה אביה. ושו"ר לה' פני יהושע ז"ל בחי' לשם עלה ההיא דכתב לה פירות כסות וכו' שכתב וז"ל לכאורה דוקא נקט כה"ג בדברים שהן בעין אבל הפוסק מעות ליתן נדוני' לבתו כ"ע מודו דלא זכה הבעל דאין הבעל יורש מלות אשתו דהו"ל ראוי כדאיתא באה"ע סי צ' אלא דלפ"ז ק' על מור"ם באה"ע סי' נ"ב שכ' בשיטת רש"י דאפי' דפסק מעות לנדוניית בתו נמי זכה בהן הבעל מן הנישואין אע"פ שעדיין המעות ביד האב ואמאי הא אין הבעל יורש מלות אשתו כמ"ש בש"ע ע"ש. והנה מ"ש הטעם דאין הבעל יורש מלות אשתו דהו"ל ראוי אח"ה יש לדחות דדוקא מלות אשתו שלא היה ראוי ליטלה כגון שמתו מורישיה הוא דהו"ל ראוי ואין הבעל יורש בראוי משא"כ מלוה זו שהיא באה מפאת הנדוני' עצמה לא חשיבא ראוי:

ומצאתי למהריט"ץ בתשו' סי' רמ"ט שנשאל על ראובן שנתחזק לו שטר על שמעון בשארית נדוניית אשתו שפורעם לזמן ומתה הכלה ועלה בדעת ה' ז"ל לומר דהויא מלות אשתו ואין הבעל יורש מלות אשתו דהו"ל ראוי ושוב העלה דבכה"ג כ"ע מודו דיורש הבעל והטעם משום דע"כ לא נחלקו אלא במלוה שהניחו מורישיה ולא הספיק לגבותה עד שמתה אמנם הכא כיון שכתבו השט"ח בשם ראובן בודאי שזכה הבעל תכף ואינה מלוה ואינו בא מכח ירושה אלא מכח ב"ח שחיי' לו שמעון בשטר דכיון שנעתקו מרשותה ונכתב שטר על שמעון מוחזק קרינא ביה את"ד ז"ל עש"ב ולכאורה נראה דס"ל לה' ז"ל בפוסק מעות לחתנו מכלל הנדוניא ולא נכתב לו שטר עליהם ה"נ דהוי ראוי וכמ"ש הפנ"י דמ"מ י"ל בטעמי' דה' ז"ל דבכה"ג נמי לא הוי ראוי דע"כ לא נחלקו אלא במלוה שהניחו מורישיה ולא הספיק לגבותה עד שמתה אבל הלואה זו שלא באה מכח

ירושה אלא מכח הנדוני' עצמה ולא נשא אותה אלא על מנת שיפרע לו הפסק ההוא ה"נ דמודה הרב מהריט"ץ דלא הוי ראוי כנ"ל. גם אעיקרא נראה שלא ראה דברי רש"י שם לקמן שכתב עלה ההיא ברייתא ואף ע"פ שכתובתה בבית אביה בעלה יורשה איירי במטלטלי' שייחד לה אביה לנדוניית' הוא דזכה בהן הבעל וכ"ב מהר"ש דוראן בספר חוט המשולש שבס' התשב"ץ סי' ל' דלדעת רש"י אינו יורש הבעל אלא דוקא אותן שייחד לה אביה ע"ש וכ"כ ה' המבי"ט ח"א סימן כ"ז בסוף התשובה וז"ל ועוד נ"ל דאפי' לדעת הרמב"ם ז"ל בכתב לה פירות כסות וכלי' דהוו בעין וכדתניא בברייתא הוא דנקנין לו מן הנישואין אבל מעות דאינם בעין לא וכן נראה מתשו' הריב"ש סי' ס"ד שכתב שייחד לה בכתובת' עכ"ד ותשו' הריב"ש היא התשוב' שהביא ג"כ ה' מהר"ש דוראן ע"ש אך תמהני עליו שלא ראה דברי רש"י שכתב ג"כ מטלטלי' שייחד לה. והטעם נרא' ברור במה שייחד לה אביה הוא דזכה בהן הבעל משום דמשעה שייחדן לבתו זכתה בהן בתו ומש"ה בעלה יורשה אמנם כל עוד שלא ייחדן לה אביה אע"פ שכתב לה שיבואו עמה לבית בעלה מ"מ עדיין לא זכתה בתו ולכך אין הבעל יורשה ודלא כמ"ש הפנ"י משום דהוה ליה ראוי:

באופן שדברי מור"ם שכתב לדעת רש"י דאפי' היכא שפסק מעו' לחתנו הבעל יורשה הדבר קשה שהרי דעת רש"י דוק' בייחד לה ובמ"ש:

איברא דאעיקרא דין זה שכתב מור"ם בפוסק מעות לחתנו הכי איתא בפ' מציאת האשה וכבר התוס' בפ' נערה דמ"ז הק' לר"ת מהך דפ' מציאת האשה דקאמ' הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו יכול הוא לומר לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי אפשי' ליתן ואמרי' עלה בירוש' והלא דברים הנקנין באמיר' הם ומשני פוסק הוא ע"מ לכנוס דמשמ' הא אם כנס גובה אחיו ותי' דהבא שאני דהבת היא קיימת וכו' ועוד ק' מההיא דאמרי' בת"ב ותם לריק כחכם זה שפסק לבתו ממון הרבה ומתה בתוך ז' ימי המשתה הרי הפסיד בתו והפסי' ממונו ותי' ע"ש ומשמ' דלדעת רש"י דמיירי מן האירוסי' ולא מן הנישואי' ניחא דכל דאינהו מיירי מן הנישואי' ואתיא כפשטא דאפי' בפסיקת מעות לבד כל שכנס לה ובשיטה זו הלך מור"ם. מיהו אין זה מוכרח דהא י"ל דהנהו ברייתות מיירו בשייחד אותן מעות שפס' לו דהשתא זכה בהם הבעל ועוי"ל לדעת רש"י כמו שתי' התוס' לדעת ר"ת. ולע"ד עוי"ל לדעת רש"י ע"פ מ"ש ה' שלטי הגבורים בפ' נערה שם בשם ריא"ז דשיטת המורה אם זקפם עליו במלוה זכה הבעל ע"ש ומעתה י"ל דאינך ברייתות מיירו כשזקפם עליו במלוה משא"כ לדעת ר"ת אפי' כשזקפן עליו במלוה א"נ בשייחדן לא זכה בהן הבעל כיון דעיקר טעמו של ד"ת הוא משום אומדן דעתא דלא נתן אלא ע"מ

שתהנה בתו לפ"ז אפי' ייחדן א"נ שזקפן עליו במלוה וכתב לו שטר עליהם לא זכה וכ"כ התה"ד סי' שכ"א והביאו מור"ם שם ע"ש:

אך ק"ל לדעת רש"י דאעיקרא אמאי הוצרך לאוקמי להההיא ברייתא דכתב לה פירות וכסות וכו' דלא מיירי אלא מן האירוסי' שהרי שפיר י"ל דמיירי אפי' מן הנישואין ואי משום ההוא ברייתי' דלקמן דקתני דאע"פ שכתובת' בבית אביה בעלה יורשה דקי"ל כוותה. וכי היכי דאתיא דת"ק דאהא דאמ' לא זכה הבעל הא י"ל דההיא ברייתי' דלקמן מיירי כשייחד לה וכמ"ש רש"י שם והכא מיירי היכא דלא ייחדן אלא דכתב לה פירות וכסות וכו' שיהיו לה בנדוניית' וכעין זה ראיתי להר"ב במקובצ' בד"ה כתב לה וכו' שכתב לפי' ר"ת וז"ל דברייתי' דלקמן דקתני אע"פ שכתובת' בבית אביה בעלה יורשה אתיא אפי' כרבנן דהכא דהתם הוא שפסק האב כלי' מסויימין שאינן מחוסרי' שומא ולא שום גוביינא דקנניהו באמירה וככ"מ שהם אבל הכא מיירי שלא סיים לה כלים יודעי' אלא כתב לה סך ידוע של כלים שעדיין הם מחוסרי' גוביינא ושומא ולפיכך לא זכה בהן הבעל עכ"ד והרי זה כעין מה שהק' על רש"י:

איברא דאעיקרא דברי הריטב"א הללו לפיר"ת הם דברים תמוהים שהרי עיקר טעמו דר"ת הוא משום דאמדי' דעתי' דאב שלא הקנה לו אלא ע"מ כדי שהתנה בתו מהם וכיון שכן הוא מאי נפקא מינה בזה סיימינהו ושמו אותם דכל זמן שלא גבה אותן הבעל עדיין לא זכה בהם וכבר ראיתי לה' נתיבות משפט ז"ל דקצ"ו ע"ג שתמה כן ע"ד הריטב"א הללו ע"ש. אך לדעת רש"י שפיר הוה מצי לאוקמה לההיא ברייתא דכתב לה פירות וכו' בנישואי' וכמ"ש. והנראה לע"ד לומר לדעת רש"י דס"ל דמדקתני כתב לה כסות ופירות וכלים ולא קתני סתמא כתב לה נדונייא שיבואו עמה לבית בעלה משמע דמיירי בכסות וכלים שהם בעין והם מסויימין וייחדן לה שיבואו עמה לבית בעלה. וכ"כ ה' פנ"י ז"ל שכתבנו לעיל דדוקא בכה"ג בדברים שהן בעין וכו' וכן משמע מדברי הר"ב במקובצת שכתב וז"ל רש"י פירשה בארוסה שפסק ליה אביה כלי' הללו בנדוניית' שתכניס לבעלה ע"ש:

והנה ראיתי למהר"י קולון שורש צ"א שכתב וז"ל ואין לומר דר"ת מיירי דוקא בפוסק לבתו אבל הכא שנשתעבד אבי הכלה לאבי שמעון חתנו הרי שמעון זכה בנדן ויכול להוציא מיד ראובן חמיו אפילו לאחר מיתת אשתו שהרי כתבו התוס' בפ' נערה והא דאמרי' בפ' מציאת האשה הפוסק מעות לחתנו וכו' ל"ק לפיר"ת דהתם הרי בתו קיימת והיבם רוצה ליבמה ואם איתא שיש לחלק בין פוסק לבתו לפוסק לחתנו מה הוצרכו התוס' לת' משום דבתו קיימת דהא הכא מיירי בפוסק לבתו וההי' דפ' האשה דמשמ'

אף אם כנס היו של אחיו משום שפסק לחתנו אלא ודאי מכאן ראיה ברורה שאין לחלק בכך עש"ב וצ"ע דאכתי דנהי דלענין פסיקא אין לחלק בכך מ"מ הכא בנדון דידיה שכתב עליו שטר שנשתעבד לו מאותו הפסק שפסק לו ה"נ דמודה ר"ת דזכה בהן הבעל וכדעת הש"ג וכן כתב מהרשד"ם ז"ל בח' א"הע סי' ריז דלא מיירי ר"ת אלא במי שנדר האב מן הנישואי' אבל השתא דנעשה בקנין ושטר הוי כחוב דעלמא וחייב ע"ש וק"ק לי עליו שלא ראה לדברי מהריק"ו והתה"ד שחולקי' ע"ז מיהו לדברי מהריק"ו י"ל דלא פליג דע"כ לא ס"ל למוהריק"ו דאפי' בנשתעבד לו לא זכה הבעל אלא דוקא משום דלא היה בשטר וקנין אלא שכתב עליו בעש"ג אמנם היכא דאיכא שטר וקנין ה"נ דמודה מוהריק"ו אך התה"ד ודאי פליג. ומדברי התוס' יש להוכיח דס"ל כהתה"ד דאפי' בשטר וקני' לא מהני מדלא תי' התוס' לאינהו ברייתות שהק' מהם לר"ת דמיירי בשנשתעבד לו הבעל בשטר וקנין משמ' דלא ס"ל לחלק בכך לדעת ר"ת מהטעם שכתב התה"ד דכיון דטעמו של ר"ת משו' אומדן דעתא שלא נתן אלא ע"מ שתהנה בתו א"כ תו אין לחלק בכך:

האמנם מדברי הרא"ש בתשו' נראה שסובר לדעת ר"ת דהיכא שכתב עליו שטר זכה הבעל וכדעת מהרשד"ם שכתב בכלל ל"ח סי' ב' והביאו בנו הטור סי' קס"ח על ראובן שנתחזק לו שט"ח על שמעון ונשא שמעון אשה ולא היה לו קצת מעות הנדוני' ועשה לו א' מגיסיו שטר משכונה על בתו בסכום המעות שפסק לו ונפטר שמעון וצוה להחזיר שטר משכונה לאשתו ובא ראובן ותבע שיגבוהו מזו המשכונה מפני שהוא ב"ח קודם והשיב שאין מגבין לו דכיון שהחזיק לה השטר הרי מחל לאשתו אותו החוב שהיתה חייבת לו וכו' עש"ב. והנה דעת הרא"ש לפסוק כר"ת ולא כרש"י וכמ"ש הטור סי' נ"ה דר"ת פי' אפי' נשאת אם מתה קודם שיבואו לידי הבעל אינו יורש אותם וכן מסקנת א"א הרא"ש וכתב מרן הב"י ז"ל שהרא"ש כתב פירש"י ושר"ת הק' עליו ופי' דבנישואי' מיירי ומשמ' לרבי' דכיון דכ' כן מסתמ' הוא מסכי' לפיר"ת ולי אין משם ראיה שיהי סבור כן דא"כ לא הוה שתיק למימר וכדברי ר"ת מסתבר ע"ש ותמהני על מרן שהרי בתשו' הרא"ש כלל ל"ו סי' ב' והביאו מרן הב"י סי' קי"ח מבואר שדעת הרא"ש כפיר"ת שכתב וז"ל שאם יברר ראובן שאשתו חיתה אחר מורישה שזכתה בירושת' וכו' ולא דמי לנדוניית חתנים שלא גבו דשאני התם דנדוניא שהאב פוסק לבתו בדעתו תליא מלתא ואנן סהדי שהאב לא היה דעתו להקנות וליתן הנדוני' אלא ע"מ שתהנה בתו כמו בעלה וכו' ע"ש הרי להדיא שהרא"ש מסכים בפירוש לר"ת. ומעתה כיון שהרא"ש מסכים לר"ת אם איתא דס"ל דאפי' בשכת' עליו שטר חוב לא זכה הבעל א"כ הכא אעיקרא בנדון דידיה כיון שלא גבה אותן הבעל ולא באו לידו לא זכה בהם הבעל ואינם מחוייבי'

עוד מאותו השטר ופשיטא שאין לב"ח שום זכות לגבות מאותו השטר אלא ודאי נראה דס"ל להרא"ש דכל שכתב עליו שט"ח הוי כחוב דעלמ' וזכה הבעל וכדעת מהרשד"ם ומשו"ה הוצרך הרא"ש לטעמי' אחרים שלא יגבה ראובן מאותו החוב ואין לומר דשטר משכונה שאני דאלים כחיה דחשי' כמו שבאו לידו וזכה בהם הבעל שהדי א' הרואה בדברי הרא"ש יראה דההיא משכנתא לא היה שמעון דר בה כדי שנאמר דחשי' מוחזק וכיון דלא הוה דר הוה ליה כשט"ח דעלמא:

באופן העולה ממ"ש דלדעת רש"י ושכן נראה דעת מרן דלא זכה הבעל אלא בא' מב' דרכים או היכא שייחד לה אביה לנדוניית' וזה שדקדק מרן וכ' אע"פ שהנדוני' בבית אביה דמזה נראה שהנדוני' היא בעין בבית אביה דהיינו שייחדן לה דדוקא בכה"ג הוא דזכה הבעל. א"נ היכא שכתב עליו שט"ח בקנין שנשתעבד לו דודאי לא גרע משט"ח מיוחד לה וכמו שכתב הש"ג שכתבנו לעיל שאין הבעל יורש אותה הנדוני' אלא אם זקפה עליו במלוה ושיט' המורה כדברי ע"כ ודלא כה' בית יאודה ז"ל למהר"י עייאש בס' בית יאודה במנהגים דקי"ב ע"ד סעיף ג' שכתב וז"ל בענין פוסק מעות לחתנו ונשאת הבת והוציא מקצת הנדוני' ממה שפסק והשאר זקפם עליו במלוה וקודם פירעון מתה הכלה אין לנו אלא פסק מרן בש"ע שפסק כהרמב"ם ודלא כבעל הגהה שהביא מחלוק' בזה ע"ש ולפמ"ש גם לדעת מרן כל שלא ייחדן או כתב עליו שט"ח בקנין לא זכה הבעל והא ליכא למי' דה' ז"ל מיירי כשזקפן עליו במלוה דמשמ' דהוי בשט' דליתא שהרי סיים ה' שם וז"ל ומזה הורה מורי הלכה למעשה בנדון הדומה לזה באב שפסק לחתנו ולא פרע לו כל מה שפסק ומת החתן שנוטלת כל מ"ש בכתובה אף מה שלא בא ליד הבעל דדינו כגבוי ע"ש הרי דאפי' היכא שלא כ' עליו במלוה הורה ה' ז"ל דנוטלת כל מ"ש בשטר ולפ"ז מ"ש הר"ב דזקפן עליו במלוה צ"ל דנשארו עליו במלוה. ושו"ר לה' עצמו בס' בית יאודה ח"ב סי' דנראה שחזר בו מפסק זה שאחד הרואה שאחר שכתב שם בשם רבו דקי"ל כרש"י כתב וז"ל ועיין בתשו' ה' חשק שלמה סי' ל' שהעלה דדוקא בייחד לה מטלטלי' אבל בנשאר חוב לכ"ע לא זכה הבעל ע"ש ולא ראה שכבר הריב"ש וה' המבי"ט ז"ל כתבו ג"כ כן. זהו מה שנ"ל להלכה ולמעשה עד אשר יסכים עמנו מורינו ורבינו נר ישראל תפארת גדולה ועטרת ישוע"ה חיו יחיה רבות בשנים כשני אליהו אכי"ר אנא זעירא המתאבק בעפר רגליהון דרבנן ומזקנים אתבונן והוא הצעיר דוד בונאן ס"ט.

ראה ראיתי את השאלה ואת אשר נגזר עליה מאת הרב הפוסק ואנכי ראיתי את כל הכתוב ומה שהעלה להלכה נ"ל אני הצעיר דיפה דן ויפה הורה. הצעיר שמואל צפ'ג ס"ט.

הנני יוסף כיאודה ועוד לקרא מסכי'ם והולך ע"י היאו"ר ה' הפוסק כמגדל דוד נר"ו ככל אשר דן ידין וטעמו ונימוקו עמו הכ"ד דבק מאת מאן דמרחם רבנן והוא איש צעיר מזרעא דיוסף קטינא דחבריא שם משם קטן זה שמי יוסף בורגי'ל סילט"א.

סימן ב

אם האשה יכולה לעכב קבורת בעלה עד שתגבה כתובתה.

תשובה. הנה מרן באה"ע סי' קי"ח ס' י"ח כתב אלמנה שגבתה כל הנכסי' אינה חייבת בקבורת בעלה וכתב ה' חלקת מחוקק שם וז"ל נראה דלאו דוקא גבתה אלא גם לכתחילה נותנין לאלמנה הנכסים והוא נקבר מן הצדקה ע"ש וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' אלף ק"ג והרמב"ן בתשו' המיוחסו' סי' רמ"ד והרדב"ז בשניות ח"ה סי' של"ח דגובה כתובתה והיינו אפי' לכתחי' וע"ש לה' בית שמואל:

והנה ה' בית חדש שם כתב בשם ס' המצות אבל דעת האחרונים מכרעת דיקבר מנכסיו שהן משועבדי' לקוברו ומפקיעין ירושה דאוריית' ע"ש וצ"ע דנהי דגבי ירושה י"ל דמפקיעי' ירושה דאורייתא משום דאמרי' דנכסי' כבר נשתעבדו מחיים משא"כ כתובה אדרבה י"ל דנכסי' כבר משועבדי' מחיים לכתובת אשתו שהרי היא בעלת חוב דאע"ג דאין כתובה נגבית מחיים מ"מ הנכסי' הם משועבדין מחיים. גם הראיה שהביא ממ"ש בגמ' האומר אל תקברוהו מנכסיו דאין שומעי' לו ק"ל דאי טעמא הוא משום דנכסיו נשתעבדו מחיים מ"מ הרי הוא סלק השעבוד מהם במה שאמר אל תקברוהו מנכסיו ועוד שהרי בגמר' שם קאמר הטעם משום דלאו כל הימנו שיעשיר את בניו ויפיל עצמו על הציבור ואם איתא למ"ל ה"ט ת"ל בלא"ה דאין שומעי' לו משום דכבר נשתעבדו נכסיו מחיים ועיין תשו' הרא"ש כלל ט"ו סי' ג' ודו"ק:

עוד כת' הב"ח ליישב התוספת' דלא אמרו בתוספת' דהוא נקבר מן הצדקה אלא כשקדמה האלמנה והכניסה המטלטלי' לרשותה קודם קבורה וכו' ע"ש וצ"ע כיון דכבר נשתעבדו הנכסים מחיים לקבורה מאי נ"מ אם קדמה האלמנה והכניסה המטלטלי' לרשותה שהרי קי"ל ב"ח שקדם וגבה נכסי' המשועבדי' מוציאין מידו והכא נמי כיון דכבר נשתעבדו לקבורה אפי' הכניסה אותם לרשותה מוציאין מידו. גם הראיה שהביא מהתוס' דקתני מי שמת ויצא עליו כתובת אשה וב"ח כל הקודם זכה והוא נקבר מן הצדקה אלמא דוקא כשקדמה ותפסה לרשותה וזכתה בהם מקמי שנקבר הא לא"ה אין שומעי' לאלמנה ואף לכתחילה קוברי' אותו מנכסיו א"ד. וצ"ע דהניחא לגבי כתובת אשה די"ל דדוקא היכא דתפסה והכניסה לרשותה מקמי שנקבר משום דאין כתובה נגבית מחיים וכבר נכסיו הם משועבדים מחיים בעוד שלא זכתה האלמנה בנכסי בעלה

אמנם לגבי ב"ח דניתן לגבות מחיים א"כ מאי איריא דקדם ותפס דאפילו לא תפס כבר נשתעבדו מחיים דשיעבודא דאורייתא הוא ואע"ג דשעבוד קבורה חל משעת קנייתו מ"מ ב"ח שיעבודא דאורייתא הוא ואפילו במלוה ע"פ ומפקיע שיעבוד קבורתו וע"כ צ"ל דמאי דקתני דכל הקודם זכה היינו כתובה וב"ח כל חד לגבי חבריה וכ"כ הרב ח"מ ע"ש וכל שלא קדמו היורשי' והוציאו לקוברו מנכסיו יכולי' ב"ח והאשה לעכב קבורתו. ודע שה' ב"ח בח"מ סי' רע"ה ס"ד סתר לדבריו הכא ע"ש:

איברא דאעיקר' דברי הב"ח שהבין בדעת הריב"ש דדוקא כשקדמה ותפסה לרשותה דאינה חייבת לקוברו צ"ע שהרי הריב"ש סיים עלה דמלתא וכ"כ הרשב"א ע"ש ואחד הרואה שדעת הרשב"א בתשו' סי' אלף ק"ג מבואר דאפי' לכתחילה היא גובה כתובת' וכ"כ בתשו' המיוחסות סי' ס"ד וז"ל ואפילו היה מוטל לפניהם רצתה היא גובה כתובת' ע"ש כי ע"כ נ"ל דמ"ש הריב"ש שאם קדמה ותפסה ל"ד אלא כל שמחתה בהם חשי' ליה תפיסה ומ"ש בתוספת' כל הקודם זכה אינו אלא כתובה וב"ח וכמ"ש הח"מ ודלא כה' ב"ח ז"ל וכן נראה שכן הבין ה' בני חיי ז"ל בא"הע סי' צ"ג בהגב"י אות ג' שעל מה שכתב מרן שם תשו' הרשב"א במיוחסו' כתב עליו וז"ל וכן הסכים הריב"ש סי' ק"ד ע"ש ואתה הרואה כי לכאורה אדרבה דברי הריב"ש הם הפך מדברי הרשב"א שלדברי הרשב"א גובה אפי' לכתחי' ואלו לדברי הריב"ש דוקא היכא דתפסה ואולם לפמ"ש ניחא והא ליכא למי' דמ"ש ה' וכן הסכים הריב"ש לא קאי אלא עמ"ש שאם כת' מטלטלי' אג"מ אפי' קדם ותפס מוציאין מידו ע"ז הוא שכתב וכן הסכים הריב"ש והיינו דמשמ' מדברי הרשב"א דוקא היכא דכתב מטלטלי' אג"מ הא לא"ה אין מוציאין והיינו כדברי הריב"ש שאם קדמו והוציאו מנכסי המת לקבורתו דאין מוציאין מידם הא ליתא דא"כ לא הו"ל לכתוב כן בסתם דכן הסכי' הריב"ש משמ' שעל התשו' כולה קאי והרי במ"ש הרשב"א דלכתחי' גובה כתובתה אינו מסכים לדברי הריב"ש ועוד דממ"ש עוד ה' בני חיי וז"ל אבל מצאתי בס' דרכי נועם בשם הרדב"ז שכתב דאשה וב"ח קוברי' אותו ממה שהניח והשאר נוטלי' וכו' ע"ש מבואר דלא קאי אלא ממ"ש דגובה לכתחי' ודו"ק:

וראיתי לה' תורת חסד ז"ל סי' צ"ב דס"ז ע"ד שכ' דגם הריב"ש מיירי בשכתב לה מטלטלי' אג"מ אלא שהריב"ש מיירי שמכרו מנכסי המת וקברוהו כיון שכבר מכרו אין חייבי' לשלם לאלמנה והרשב"א ז"ל מיירי שהיורשי' הוציאו ההוצאות מממון' וקברוהו ותפסו מטלטלי המת כדי שיפרעו מהם ההוצאות שהוציאו לזה כתב הרשב"א שמוציאין המטלטלי' מידם ע"ש וכ"כ ה' בית דוד בח' א"הע סי' פ"א דט"ו ע"א ע"ש אלא שה' בית דוד ז"ל סתר את עצמו בסי' שאח"ז ע"מ שנשאל ביתומי' שתפסו מנכסי אביהם והוציאו

לפטירתו והאלמנה תובעת שישלמו לה והביא דברי הרשב"א במיוחסות דהיכא דכתב לה מטלטלי' אג"מ חייבים לשלם ובנ"ד שנוהגים לכתוב מטלטלי' אג"מ אין התפיסה שתפסו היורשי' מועלת כלום אפי' אם תפסו מנכסי המוריש ודבריו סתרא"י נינהו ודו"ק:

והנה ראיתי לה' כנה"ג סי' קי"ח הגב"י אות כ"ח שכתב וז"ל קברו את המת במלבושיו ולא היו נכסים שתגבה האלמנה כתובתה חייבים לשלם מדין מזיק שיעבודו של חבירו הרדב"ז ח"ה סי' קנ"ב (ותשוב' זו היא נדפסה בשניות ח"ה סי' של"ח) אמר המאסף זה שכתב ה' ז"ל ומ"ש הר"מ מטראני ז"ל ח"ה ס' ע' חולקי' עמ"ש הריב"ש סי' ק"ד דאם תפסו היורשי' מטלטלי' וקברו אותו אין צריכים לשלם עכ"ד ואח"ה תמהני עליו דהרדב"ז מלתא דפשיטא הוא דחולק עמ"ש הריב"ש אמנם המבי"ט לא ידעתי מאין הרגלים לומר דחולק הוא שהרי המבי"ט כתב וז"ל ולענין מה שהוציא בקבורת בנו לא יכול לגבות ממנה כלום על מה שהוציא בקבורה דאין האשה חייבת לשלם קבורת בעלה אם אין לה מותר על כתובת' וכמ"ש הרא"ש ריש כלל ג' ע"ש הרי שלא כתב ה' אלא שאם עמדו והוציאו בקבורתו דאינה חייבת לשלם אמנם היכא דקדמו היורשי' וקברו אותו מנכסי המת ה"נ דאזיל ומודה המבי"ט דאין צריכים לשלם כדעת הריב"ש ז"ל ואם כונת הכנה"ג למ"ש המבי"ט שם וז"ל ואפילו היה טוען שמכר מנכסיה נצ"ב או נ"מ או מהסבלונות ומהדמים קבר את בעלה חייב לפדותם או לפרוע דמיהם א"ד ז"ל י"ל דע"כ לא כתב הרב כן אלא דוקא אם מכר מנכסיה הידועים לה כגון נצ"ב או נ"מ דהוו נכסיה שהרי נוטלתם אפי' בלא שבועה אמנם כל היכא דקדמו היורשי' וקברו אותו מנכסי המת מודה המבי"ט להריב"ש דאין צריכי' לשלם לאלמנה וצ"ע:

ודע שראיתי בתשו' הרשב"א בסי' אלף ק"ג שאחר שכתב דמי שמת והניח כתובת אשה וב"ח גובה האשה כתובתה ואין משאירין לו אפי' כדי קבורה כתב וז"ל וראיתי מה"ג מי שמת ולא הניח שיעור כתובת אלמנתו אלא שליש אין מוצאין לתכריכין ולא הוצא' קבורתו ע"כ וכ"כ בהגמ"י בפי"ז מה' אישות בשם בה"ג בזה הלשון ע"ש ונראה שלזה כיון מור"ם בהגה במ"ש וז"ל ואפי' אין כאן רק כדי קבורה היא גובה כתובתה והוא נקבר מהקופה של צדקה וכו' אך לא ידעתי דמה רבותא היא זו כשלא הניח כתובת אלמנתו אלא שליש שהרי אפי' הניח שיעור כתובת אלמנתו משלם אפ"ה היא גובה כתובתה משלם והוא נקבר מן הצדקה וצ"ע:

העולה ממ"ש דרוב הפוסקים ס"ל דאשה גובה כתובתה לכתחי' ומ"ש מרן אלמנה שגבת' ל"ד הוא אלא אפי' לכתחי' היא גובה כתובתה וכמ"ש הח"מ ודוקא היכא שקדמו היורשי' ותפסו וקדמו וקברו אותו מאותם הנכסים עצמם והכי נקטינן להלכה:

והנה לענין ב"ח אם יכול לעכב קבורת החייב הוא שוה לדין האשה וכדקתני בתוספת' דמי שמת והניח כתובת אשה וב"ח כל הקודם זכה והוא נקבר מן הצדקה וכ"כ מור"ם בח"מ בהגה סי' ק"ז ס"ב בשם ר"ת ורבי' שמחה וז"ל ראובן שהיה חייב לשמעון ומת ראובן יכול שמעון לעכב קבורתו עד שיפרעו לו וכו' וכתב הסמ"ע לכאורה נראה דאיירי כשהן מחולקין דמלוה טוען בריא שהניח ממון ואינו רוצה להאמין בני המשפח' בשבועה שלא הניח כלום ומשו"ה קבע מור"ם הגה זו והוא דבר הנלמד מענייננו וכו' ע"ש וצ"ע וכי בידו של ב"ח שלא להאמין לבני המשפחה בשבועה שהרי לעיל מזה כתב מרן דנשבע היורש היסת ונפטר וכו' וכ"ש וכ"ש הכא שלא לעכב קבורתו שו"ר לה' נתיבות המשפט לה' האשכנזי שהגיה בדברי הסמ"ע שלא להאמין לבני המשפחה אלא בשבועה ע"ש והתימה מהרב כנה"ג שהעתיק דברי הסמ"ע כמ"ש ולא נתעורר ע"ז ע"ש:

וראיתי לה' ח"מ בא"הע סי' קי"ח ס"ק שהבין כדברי הגהה זו כפשטה שהב"ח יכול לעכב קבורתו כלומ' שלא יוציאו הממון בצרכי קבורה כי הוא קודם כי מחיים נשתעבדו לו הנכסי' ודלא כמו שפירש בסמ"ע ע"ש וצ"ע דהסמ"ע ודאי לא נעלם ממנו פי' זה דהוי כפשטו ולא הכריחו שלא לפ' כן אלא כי היכי דהוי דבר הנלמד מענייננו ולפי פי' הח"מ לא הוי דבר הנלמד מענייננו:

איברא דאעיקרא קשה לכל הפירושי' שהרי סיים מור"ם וז"ל וכן אם בא ב"ח וגבה כל נכסיו אין מחוייב לקוברו והשתא קשה שהרי כבר כתב דיכול שמעון לעכב קבורתו עד שיפרעו לו כ"ש שאם גבה ב"ח כל נכסיו דאין מחוייב לקוברו ויותר ק' לפי' הסמ"ע דאיירי בשהן מחולקין המלוה עם יורשיו דהשת' אפי' על הספק יכול לעכב קבורתו כ"ש בשקדם וגבה. ולפמ"ש הש"ך לפ' כונת מור"ם שהיורשי' היו רוצים לפזר הממון לצורך קבורה והוא היה מעכב וכו' ע"ש א"ש מה שסיים מור"ם וכן אם גבה ב"ח וכו'. אך עדיין קשה לפי' הש"ך דלא הוי דבר הנלמד מענייננו וזהו שהכריחו להסמ"ע לפ' כן. גם מ"ש הש"ך בתחילת דבריו אי לאו דמסתפינא הייתי מפ' דההגה מיירי כגון שהיו יתומים קטני' ועדיין לא נגבה העדות ע"ד שמבואר בסי' ק"י ע"ש לכאורה צ"ע דא"כ אעיקרא איך יכול לערב קבורתו עד שיפרעו לו שהרי עדיין לא נגבה עדות וצ"ל שכונתו דכיון שהמת עדיין לא נקבר עדיין חשיב עיקר החוב על המת עצמו ויכול לעכב קבורתו ועיין לה' מהר"א לפפא בס' בני אהרן סי' נ"א דע"ו סע"ד ודו"ק:

והנה ראיתי לה' בני אהרן ז"ל שם שכת' על הסכמה שעשו בעיר שכל איש שילוה מעות הקדש לא יוכלו לקוברו עד שיפרעו אם יש איסור בהסכמה זו וכתב לכאורה היה נראה דאין כח להסכים כזאת וראיה ממ"ש בתשו' המכונות להרמב"ן סי' רמ"ה על ענין שנהגו

שמי שאינו נוהג כשורה שמנדין אותו ולא יקברו לו מת אם הוי כנשבע לבטל את המצוה והשיב כל שכולל דברים המותרי' עם דברי' האסורים כגון אלו השבועה חלה ומדבריו נלמוד דבנדון דידן לא הוי כולל ונמצא שהסכימו לבטל את המצוה אלא שהק' בעיני לשום מחלוקת בין אלו הגדולים שהרי לדעת רבי' שמחה הב"ח יכול לעכב קבורתו ע"ש מה שתי' וה' בני חיי כת' לתי' הרמב"ן הוצרך לטעמ' דחיילא בכולל משו' דשם הסכימו שלא יקברו לו מת ובשלמ' כשמסכימים שלא יקברו אותו עד שיפרע את חובו אז עושין כדין כמו שהורה ר"ת אבל שלא לקבור את מי שאינו חייב לאו כל כמיניה דב"ח לעכב מתו בשביל חובו ורבי' שמחה מיירי במעכב קבורת החייב א"ד ע"ש ואח"ה לע"ד ליתא שהרי לדעת הרמב"ן עיכוב קבורה הוא איסור ולא חייל אלא בכולל וא"כ מ"ל קבורת מתיו מ"ל קבורת החייב מ"מ דבה האסור הוא ולא חייל אלא בכולל. ומה שהק' ה' שם וז"ל אלא דאעיקרא דמלתא לא ירדתי לסוף דעת ה' ז"ל דמי הגיד לו דאנדון רבי' שמחה לא יסכים גם הרמב"ן עכ"ד ואני הצעיר לא ירדתי לסוף דעתו דמאי ק"ל על ה' ז"ל שהרי ה' ז"ל למד מדברי הרמב"ן דלא מהני הך הסכמה דמי שאינו נוהג כשורה שלא לקבור את מתיו אלא דוקא אם הוא בכולל וממילא אם אינו כולל כמו הך הסכמה דכל מי שילו' מן ההקד' שלא לקוברו לא עד שיפרעו אותו דלא הוי בכולל אסו' וא"כ לכאור' אלו הגדולים חולקי' וצ"ע:

עוד ראיתי לה' בני אהרן שם שכתב לחלק דמ"ש הרא"ש דאין יכול ולא להשתעבד איירי במי שאין לו לפרוע ומ"ש בס' אגודה דמי שיש לו ואינו משלם חובשין אותו איירי במי שיש לו ע"ש ולא ידעתי איך אשתמיט מניה שכבר כתב כן ה' דרכי משה ופסקו מור"ם בהגה סי' צ"ז ע"ש: **תם ונשלם חלק אבן העזר**

חושן משפט

סימן א

נשאל ה' מהריב"ל ז"ל בח"ג סימן צ"ז על ראובן ושמעון שנפלה מחלוק' ביניהם ונשאל לחכם אחד על אותו נדון וכתב פסק על זה וזיכה את הזכאי וחייב את החייב לפי דעתו ואח"כ באו הבעלי הדין עצמן להתדיין וא' מהבע"ד פוסל לדיין לאותו החכם שנשאל על אותו נדון וכתב פסק עליו וטעמו משום דצדיק הא' בריבו וכו' והשיב ה' ז"ל דפשיטא דלא מצי אותו הבע"ד לפסול לאותו הדיין לפי שנשאל כבר על אותו הענין וכ' פסק על אותו נדון דאע"ג דאמרינן בפ' שבועת העדות מנין שלא ישמע הדיין דברי הבע"ד קודם שיבוא בע"ד חבירו ת"ל מדבר שקר תרחק אינו אלא לכתחילה אבל בדיעבד אפי' שמע

אינו פוסל ואם נפשך לומר דשאני התם דלא פסק הדיין אלא שמע דברי הבע"ד ומשו"ה דוקא לכתחי' הוא דאסו' אבל אם פסק הדין אפשר דמצי הבע"ד לפוסלו הא ודאי ליתא שהרי כתב הר"ן בס"פ האומר וז"ל וכן אם החזיר ממון לבעלים וחזר והעיד באותה עדות עצמה מקבלי' הימנו. שאין זה פסול לא בתחילתו ולא בסופו אלא שכל זמן שנוטל שכר קנסוהו חז"ל לבטל מעשיו משום דקעבר על מה אני בחנם אף על פי שנטל מעות עכ"ד ודבריו אינם מבוררין ונראה שכונתו דע"כ לא כתב הר"ן דעדותו בטלה אינו אלא משום דקנסוהו חכמים לבטל מעשיו עד שיחזיר המעות אבל מדינא מעשיו קיימי' וא"כ הכא דליכא במה לתלות לבטל מעשיו א"כ אפי' דכתב הפסק מה שעשה עשוי:

ולע"ד אח"ה לא דמיא כלל דשאני התם דהדיין שדן והעדות שהעיד אין בגופן שום איסו' ומדינ' דינו דין אלא דקנסו אותו לבטל מעשיו משום דעבר ע"מ אני בחנם וכיון שהחזיר המעות הדר דינו ועדותו להיות קיימין משא"כ הכא שנעשה האיסו' בגוף הפסק עצמו דכבר נכנס בדעתו שדינו דין וכסיפא ליה מלתא לחזור בו והו"ל כמו נוגע בדבר דלא דנו ולא מעידו:

עוד ראיתי למהריב"ל שם שכתב וז"ל איברא דיש לחלוק ולומ' דלא מיירי הר"ן אלא בעד אבל בדין מאן לימא לן דס"ל הכי דה"נ אשכחן דיש פסול לדון וכשר להעיד כמו ששנינו בפ' בא סימן כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שכשר להעיד ופסול לדון ע"כ ואח"ה לא ידעתי מאיזה טעם יש לחלק ביניהם דכמו דבעדות אם החזיר המעות חוזר ומעיד באותה עדות עצמה ה"נ בדין דחוזר ודן באותו דין עצמו דמ"ש זה מזה וכן הבין ה' המפה בש"ע סי' ל"ד סי"ח ע"ש:

עוד ראיתי למהריב"ל שכתב וז"ל והא ודאי לאו מלתא היא דא"כ כי פריך עלה בגמ' לאתויי מאי א"ד לאתויי סומא בא' מעיניו ומני ר"מ היא ואם איתא דמי שנטל שכר והחזיר מה שנטל שהו' כשר להעיד ופסול לדון באותו הנדון אמאי לא קאמ' לאתויי מי שנטל שכר והחזיר מה שנטל שהוא כשר להעיד ופסול לדון ובודאי דהנהו תירוצי דתירצו התוס' להה' קושי' דילמא לאתויי אוהב ושונא דכשרי' להעיד ופסולי' לדון ותי' דלא פסיקא ליה שהרי לכל העולם הם כשרי' א"נ מתני' ע"כ לא מתוקמא כרבנן וכו' לא שייכי לתרוצי בנדון דידן ע"ש ולא ידעתי למה לא שייכי הנך תירוצי שתי' התוספ' לקושייתו שהרי ה"נ מאי דמיפסל לדון אינו אלא באותו דין עצמו שנטל בו שכר אמנם לכל העולם כל זמן שידעי' שלא נטל שכר כשר לדון וכמ"ש הרשב"א והריטב"א ושאר מפרשי' וא"כ לא פסיקא ליה שהרי לכל העולם כשר לדון. גם תי' הב' שכתבו דע"כ מתני' לא מתוקמא כרבנן א"ש נמי הכא דהומ"ל כן אלא משום דע"כ מתני' לא מתוקמא כרבנן:

וכזאת יש לתמוה על מהר"י קולון שהביא ה' שם שורש כ"א שאבי החתן ואבי הכלה דנין זל"ז כי היכי דמעידין זל"ז דאם איתא דאין דנין אמאי לא קאמר לאתויי אבי החתן ואבי הכלה דמעידי' זל"ז ואף ע"ג שהתוס' שם הק' כקושי' הר"מ דאמאי לא קאמר לאתויי אוהב ושונא ולפ"ד אין משם ראיה שיהיו אבי החתן ואבי הכלה כשרי' לדון מ"מ לא מצינו לא התוס' ולא שום פוסק שיחלוק בזה על הר"מ עכ"ד וצ"ע דנהי דהרמב"ם תי' לקושי' זו דהתוס' משו' דשונא כבר נעתק במהרה מ"מ אם באת להכריח מזה דאבי החתן ואבי הכלה כשרי' לדון זה את זה יד הדוחה נטויה לתר' כתי' התוס' משום דלא פסיקא ליה מלתא שהרי תי' זה אמרי' ליה בכולי תלמודא וצ"ע:

סימן ב

עובדא הוה בראובן שמת אביו ועמד ראובן והביא עדים ששמעו מאביו שבנו זה בכור הוא ודבר שהיה בכלל העדות הלזו איך שאביו ואמו נישאו זע"ז בחור ובתולה:

ונראה דאע"ג דהיכא דאיכא עדים ששמעו מאביו שזה בכור דלא חשיבא עדות וכמו שפסק מרן בח"מ סי' רע"ז ס' י"ח משום דחיישי' דשמא בכור לאמו קאמ' בנדון דידן שהעידו נמי על אביו וא עו איך שנישאו בחור ובתולה נראה דהויא עדות גמורה דע"כ בכור לאביו קאמ' ולא חיישי' דשמא נשא אחרת קודם זה בצנעה דהוא ודאי אית ליה קלא וליכא למיחש נמי דשמא בא על פנויה אחרת והוליד ממנה קודם לזה דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקי' חדא דסתמא הויא נדה ועוד דהויא בעילת זנות. איברא אי הוה במדינת הים ה"נ דיש לחוש שמא נשא אשה אחרת וכן הסכימו מורי ההוראה:

סימן ג

לענין כתובת בנין דכרין אי נגבית ממקרקעי או אפילו ממטלטלי.

הנה כתב מרן בש"ע א"הע סי' קי"א סעיף י"א וז"ל י"א דוקא במקרקעי שיש שם קרקע כדי שתי כתובות וכו' ויש מי שאומ' דהאידנא דכתבי בכתובו' דילן מטלטלי אג"מ גם כתובת בנין דכרין נגבית ממטלטלי' דתנאי כתובה ככתובה ע"ש משמ' שדעתו כי"א קמא שהם רבים ולא כיש מי שאומר דהויא סברא יחידאה והיא סברת הריב"ש וכמ"ש מרן בב"י אחר שהביא סברת הרמב"ם והרא"ש דאינה נגבית אלא ממקרקעי דכך היה נראה לי אלא שהריב"ש בתשו' כתב דגם כתובת ב"ד נגבית מן המטלטלי' דתנאי כתובה ככתובה ע"ש אלא שראיתי לה' כנה"ג סי' נ"ט בהגב"י שכתב וז"ל ולענין כשאין שם קרקע וכתוב בכתובה מטלטלי' אג"מ נראה שהסכמת הרב המחבר כדברי הריב"ש וכן פסק בס' הקצר אע"פ שכתב מחלוקת בזה נראה שתפס עיקר כסברא זו של הריב"ש ואפשר ג"כ שה' המחבר בס' הקצר כתב שתי הסברות לומ' שהדבר ספק והמוחזק יכול

לומר קיים לי ע"ש וצ"ע שהרי המחב' כתב בתחי' יש אומרי' לשון רבים ואח"כ כתב יש מי שאומר בלשון יחיד לומר שהיא סברא יחידאה ולא קי"ל הכי ושו"ר לה' כנה"ג בשיורי א"ח בכללי הפוסקי' והביאו ה' יד מלאכי בכללי הש"ע אות ט"ז שכתב וז"ל דרך הפוסקי' לומר יש מי שאומ' אף על שנים ע"ש ועיין עוד לה' שם ס"סי י"ג:

אך אעיקרא צ"ע על הכנה"ג שהרי מרן גופיה בס' הקצר ר"סי ק' כתב בפשיטו' כי"א קמא וז"ל מדינא דגמ' הכתובה אינה נגבית אלא מן הקרקע ומסקנת הגאונים נגבית אף מן המטלטלי' וה"ה לכל תנאיה חוץ מכתוב' בנין דכרין ע"ש הרי שגילה דעתו בפי' לפסוק כי"א קמא וצ"ע וכ"כ הרא"ש בס' בשמים ראש סי' ל"ג וע"ש לה' כסא דהרסנא וכן העלה הרב מהרשד"ם חא"ה סי' קנ"א וכתב שם דאפי' הריב"ש לא כתב הדין בבירור רק שאמ' אבל נראה וכו' ואפשר דלא ברור ליה כולי האי ולהלכה אמרה ולא למעשה ע"ש:

סימן ד

על דבר שוחט ובודק שהוחזק לרבים שגונב בשר מבית המטבחיים אם כשר לאכול משחיטתו או לא. ה' קול אליהו ז"ל ח"א בחי"ד סי' ד' העלה דאסור לאכול משחיטתו אי משום דעברינן אלאו דלפני עור לא תתן מכשול ועוד טעמי' אחרי' מספיקים ע"ש ולע"ד נראה להביא עוד ראיה לזה שהרי קי"ל בח"מ סי' ל"ד סק"ז דגנב וגזלן פסולים לעדות מעת שגנב וגזל ע"ש והשוחט תורת עדות יש לו וכמ"ש רש"י בפ"ק דחולין דף יו"ד ע"ב וז"ל שהתורה האמינה עד לשחיטה דכתיב וזבחת מבקרך ושחט את בן הבקר ע"ש וכיון שהשוחט תורת עדות יש לו א"כ פשיטא שאסור לאכול משחיטתו ע"פ עדותו ששחט כראוי כיון שמוחזק לגנב א"כ נפסל לעדות וכ"ש וק"ו בעדות זו עצמה שיש בה חימוד והנאת ממון וק"ל:

סימן ה

בדין יורשים אם חייבים לפרוע חוב אביהם מירושה שירשו מאחי אביהם לאחר מות אביהם.

שאלת ראובן שהיה חייב לזולת ומת ולא הניח ממה לפרוע לב"ח ואח"כ מת שמעון אחיו של ראובן וירשו אותו בני ראובן יען שאבי ראובן כבר מת וקי"ל שתחזור ירושה לאחיו של מת ועתה קמו ב"ח של ראובן לפרוע חובם מאותם הנכסים שירשו בניו אם יתחייבו לפרוע לב"ח של אביהם מאותם הנכסי' שירשו או לא.

תשובה הנה מרן ז"ל בש"ע סי' ק"ד סעיף ט"ז כתב לוה שאין לו ממה לפרוע ונפל הבית עליו ועל מורישיו ובני הלוה אומרי' אבינו מת א' וירש את מורישיו בקבר והורישו לנו ואין לב"ח ליטול ממנו כלום והגיה עליו מור"ם שהרי אין ב"ח נוטל בראוי וכו' וכתב

הש"ך אמת הוא דאינו מוכרח טעם זה אלא טעם אחר יש בדין זה שהוא מתני' וכו' דמצי אמר מאבוה דאבא קאתינא ונ"מ היכא דלא מצי אמר הכי נוטל ב"ח בראוי וכ"כ הג"א דהיכא שנפלו לו נכסי' לאחר מיתה מאבי אמו שאחיו מן האב אינן יכולי' לירש אם לא מכחו ב"ח גובה מהן אי ב"ח גובה בראוי ע"ש וצ"ע שהרי בכה"ג קי"ל דאין הבן יורש בקבר להנחיל לאחיו מן האב וכדאיתא בפ' מ"ש ע"ש והכי פסקו כל הפוסקים ושו"ר שכבר עמדו עליו המפרשי' ז"ל ע"ש:

ונראה דמשכחת לה שפיר דלמ' למי' מאבוה דאבא כמו נדון דידן ממש שהרי אבוה דאבא כבר מת קודם שמתו בניו ומעת שמת שמעון חזרה הירוש' ליורשי אחיו ולפי טעם זה דלמ' למי' מאבוה דאבא זה תלוי במחלוק' אי ב"ח גובה בראוי או לא:

והנה מרן ז"ל סתם וכתב דאין לב"ח ליטול ממנו כלום ומור"ם הוא שהגיה דאין ב"ח נוטל בראוי ולכאורה נראה שטעמו של מרן שסתם הדברים משום דמספק"ל מלתא אי דוקא בכה"ג דהכא דאין ב"ח נוטל ממנו כלום משו' דמצי למי' מאבוה דאבא קאתינ' ונ"מ היכא דלא מצי למי' הכי ב"ח גובה בראוי או דילמ' אפי' היכא דל"מ למי' מאבוה דאבא ב"ח אינו גובה משום דהוי ראוי ולכך סתם וכתב דאין לב"ח ליטול ממנו ונפקא מינה היכא דל"מ למי' מאבוה דאבא ספיקא הוא אי ב"ח גובה בראוי והיכא דתפס מלוה לא מפקי' מניה. אך זה ליתא שהרי מרן בסי' ר"פ סעיף י"ב כת' וז"ל נפל הבית עליו ועל אביו או על א' ממורישיו ואין ידוע איזה מהם מת תחיל' וכו' הנכסי' בחזקת היורשי' ואין להאשה ולב"ח כלום ע"כ הרי שכתב או על א' ממורישיו דהיינו שני אחים כגון ראובן ושמעון וראובן חייב ואין לו ממה לפרוע ונפל הבית עליו ועל שמעון בני ראובן אומרי' אביהם מת א' וירש את מורישיו שהוא אחיו בקבר והורישו לנו דנכסי' בחזקת היורשי' ואין להאשה וב"ח כלום הרי אפי' היכא דל"מ למי' מאבוה דאבא כה"ג דהכא אפ"ה פסק דאין לב"ח כלום וע"כ שטעמו הוא משום דאין ב"ח נוטל בראוי וכ"כ בסמ"ע שם ע"ש:

ומן האמור י"ל דגם מ"ש מרן בסי' ק"ד דנפל הבית עליו ועל מורישיו ובני הלוה אומרי' אבינו מת א' ה"נ דאיירי בכה"ג דאחים דליכא למי' מאבוה דאבא ואפ"ה כתב דאין לב"ח ליטול ממנו כלום ויש לתמוה מהש"ך בסי' ק"ד שכתב מדכתב המחבר ובני הלוה אומרי' אבינו מת א' וירש את מורישו בקבר והורישו לנו אלמא דלא ס"ל דמצי למי' מאבוה דאבא אלא מכח אביהם שירש אביו בקבר וא"כ אמאי זכו היורשי' א"ו משום דאין ב"ח נוטל בראוי ע"ש וק' דמנ"ל דמרן מיירי בכה"ג דמצו למי' מאבוה דאבא עד שהכריח מדקדוק דברי מרן דלא ס"ל דמצו למי' מאבוה דאבא אלא מכח אביהם שירש את אביו

בקבר שהרי מרן סתמא קאמר דנפל הבית עליו ועל מורישיו ומשכחת לה שפיר באחין שא' מהם הוא מורישו של אחיו הב"ח ובניו אומרים שאבינו מת א' ולא זכה מעולם בירוש' אחיו וע"ז כתב מרן דאין לב"ח ליטול ממנו כלום וע"כ שטעמו משום דאין ב"ח נוטל בראוי שהרי בכה"ג לא מצו למי' מאבוה דאבא:

והנה ראיתי להרב בס' התרומות שער מ"ח ח"ג שכתב וז"ל דאיכא לעיוני אי אמרי' הכי בשאר יורשי' או לא כגון חנוך שירש שמעון אחי אבא אם ב"ח דראובן גובה מחנוך מי אמרי' דאבי אביו הוא דאיתיה להאי דינא משום דכתיב תחת אבותיך יהיו בניך או דילמ' ל"ש ומיהו לכאורה נראה מן הגמ' דה"ה לשאר יורשי' דהא מקשי' מדתנן נפל הבית עליו ועל אביו וכו' מאי לאו יורשי האב בניה מורישיו אחי כגון דנפל הבית על ראובן ועל שמעון וכו' אלמא אפי' בשאר יורשי' אמרי' שאין ב"ח גובה מהן א"נ י"ל מורישיו אחי דקאמר בגמ' דעליו ועל אביו קאי (ונ"ל דנפל הבית על ראובן ועל אביו ושמעון אחי ראובן מת א' ואח"כ אביו ועיין בפי' רשב"ם אמתני' דנפל עליו שפיר' כן אריסא דעליו ועל אביו יורשי האב אומרי' הבן מת א' שיורשי יעקב כגון בני יעקב שמעון ולוי אחי ראובן וכו' ע"ש) אבל אעליו ועל מורישיו שהן אחי יורשי האב כגון שנפל הבית עליו ועל שמעון וכו' אבל לעולם דוקא באבי אביו אמרי' ליה תחת אבותיך יהיו בניך אבל בשאר יורשי' לא וכיון דאיכא למי' הכי ואיכא למי' הכי אזלי' בתר סברא ואין לך בו אלא חידושו בלבד והוא באבי אביו אבל בשאר יורשי' לא וכן ראוי לדון את"ד ע"ש:

ומן האמור בנדון דידן דלמ' למי' מאבוה דאבא אלא מאחוה דאבא לא אמרי' אך אנכי הרואה דמאי דמספ"ק לה' התרומות ז"ל פשיטא ליה לרשב"ם שפי' אמתני' דנפל עליו הבית וכו' ועל מורישיו על ראובן ועל מורישיו כגון אחי ראובן וכו' ע"ש וכ"כ ה' חי' הלכות בסוגיא שם ע"ש ועיין לה' ש"ך בסי' ר"פ סק"ג וכן ראיתי להרמ"ה ז"ל בנימו' לבתרא שפי' כן ומסיק הכי להלכת' שכ' וז"ל והדין שינוייא דחיקא הוא ולאוקמי קושיין קא מהדרינן ומ"מ כיון דקי"ל דהדין דינא כדשלחו מתם ע"כ מתני' נמי בכולהו אנפין מתוקמא ואפי' דאית ליה ללוה בני' ול"מ ב"ח למי' להו ירושה דאבוכון היא דאמרי' ליה אנן מכח אבוה קאתינא ומכח אחוה קאתינן דומיא דכן שמכר בחיי האב ומת המוכר ואח"כ מת אביו דבנו מוציא מיד הלקוחות בלא דמים וכן הלכת' ע"ש ומעתה לא שבקינן פשיטותא דרשב"ם והרמ"ה דלא מיפלגי בהכי משו' ספיק' דהר' התרומות. וא"כ הכא בנדון דידן יכולי' בני ראובן לומ' אנו מכח אחוה דאבא קאתינא:

והנה הרמב"ן ז"ל והביאו הר"ב התרומות בש' מ"ה כתב וז"ל כשם שאין כתובה נגבית מן הראוי כך ב"ח אינו נוטל בראוי ומשנה שלימה היא דתנן בפ' מ"ש נפל הבית עליו

וכו' ואתמ' עלה מאן יורשי האב בני משום דאמרי' במקום אב קאתינא דש"מ דאין כ"ח נוטל מנכסי' שנפלו לאחר מותו דראוי הוא את"ד ע"ש והמתבאר מדברי הרמב"ן הללו דלפי הך סברא דאמרי' דמאבוה דאבא קאתינא היינו נ"ל דעיקר הירושה היא מאבוה דאבא וממילא הוי ראוי ולפי פשטן של דברים נראה דתרי טעמי נינהו ולאו הא בהא תליא וכמ"ש הש"ך וראיתי לה' קצות החושן שכתב ליישב שני הטעמי' יחד וזה בלא זה לא מהני דאי מכח אבוה דאבא מ"מ הבן קודם בירוש' אביו מבן הבן וא"כ יאמ' הב"ח אנא מכח אביך קאתינ' כיון שאביך קוד' בירוש' ואנא בא מכחו ובודאי שיוריש אביו בקבר ואנא מני' קאתינא אמנם מן הדין אין הב"ח נוטל בראוי ולכך הוצרכו לטעם וכדי שלא תאמר דמ"מ מצוה לפרוע חוב אביהם ומשו"ה כיון דאינו אלא מצוה לפרוע חוב אביהם א"כ מצי אמ' אנא מכח אבוה דאבא ולא אמרי' דמצוה לפרוע חוב אביהם אלא היכא דאינו בא אלא מכח מורישו החיי' אבל זה אומ' מאבוה דאבא ע"ש ומעתה י"ל שוה ג"כ דעת מרן שכתב סתם דאינו נוטל ממנו כלום והיינו מכח הב' טעמים הללו ומה גם דאנן בתר מרן גרירן וכבר הש"ך בסו"ד הכריע דעת מרן דע"כ מטעם ראוי הוא דקאמ' דאינו נוטל והכי נקטי' להלכה. הכ"ד הצעיר דוד בונאן ס"ט.

סימן ו

בענין שבועת היורשין.

כתב הטור סי' ס"ט מי שהוציא כ"י הלוה על יורשיו אע"פ שמודים שהוא כ"י אביהם אנו טוענין להם שפרעו וכתב בעה"ת ונשבעי' היסת שלא אמר להם אביהם שהוא חיי' חוב זה ולא נהירא מ"ש דנשבעי' היסת וכ"כ א"א הרא"ש ז"ל וכו' ע"ש ולכאורה נראה שדעת הרמב"ם כדעת הרא"ש והוא ממ"ש בסוף פ"ח מה' זכייה וז"ל מתנת שכ"מ שאין כתוב בה שמתוך החולי הזה שצוה בו מת ואין העדים מצויין לשאול להם אע"פ שזה המצוה מת הרי המתנה בטלה וכו' לפיכך הנכסי' בחזקת היורשי' עד שיביא ראיה שמתוך החולי הזה שנתן בו מתנה זו מת ע"ש ואם איתא הול"ל דנשבעי' היורשים וכמ"ש לעיל בפ"ט מתנה שהיא סתם הנותן אומר שכ"מ הייתי וכו' והמקבל מתנה אומ' בריא היה וכו' על המקבל להביא ראיה לא מצא ראיה ישבע הנותן שבועת היסת ונפטר ע"ש אלא נראה דס"ל להרמב"ם דדוקא היכא שהנותן בעצמו חי הוא דנשבע אמנם היורשי' אין נשבעין. מיהו יש לומ' דלא מיירי הרמב"ם אלא היכא דהוי דאין שניהם טוענין אלא בש"מ ולכאורה דינא הוא דחולקי' כדקי"ל דכל ממון המוטל בס' חולקי' וע"ז כתב הרמב"ם דהנכסי' בחזק' היורשי' אבל היכא שטוענ' בריא ה"נ י"ל דס"ל להרמב"ם כדעת בעה"ת דנשבעי' היורשי' ומה שלא כתב הרמב"ם דין זה דהיכא שטוענ' בריא דנשבעי'

היורשי' י"ל שסמך עמ"ש בפ"ט היכא דמחולקי' הנותן והמקבל מתנה דנשבע הנותן והה"נ הכא דנשבעי' היורשי' ואף שמרן בש"ע סי' רכ"א כתב לשון הרמב"ם במתנת שכ"מ שאין כתוב שמתוך החולי מת וכו' וכתב שם הסמ"ע בדעת מרן דאין היורשי' נשבעי' ע"ש י"ל משו' דמרן בסי' ס"ט סעיף ה' כבר גילה דעתו דפסק כדעת הרא"ש דאין היורשי' נשבעי' ע"ש אמנם בדעת הרמב"ם י"ל דס"ל כדעת בע"הת:

באופן שדבר זה אם היורשי' נשבעי' במחלוק' שנוי' בין בע"הת ובין הרא"ש ותמהני מהרדב"ז בשניות סי' תשי"ח שנשאל על צוואת שכ"מ שצוה שיתנו לפ' מנה והיורש טוען נתתי אם חייב שבועת היסת שנתן והשיב בין אם טען ע"פ והיורש אומר להד"מ או נתתי בכל גוונא משביעי' אותו שבועת היסת דממון קא תבע ליה וקי"ל כל טענה שאם היה מודה בה היה מחוייב ממון אם כפר או שאמר פרעתי מחוייב שבועת היסת והביא ע"ז דברי הרמב"ם דפ"ט מה' זכייה שכתבנו מונה שהיא סתם וכו' על המקבל להביא ראיה לא מצא ראיה ישבע הנותן ע"ש ואח"ה מדברי הרמב"ם אלו ל"מ די"ל דדוקא הכא משו' שהנותן בעצמו חי הוא דנשבע אבל היורשי' אין נשבעי' משום דהנכסים הם בחזקתן ואעיקרא לא ידעתי איך אשתמיט מניה שדין זה הוא במחלוק' בע"הת והרא"ש וכ"מ מדברי הטור ע"ש:

סימן ז

המלוה את חבירו לזמן קבוע ונשבע לו שיפרענו באותו הזמן דעת כל הפוסקי' שאם עבר הזמן ולא תבעו לא עבר הלוה על שבועתו דעיקר השבועה אינה אלא עד שיתבענו המלוה וכמ"ש הטור סי' ע"ג בשם תשו' הרא"ש וכן דקדק ה' ב"ח והסמ"ע ז"ל שכן דעת הרשב"א וראיתי למרן הב"י ס"ב שכתב בשם מהריק"ו בשורש פ"א בשם תשו' הרשב"א דהנשבע לחבירו לפורעו ליום ידוע ובאותו יום המלוה אינו בעיר אינו חיי' להוליכו אחריו ואח"כ כתב בשורש י"ז שאם נשבע לפורעו להמלוה חיי' להוליכו אחריו למקום קביעותו מאחר שלא נשתנה מקומו מיום ההלואה ע"כ וצ"ע דמשמ' מזה דעל כל פנים אפי' לא תבעו חייב להוליכו אחריו למקום קביעותו וכ"ש אם הוא בעיר שאז ודאי חיי' לפורעו ואפי' לא תבעו המלוה. איברא שבתשובה הלזו איירי בנשבע לראובן לפורעו בלא בקשה תוך זמן מה ומשמ' מזה דרצונו לומ' מבלי שיבקשנו במקום אחר אבל עכ"פ אם הוא במקומו צריך לילך לו ולפורעו ואם לא פרעו עובר אשבועתו אמנם היכא דנשבע סתם לפורעו בזמן פ' אפי' הוא בעיר אין השבוע' חלה אלא עד שימצאנו. אך מדברי מהריק"ו שם משמ' דס"ל בדעת הרשב"א דאפי' בנשבע סתם לפורעו חיי' לילך לו למקום קביעותו לפורעו שהרי כתב שם וז"ל ול"ד לתשו' הספרדית שהבאת כאשר יפה

כתבת שיש לחלק דהתם איירי שהלך המלוה חוץ ממקום קביעות דירתו שהיתה בשעת הלואה ע"ש ותשו' ספרדית הלזו היא עצמה תשוב' הרשב"א וכמו שתראה בשורש פ"א ע"ש ואע"פ שלשם בשורש הנז' מייתי על תשו' הרשב"א זו תשו' הרא"ש שכתב שאם עבר הזמן ולא תבעו אינו עובר אשבועתו שהשבועה מתלא תליא בפרעון ע"ש מ"מ ס"ל למהרי"קו דהרא"ש והרשב"א חולקי' הם בדין זה אלא דמייתי ראיה מדברי הרא"ש שאין השבועה חיוב מוחלט להוליכו אחריו למדי והא כדאיתי' והא כדאיתי' דלדעת הרשב"א אם הוא במקום קביעותו אפילו לא תבעו אם לא פרעו עבר אשבועתו ולדעת הרא"ש אפי' אם הוא במקו' קביעותו אם לא תבעו לא עבר אשבועתו:

והנה ראיתי למרן הב"י ז"ל סי' פ"ב מחו"ז שכתב בשם מהר"י ן' הרא"ש וז"ל ראובן חיי' לשמעון מנה ועשה לו שטר א' שנשבע לפורעו וכו' אם היתה השבועה כתובה בשטר עצמו ולא היה כתוב בו שלא יוכל לטעון שפרע והיה אומר שקיים שבועתו ופרע אע"פ שלא היינו יכולי' לפוסלו מחמת השבועה דש"מ פרע מ"מ צריך לפרוע השטר ע"כ אשר מבואר מדבריו דמיירי שתבעו אחר זמן הפרעון דאם לא עבר זמנו אינו יכול לטעון שפרע דקי"ל חזק' דאין אדם פורע חובו בתוך זמנו ואפ"ה מבואר שאם היה כתוב בו שלא יוכל לטעון שפרע היה עובר על השבועה במה שלא פרעו בזמנו ואע"פ שלא תבעו המלוה הופך דעת אביו הרא"ש. גם מדבריו אלו מבואר שאם היינו יודעין שלא פרעו היינו יכולים לפוסלו מחמת השבועה וכבר הביא מהריק"ו שורש י"ז שריב"א חול' על זאת הסבר' דאין לפסו' כל כה"ג דאיכא למי' דכשהוציא שבועה מפיו היה דעתו לקיים ע"ש:

כתב הרשב"א בתשו' הקצרו' סי' ע"ט וז"ל עוד השי' ממי שנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע שהיא חלה שאין זה נשבע לבטל את המצוה דאפשר לקיים זה וזה ע"כ ובח"ד סי' צ"א נדפסה תשו' זו ע"ש ולכאורה נראה דחולק עמ"ש הרמב"ם בפט"ו מה' אישות וז"ל כיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה ה"ז עובר ומבטל מ"ע ע"ש וא"כ אי מיירי הרשב"א כשעברו עליו עשרי' שנה אם כן הו"ל נשבע לבטל את המצוה ממהר"י הלוי ז"ל:

סימן ח

המלוה את חבירו וקבע לו זמן הפרעון לזמנים מוחלפים ולא תבעו כל אותם הזמנים ואח"כ תבעו לפורעו בבת אחת לכאורה נראה דחיי' לפורעו בב"א והוא ממ"ש הסמ"ע בסי' ע"ג סק"ז על מה שפסק מרן דהמלוה את חבירו וקבע לו זמן לפורעו אע"פ שלא קנו מידו אינו יכול לתובעו קודם הזמן כתב ע"ז הסמ"ע וז"ל לכאורה נראה דמיירי דוקא בקבע לו זמן בשעת הלואה דאלו אחר ההלואה צריך קנין כמו הנאמנות וכמ"ש לעיל

סי' ע' ע"ש ומעתה כ"ש הוא לנדון דידן שהרי אפי' היכא שקבע לו זמן בפי' יכול לתובעו קודם זמנו כ"ש הוא בעבר הזמן דיכול לתובעו לפורעו הכל בב"א מיהו יש לחלק דלא דמי דהתם שאני דאע"פ שקבע לו זמן מ"מ הרי הוא עכשיו תובע אותו קודם הזמן וגלי אדעתי' דאינו רוצה בקביעות אותו הזמן שקבע לו כיון שלא קנו מידו משא"כ הכא בעבר הזמן ולא תבעו דאי אפשר לומר עוד דאינו רוצה דמאי דעבר עבר ואדרבה מדלא תבעו גלי אדעתי' דמחל לו על אותן הזמן והדין נותן שפורעו לזמנים מוחלפי' ע"ד ואופן שהיה כתוב בשטר. וכל שכן למה שחילק הסמ"ע דהתם שאני (גבי נאמנות) דבא המלוה להוציא משא"כ זה דהלוה בא להחזיק המעות בידו באותו זמן דהו"ל כמחל לו הלוה לכל אותו זמן ע"ש דה"נ הכא שלא תבעו דהוי כמו שמחל לו להדי'. ושו"ר לה' כנה"ג בסי' ע"ג הגה"ט אות ו' שהביא משם מהר"ש יונה ז"ל שכתב להדיא דאם עברו הזמני' ולא תבע הלואתו אינו יכול לכופו ללוה לפורעו בב"א אלא לזמני' מוחלפי' שיראה בעיני ב"ד ע"ש וכן ראיתי לה' בני חיי שכ"כ בשם מהר"ש יונה בסי' ל"ד אלא שלא כתב אסוף מלתא דמהר"ש יונה במה שיראה בעיני ב"ד ונראה שדעתו שלא כתב כן מהרש"י אלא בנדון דידיה דיש עוד ביניהם טענו' אחרו' ע"ש ועיין להכנה"ג בחלק אה"ע סי' קי"ד גבי קבל עליו לזון בת אשתו ה' שנים ע"ש:

והנה היכא דמוחלקי' המלוה והלוה דהמלוה אומ' שתבעו בכל עת וזמן שקבע לו בפרעון והלוה אומ' שמעולם לא תבע אותו בכל אותם הזמני' לכאורה נראה דנשבע המלוה שהשטר בידו כמו בטוען הלוה שהשטר נעשה ע"ת שאם אקיימנו וכו' ומלוה אומ' שלא היה שום תנאי בדבר דפסק מרן בסי' פ"ב דין י"ב דנשבע המלוה ונוטל ע"ש וא"כ ה"נ דנשבע המלוה ונוטל בב"א דליתא דדוקא התם משום שע"י תנאי זה הוא מבטל השטר והו"ל כמו שטוען פרעתיך וע"ש לה' הש"ך משא"כ הכא דלא ביטל מהשטר שום דבר בטענה זו אלא שטוען בדבר שהוא חוץ מן השטר דאין שבועה רמיא אלא על הלוה ואע"ג דבסי' ע"ג ס"ה היכא דמחולקי' בזמן דהמלוה טוען היום סוף הזמן שקבעתי והלוה אומ' עד עשרה ימים והיתה המלוה בשט' דפסק מרן דנשבע המלוה היסת ע"ש י"ל דהתם שאני משום דיכול לומר לויתי המעות למאה שנים וממילא מתבטל השטר ובכל מקום שנתבטל השטר לא אמרי' יד בעל השטר עה"ת וכמ"ש ה' ט"ז שם ע"ש משא"כ הכא דלא שייך בטענתו ביטול השטר ולזה הסכימו מורי ההורא':

והנה ראיתי לה' גידולי תרומה בשער מ"ה דצ"ג ע"ב עמ"ש בע"ת טען המלוה היום סוף הזמן וכו' שכתב וז"ל ה' המגיד כתב דלא מצאתי זה מבואר אבל דעת הרב ז"ל שטענה זו כשאר הטענות ולע"ד שלמדו ה' ז"ל מההי' דס"פ השואל א"ר נחמן האי מאן דאוגר

ביתא לחברי' לעשר שנים וכתב ליה שטרא וא"ל נקיטת ה' שנין מהימן וכו' ובפי' אזיל הרמב"ם בפ"ז מה' שכירות בשיטת דש"י דבהגבלת סוף הזמן אימת הוו פליגי שוכר ומשכיר וכתב על השוכר להביא ראיה ואם לא הביא ראיה ישבע המשכיר היסת ויוציאו והיינו משום דקרקע בחזקת בעליה ה"ד וכונת דבריו דמשמ' דדוקא התם קאמ' דנשבע המשכי' משו' דקרקע בחזקת בעליה הא לא"ה ישבע השוכר וא"כ משו"ה כת' הכא דאם היתה מלוה דנשבע השוכר היסת ואח"ה לאו ראיה היא דאעיקרא ליכא למידק דאי לאו דקרקע בחזק' בעליה נשבע השוכר אלא דהוה אמרי' דעל המשכיר להביא ראיה שהיום סוף הזמן שהרי השוכר הוא מוחזק בבית ששוכן בה וה"נ בכה"ג דהכא שהלו' מוחז' במעותיו ואומ' עדיין עשרה ימים ה"נ י"ל דעל המשכיר להביא ראיה עוי"ל דשאני התם דאמרי' דאי לאו דקרקע בחזק' בעליה הוה נשבע השוכר משום דיש לו היזק במה שמוצי' אותו מן הבית ויהיה מושלך בחוץ דאין לך היזק גדול מזה ולכך אמרי' דנשבע השוכר אי ללאו משום דקרקע בחזק' בעליה משא"כ הכא כיון שהוא מודה בעיק' החוב לא חשי' דררא דממונא במה שאומ' שזמנו לאחר עשרה ימים אלא דיפרעם עכשיו כיון שהוא מודה בעיקר החוב ואפי' את"ל דאכתי חשי' דררא דממונא במה שמרויח בהם באלו העשרה מ"מ לא חשי' פסידא דליכא אלא המנעת הריוח ואפי' שלא ירויח בהם משא"כ פסידא דבית שמוציאו ומשליכו לחוץ משו"ה נשבע השוכר:

וראיתי למהרימ"ט ז"ל בתשו' ח"ב סי' ק"ה שהק' על ה' המגיד שדין זה נלמד מההי' דאמרי' בפ"ק דמכות מעידים אנו באיש פ' שחייב לחבירו אלף זוז אומדין כמה אדם רוצה ויהיו בידו אלף זוז מכאן ועד ל' יום אלמא דבר שבממון הוא דמחייבי עדים זוממי' בהכי וכל ששנים מחייבין אותו ממון עד א' מחייכו שבועה וא"ת בלא עד א' יתחיי' כדין מודה במקצת אם יש באותה כפירה שו"פ ונ"ל שה' ז"ל לא נחית לאשמועי' בהכי ואיהו מיירי בשהודה תחילה בעדי' ואינם מתדייני' עכשיו אלא על הזמן עכ"ד וראיתי לה' בית אברהם למהר"א ישראל שכתב לדחות דברי מהרימ"ט אלו בעדים זוממי' קנסא הוא ולא ילפי' מניה לדעלמא ע"ש ואח"ה ליתא דמה שאנו רוצין ללמוד אינו אלא אמאי דאמרי' אומדי' כמה אדם רוצה שיהיו בידו אלף זוז מכאן וכו' דהוי דררא דממונא עד שיתחייבו עליו עדים זוממי' ומאי דאמרי' עדים זוממי' קנסא אינו אלא אעיקרא דמלתא דחיוב עדי' זוממי' קנסא משום דמאי חזית דסמכת אהני וזה ברור. אך קשה על הרב מהרימ"ט דא"כ לפ"ז אפי' כשהיה שטר ביד המלוה והודה לו בשט' למה ישבע המלוה שהרי שטר זה שהודה בו אינו אלא כמי שהודה בתחי' בעדים ונמצא דאינם מתדיינים עכשיו אלא על המתנת הזמן ולמה כתב הרמב"ם דישבע המלוה דבשלמא אם היה כתוב זמן

בשטר הלואה אע"פ שלא היה כתוב זמן הפרעון כיון דמתוך השטר ליכא מידי לספוקי לטענת הלוה מאחר עבור ל' יום דסתם הלואה וכמ"ש המש"ל ז"ל בתשו' שהלוה טוען ע"ש ומשו"ה נשבע המלוה משו' דשטרא מסייע ליה אמנם היכא שלא היה כתוב זמן מתי היתה ההלואה והמלוה טוען היום סוף הזמן והלוה אומר קבעת לי עשרה ימים דבכה"ג ליכא שום צד לסיועי לא לזה ולא לזה. והקשה מה' ש"ך ז"ל שכתב או שהיום סוף הזמן ומיירי שהוא אחר זמן או שלא נכתב זמן ההלואה בשטר והמלוה טוען שהוא לאחר ל' יום ע"ש ומ"ש או שלא נכתב זמן ההלואה וכו' דלא כה' מש"ל. א"נ בשכתוב שזמן ההלואה היא למשך שנה ולא היה כתוב בשטר זמן והמלוה אומר היום סוף הזמן והלוה אומ' עדיין הזמן דבכה"ג דליכא צד סיוע למלוה דודאי היכא שהודה הלוה ובשטר דנמצא דאינם מתדיינים עכשיו אלא על המתנת הזמן דנשבע הלוה:

וראיתי לה' קצות החשן ז"ל סימן ע"ג שהאריך לדחות דברי מהרימ"ט הללו וסוף כתב דהרמב"ם למד דין זה מההיא דאמרי' במודה במקצת האי בכולי' בעי דלודי אלא אישתמוטי וכו' עד דהוה ליה זוזי ופרענא ליה וא"כ שבועת' זו למה כיון דסליק אח"כ ולפמ"ש תו לא קשי' קושי' מהרימ"ט יתחיי' משום מודה במקצת כיון דהכפירה על הזמן באמת לא הוי דררא דממונא דאינו אלא מבטל כיסו של חבירו אלא הא דצריך שבועה משום דחשבינן כפירה בכל הממון כיון דאינו רוצה להמתינו אבל בכלל מודה מקצת לא הוי דמה שאומ' לאחר עשרה ימי' אינו אלא כמו כופר הכל דכופר כל הממון עכשיו את"ד ע"ש ולפי האמור ניחא דהכא שיש שטר ביד הלוה דנשבע המלוה משום כיון דחשיב כאלו כפריה בכל הממון כיון דאינו רוצה להמתינו משו"ה נשבע מי שהשטר בידו אך לרעת מהרימ"ט קשה:

ומן האמור מתורתו של ה' קצה"ח יוצא לנו בנדון דידן שהמלוה אומר שתבעו בזמנו והלוה אומ' שלא תבעו דה"נ לפ"ד של מלוה שתבעו בזמנו א"כ יתחיי' עכשיו ליתן לו ואינו רוצה להמתינו והלוה טוען שלא תבעו ועדיין זמן הפרעון וא"כ חשבי' כפירה בכל הממון ונשבע המלוה שיש לו שטר איברא דאעיקרא דברי ה' ז"ל הם דברים דחוקים ויש להשיב עליהם כמו שיראה המעיין:

סימן ט

חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו וכמ"ש מרן בש"ע בסי' ע"ח ע"ש וראיתי לה' באר יעקב ז"ל בח"מ סי' הנז' שכתב בשם ס' ברית שלום דרשות פ' יתרו דמ"ט ע"א דהא דאמרי' בתוך זמנו אינו נאמן לומר פרעתי היינו כשטען פרעתי כולה אבל כשטוען פרעתיו זוזא זוזא י"ל דנאמן עכ"ד וה' שם תמה עליו מסוגי' דבתרא דף ה' ע"ב ממאי דפריך הגמ' התם

אמתני' דעד ארבע אמות ה"ז בחזקת שנתן ע"ש ולע"ד בד מן דין יש לתמוה על ה' ברית שלום ממאי דאמרי' התם בגמ' והלכתא כר"ל דאמר חזקה דאין אדם פורע בתוך זמנו ואפי' מיתמי ע"ש ואם איתא דאם טוען פרעתיך זוזא זוזא נאמן א"כ איך אמרי' דאפי' מיתמי אמרי' חזקה זו שהרי קי"ל דטענינן ליתמי כל מאי דהוה מצי אבוהון למטען ואע"ג דהויא טענה דלא שכיחא וצ"ע:

סימן י

כתב יד שטען עליו פרוע הוא אע"ג דנאמן לומ' פרעתיו בכ"י הערלים לא מצי למי' פרעתיו משום דמצי לומ' לו הישראל שטרך בידי מאי בעי דבעיקר דיניהם הרי הוא כשטר גמור כ"כ רבי' בצלאל בתשו' סי' ל"ו ע"ש ונראה פשוט דאלו היהודים המתנהגים במשאם ומתנם ופנקסיהם בכתב לעז כמנהג הערלים ממש הכ"י שלו ג"כ הוי כמו עיקר דיניהם ולא מצי לטעון עליו פרעתיו כיון שהוא עשוי ככתבם וכלשונם וע"פ נימוסם והא ודאי שלענין זה ג"כ קבל עליו דלא מצי לטעון עליו פרעתי כנ"ל:

סימן יא

במאי דקי"ל גבי עדות כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד:

כתב מהרש"ך בח"ב בנוספו' סי' א' והביאו המש"ל ז"ל בפ"ג מה' ערות וז"ל וזה מטעם שכיון שמה שמעידין שאח"כ בשעת המכר שלא מכר החזקה כי אם לעלות לא"י עדותן זה הוא בשטר לא מקרי חוזר ומגיד אלא משום דהוי כתרי ותרי דעלמ' וכ' עליו המש"ל ולא ידעתי טעם בזה שכתב ה' דמ"ל אם עדותם בשט' או בע"פ כיון שקדם שטר הא' שחתמו הן בעצמן בלי שטר או איפכא שכתבו שטר למוכר שהיה בתנאי ונעשה כמי שנחקרה עדותם בב"ד כל שחתמו אח"כ הפך זה הו"ל כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד ומה לנו אם עדות הב' ע"פ או בשטר ודברים הללו אין ראוי להשמיען א"ד ולכאורה נראה שיש לדקדק כן בדברי מהרש"ך ממ"ש רשב"ם בבתרא דמ"ט ע"א אמאי דאמרי' התם מודעא היו דברינו אינם נאמנים ה"מ ע"פ דלא אתי ע"פ ומרע לשטרא אבל בשטרא אתי שטרא ומרע לשטרא ופי' רשב"ם וז"ל ה"מ דאין נאמנים ע"פ וכו' דאין עדות אחרון מבטל את הא' דכיון שהגיד וכו' אלא אתא ע"פ דהשתא ומרע לשטרא דקדים וכו' ע"ש ומשמע דדוקא היכא דהויא עדותם ע"פ הוא דלא מרע לשטרא דקדים אבל היכא דכתבו עדותם בשטר אתי שטרא ומרע לשטרא דקדים רלא משמ' כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד אלא היכא דהויא הגדה ע"פ ומ"ש עוד רשב"ם וז"ל אבל בשטרא שנכתב המודעא וכו' שקדמה לאשקלתא אתי שטרא דמודעא דקדים ומרע לשטרא דבתריה אין הכונה דבעי' עד שיכתבו שער המודעא דאשקלת' אבל כל שנכתבה אח"כ חשי' כמו הגדה אלא דנ"ל

דכל שכתבו המודעא בשטר באופן שמסירת המודעא היא היתה קודם המכר אתי שטרא ומרע לשטרא ומעתה זהו ממש כסברת מהרש"ך ז"ל:

אך ראיתי להרמ"ה ז"ל שכתב וז"ל ה"מ היכא דמסהדי ביה המודעא ע"פ דלא אתי ע"פ ומרע לשטרא דזביני דחתימי עליה מקמי הכין לשוויי עולה בהעול' לא חתימי אבל בשטר' היכא דחתימי אשט' מודע' מקמי דחתימי זביני אתי שטר' ומרע לשטר' וכו' ע"ש אשר מבו' מדבריו דבעי' דוק' היכ' דחתימי אשט' מודע' מקמי דחתימי אשטר זביני ומעתה צ"ל דמ"ש רשב"ם והרמ"ה דלא אתי ע"פ ומרע לשטרא לאו דוקא הוא אלא דכל שלא נכתב שטר המודעא אלא אחר שכתבו שטר דזביני חשי' כולו ע"פ כיון דמעכשיו הוא שהגידו העדו' שלהם ודלא כסברת מהרש"ך:

והנה אעיקרא פי' רשב"ם והרמ"ה בסוגי' דבתרא לישנא דגמ' דקאמר ה"מ ע"פ וכו' אבל בשט' אתי שטרא ומבטל שטרא משמ' כדברי מהרש"ך דסתמ' קאמר תלמודא אתי שטר' ומבטל שטרא ולא שאני לן אם קדים שטר המודעא לשטרא דזביני או שטרא דזביני קדים לשט' המודעא דהעיקר תלוי אם הוא בשטר או ע"פ. ושו"ר להר"ב במקובצת שם שכתב וז"ל צריך לפ' מאי אולמי' דעדות שטר מעדות ע"פ וזהו טעמו של דבר כי מה שאמרה תורה וכו' אם לא יגיד וכו' אינו חוזר ומגיד בעדות ע"פ הוא שמעידי' העדי' בב"ד ולא גמרי' מינה לענין הגדה בשט' דאלימא דנעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד ועוד ע"כ לא אמרה תורה אלא שאין ב"ד נזקקין לקבל ערותן לסתירת מה שהעידו לבטל עדותן שכבר נחקרה בב"ד אבל הם שחתמו מאליהן שלא בב"ד וחתמו ונעשה כמי שנחקרה בב"ד כשיבא השטר לפני ב"ד אתי עדות שנעשה כמי שנחקרה ומרע' עדות כיוצא בה והוו להו כשנים אחרים שהעידו אחר ערותן של אלו עכ"ד ומעתה דינו של מהרש"ך יפה הוא בטעמו של הרב ז"ל אלא שרשב"ם והרמ"ה חלוקים עליו בזה וכן פירש הרשב"א ז"ל ע"ש:

איברא דלפי מאי דמסיק התם מר בר רב אשי אמנה היו דברינו אין נאמנין מודעא היו דברינו נאמני' מ"ט זה ניתן ליכתב וזה לא ניתן ליכתב ופירש"י דניתן ליכתב דמצוה קעביד להציל אנוס מיד האונסו וכתב הרמ"ה דאע"ג דלא כתבי סהדי שטר מודעא אלא דמסהדי בה ע"פ מודעא הויא לבטולי זביני וכו' ע"ש וכל הפוסקי' פסקו להא דמר ב"ר אשי ע"ש ולפ"ז גבי שטר זביני נמי דמסהדי שהיה ע"מ לעלו' לא"י הויא נמי דניתן ליכתב דמצוה קעביד להציל המוכר מיד האונסו ליקח לו השבה שהרי היה ע"מ לעלות לא"י ודמיא למודעא היו דברינו ואפי' לא כתבי נמי סהדי שטר מודעא זו שהיה ע"מ לעלות לא"י אלא דמסהדי ע"פ הויא מודעא לבטל המכר. גם למה שפי' הר"ן והביאו

הב"י והכ"מ בפ"ג מה' עדות דין ז' דפי' ניתן ליכתב דשטרא מיהא מהני דכי מבטלי זביני מחמת המודעא צריך המוכר להחזיר הדמי' שקבל כמו שכתוב בשטר המכר ולא עקרי סהדותייהו לגמרי דאכתי מהני לאהדורי זוזי. גם לפמ"ש עוד מרן וז"ל א"נ דהאי ניתן ליכתב קאי אמודעא שבידם לכתבה ולכתוב אמנה קודם זמן שטר המכר דאותו יום עצמו שאין אלו חוזרי' ומגידי' כיון שבידם לפסול הגדת המכר משעה ראשונה ע"ש ה"נ אין אלו חוזרי' ומגידי' כיון שבידם לפסול הגדת המכר משעה א' של כתיבת שטר המכר דומיא דשטר מודעא. ומעתה דברי מהרש"ך צ"ע דלפי מסקנת מר ב"ר אשי נראה דבכה"ג בנדון מהרש"ך שוה הוא לדין המודעא דקאמ' מר ב"ר אשי זה ניתן ליכתב וזה לא ניתן ליכתב ולא שאני לן בין אם היה עדותן בשטר או בע"פ לכל הפירושי' דלעולם לא חשי' כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד וצ"ע:

סימן יב

שאלה בהא דקי"ל דמומר אינו יורש את אביו אם עמד המומר ונתן ירושה הראויה לו מאביו לאחרים או שהיתה לו ירושה ראויה לו מאחרים מאחד מקרוביו ועמד ונתן אותה הירושה לאחרים במתנה אי הויא מתנתו מתנה או לא.

תשובה הנה הרמב"ם ז"ל בפ"ו מה' נחלות כתב וז"ל ישראל שהמיר מן הדין יורש את קרוביו הישראלים ואם ראו ב"ד לאבד ממונו ולקונסו שלא יירש כדי שלא להחזיק ידי הרשעי' הרשות בידם ואם יש לו בנים מישראל תנתן ירושת אביהם המומר להם ע"כ והנה מדבריו אלו נראה שהדבר תלוי ביד ב"ד דאם ראו ב"ד לאבד ממונו ולקונסו הרשות בידם אבל לא קנסוהו להפקיע ירושתו הראויה לו לאחרים כאלו אינו ולפ"ז יוצא לנו הדין דכל שנתן ירושתו הראויה לו לאחרי' כיון דלא החזיק רשע זה בממונו הויא מתנה. וכן מצאתי בהגהות מרדכי שבס' תומת ישרים והביאו הרב כנה"ג בס"סי רפ"ד שעל מה שהביא שם ההיא דאמרי' בכתובו' וכי יהבינן לה קנס דאזלא ואכלה בגיות' כתב וז"ל מכאן מוכיח מורי מהר"ר ידידיה שאם נפלה ירושה לבר ישראל מומר ונתנה לישראל אחר שזכה דהא אע"פ שחט' ישראל הוא ויש כח ביד חכמים להפקיע ממונו מטעם דהפקר ב"ד הפקד וכי נתנו במתנה הא לא אכיל בגיותו וזכה בהם המקבל ע"כ ומעתה י"ל שזו נמי דעת הרמב"ם. ומ"מ צ"ע על הרמב"ם דמ"ש דאם יש לו בנים שתנתן ירושתו לבניו דאפי' לא יש לו בנים למה ב"ד מאבדין ממונו ולמה לא תנתן ירושתו לקרובים הראויים לירש דכמו שהוא יורש לקרוביו מן הדין ה"נ שתנתן ירושתו לקרוביו מן הדין דמ"ש. כי ע"כ נראה דמ"ש הרמב"ם דאם ראו ב"ד לאבד ממונו ולקונסו אין הכונה אלא שלא יזכה זה המומר בירושתו אבל אה"נ הוא דיורשי' אותו שאר הקרובי' לירש

ולא שיהיו הפקר דלא יהא אלא מת המומר הרי מן הדין יורשי' אותו קרוביו וכמבואר במרדכי בשם תשובת רש"י והביאה מרן הב"י בסימן רפ"ג עיין שם:

והנה ראיתי להרא"ש ז"ל בתשו' כלל י"ז והביאו הטור בסי' רפ"ג שנשאל על מומר שנתן הירושה הראויה לו לירש מאביו לאמו ומת אביו ותבעה אמו הנכסי' ויורשי בת המומר תבעו ג"כ הנכסי' והשיב דכיון שמת אבי המומר זכתה בת המומר ולא היה למשומ' מעולם זכיה בהם דכיון שהפקיעו חכמי' ירושתו עמדה הבת במקומו וזכת' בנכסי אבי אביה והביא ראיה לזה מדאמרי' בפ' מ"ש בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו ומת בנו מוציא מידי הלקוחות משום דלימא אנא מכח אבוה דאבא קאתינא וכו' ובנדון זה כיון שהפקיעו חכמים ירושתו עמדה הבת במקומו וזכת' בנכסי אבי אביה את"ד ע"ש והנראה מדברי הרא"ש דדוקא בכה"ג הוא דאמרי' דוכת' הבת מכח אבוה דאביה ומשום הכי מתנתו אינה מתנה אבל כל לגבי ירושת אחרים א"נ היכא דלא היתה לו בת אלא אם אע"ג דהפקיעו חכמי' ירושתו מ"מ לאו כל כך שקלוה מני' ועדיין אית ליה זכיה בגויה ולא הפקיעו חכמי' ירושתו אלא משום קנס דלא יהבינן בגיותי' אמנם כל שנתן ירושתו הראויה לו מאחרי' ביון דלא אזיל ואחל בגיותי' ה"נ דהויא מתנתו מתנה וכדעת מהר"ר ידידיה שכתבנו לעיל כנ"ל ברור בכונת הרא"ש למדקדק בדבריו היטב ע"ש:

אך ראיתי לה' תרומת הדשן ז"ל סי' שמ"ט שהביא תשובת הרא"ש הלזו והבין בכונת הרא"ש כפשט' דמלת' דחכמי' סילקו את המשומ' מן הירושה כאלו אינו וממילא אז יירשו יורשי המוריש ולא יורשי המשומ' ע"ש באורך וצ"ע דלפ"ז איך כתב הרא"ש דזכת' הבת בירושת אבי המשומ' כיון דחשבינן למשומ' כאלו אינו וכבר ראיתי להדרישה ז"ל בקושי' זו על התה"ד ותי' דשאני בתו דאף דחשבינן לי' למשומ' כאלו מת ולא זכה מעולם בירושה זו הלא המת יורש את אביו בקבר להנחיל לבניו משא"כ שם בתשו' דמיירי דקרובי המשומ' מצד אב היו רוצים לזכות בירושה שהי"ל לירש את אמו ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מאביו ע"ש ואח"ה אין זה אלא דברי נביאות דכל כי האי הו"ל לה' לבאר זה. ועוד ק' שהרי ראבי"ה סובר שלדעת הגאוני' שהמומר אינו יורש מה"ת וכמו שהבין התה"ד שם בדברי ראבי"ה ע"ש ואפ"ה כתב שאף לדברי הגאוני' שהמומ' אינו יורש אפ"ה האב יורש את בנו המומר וכן הבעל יורש את אשתו המשומדת ולכאורה ק' כיון דמה"ת אינו יורש מ"ל בן לאב מ"ל אב לבן וכן הק' ה' לחם רב בתשו' סי' ר"ך והצ"ע ע"ש וע"כ נראה דטעמו הוא משום דס"ל דאף על גב דהמומ' אינו יורש מה"ת דוקא איהו גופי' משו' דנפיק ליה מקדושת ישראל ומקדושה דאבוה דלא הויא יורשה אלא לבר ישראל דמתיחס בתר אבוה לאפוקי משומ' שאינו מתיחס

אחר אביו וכמ"ש בתשו' הגאונים בס' שערי צדק שער ג' מחד סי' כ"ה ע"ש אמנם אביו גופי' הא ודאי ירית לי' דמ"מ חזרה ירושה למי שראוי לירש אותו דלא מצינו שבטלה תורת ירושה מן הרשעים שהרי בגמ' מוכח דמשום' מוריש לזרעו אפי' הם רשעי' ואע"ג דמשומד גופי' לא ירית כ"ש דמוריש לאביו וכ"ש שהם יורשי' כשרים ויכין רשע וילבש צדיק וכמ"ש בתשו' רש"י שהביא המרדכי שם ואע"ג דמומ' לעכו"ם הוא וגופו הפקר ע"ש ואע"ג שבתשו' הרא"ש שהביא בשם ר"י תשו' אחת לרבי' משולם שכתב דמוחלף לא אקרי זרעיה ולא ירית ליה לאבוה וכו' מ"מ אינו דוקא לגבי דידיה דמומר אמנם אביו גופי' הא ודאי ירית ליה דמ"מ בנו הוא. ומעתה ה"נ י"ל בנדון התה"ד דאע"ג דהפקיעו חכמי' ירושתו מ"מ לאו כ"כ שקלוה מני' ועדיין אית ליה זכיה בגויה וחזרה ירושה למי שראוי לירש שהוא שמעון אחי ראובן וה"נ י"ל שכן היא דעת הרא"ש וכמש"ל ודוקא היכא דמת ודאי הוא דאמרי' דאז יירשו יורשי המוריש משום דאין הבן יורש אמו בקבר להנחיל את אחיו מן האב וכ"ש לקרוביו:

ומן האמור עוד יש לתמוה על התה"ד עמ"ש עוד שם וז"ל אפס צריך להתיישב לפום סברא דלעי' דחכמי' סלקו את המשומ' מן הירושה כאלו אינו וממילא אז יירשו יורשי המוריש א"כ מ"ט דראבי"ה דפסק דהאב יורש את בנו וכן הבעל יורש את אשתו המומרת אפי' מן מורישיה לאחר שנשתמדה ואמאי הא האב והבעל לא באו אלא מכח המשומ' וכיון דהמשומ' ראוי לקונסו מסלקי' להם מן הירושה דלהוי כמאן דליתי' אלא ע"כ סבר ראבי"ה כיון דמדאורייתא ירית המשומ' אלא משו' דקנס חכמי' שקלוה מני' מ"מ לאו כ"כ שקלוה מני' ואית ליה עדיין זכיה בגויה וכו' את"ד ע"ש וצ"ע שהרי ראבי"ה כתב כן אפי' לדברי הגאוני' דס"ל דמה"ת המומ' אינו יורש ופשיטא ודאי כיון דמה"ת אינו יורש כמאן דליתיה וכמת חשוב ואפ"ה כתב דהאב יורש את בנו והבעל יורש את אשתו המומרת וע"כ טעמו דאע"ג דמה"ת אינו יורש מ"מ תחזור ירושה למי שראוי לירש וכ"ש וק"ו אי אמרי' דמה"ת יורש אלא דחכמי' סלקו אותו מן הירוש' דלאו כ"כ שקלוה מני' ותחזור הירושה למי שראוי לירש:

ומעתה בנדון דהתה"ד הא ודאי כל זמן שלא מת המשומ' תחזור הירושה למי שראוי לירש אותו שהוא שמעון אחי ראובן כי הוא הראוי לירש וכ"ש אי אמרי' דהמה"ת יורש אלא דחכמי' סלקו אותו מן הירושה דלאו כ"כ שקלוה מני' וחזרה הירושה למי שראוי לירש אותו וההי' דנדון הרא"ש י"ל דאפי' ראבי"ה מודה דזכת' הבת ואע"ג דלאו כ"כ שקלוה מני' מ"מ בכאן י"ל דה"ט דזכתה הבת משום הך טעמא דאמרי' אנא מכח אבוה דאבא קאתינא וכיון שכן דמיד שמת אבי אביה כיון שאינו יורשו לאלתר זכת' הבת

המשומדת ומתנתו לאמו אינה מתנה אמנם היכא שהיתה לו ירושה ראויה לו מאחרי' ועמד ונתן אותה במתנה לאחרי' ה"נ דהויא מתנתו מתנה שהרי מ"מ אית ליה זכיה אלא דחכמי' סלקו אותו יורש וכ"כ דלא מטיא ירושה לידיה שפיר דמי כנ"ל:

והנה ראיתי למהראנ"ח ז"ל בתשו' ח"א סי' מ"ו שהק' עלה ההיא בתשו' הרא"ש שפי' דברי הר"י במ"ש דהמומר אינו יורש מקרא דאינו לא אסמכת' בעלמא וחכמי' הוא שהפקיעו ירושתו ומה"ט זכתה בתו דמנ"מ בזה לענין נדון שלו דלא יהא אלא דאינו יורש מה"ת כ"ש הוא שדינו של הרא"ש הוי יותר מוכרח וע"ש מה שנדחק דצ"ל דהאי וכיון שאינו יורשו וכו' שכתב הרא"ש אינו נמשך לפירושו שפי' דברי הר"י אלא אעיקרא דמלת' קאי כיון דמ"מ אינו יורש זכת' בתו ע"ש ולע"ד נראה בכונת הרא"ש דנ"מ היכא דחזר בו המומר אח"כ ליהדות דלדברי הר"י דמה"ת אינו יורש א"כ כשנפלה לו ירושה בהיותו עדיין משומ' א"כ מעולם לא זכה בה ואע"פ שיש צד בטחון דשמ' יחזור מ"מ כל זמן שלא חזר בו כבר פקעה ירושה ממנו ומההיא שעתא לקמי יורשי' נפלה אבל לדעת הרא"ש דחכמי' הוא שהפקיעו ממנו ירושה וקנס הוא שקנסוהו חכמי' שלא לירש מ"מ אם יש בו בטחון שיחזור ליהדות או שהזר בו תכף שנפלה לו תנתן לו ירושתו ומתנתו לאמו הויא מתנה כנ"ל:

ושו"ר להפרישה ז"ל שהק' קושי' זו על הרא"ש ותי' דאם היה מדאורייתא דאינו יורש המומ' א"כ גם בתו אין לה זכיה דהא בתו מכח אביה קאתיא והיו שאר בני אביו יורשי' הנכסי' אבל אם מדאורייתא יורש אלא שהחכמי' קנסו אותו ונשארה בתו במקומה וזכת' בנכסי אביה א"ד ולע"ד ק' לתי' זה מדברי ראבי"ה שכתבנו לעיל שכתב דאפי' ש לדברי הגאוני' דמומר אינו יורש (והיינו מה"ת כדברי הר' יאודה שכ' הרא"ש) האב יורש את בנו וכן בעל יורש את אשתו המומרת וכו' ע"ש הרי אע"ג דמומ' אינו יורש מן התורה והו"ל כמי שאינו מ"מ אמרי' דחזרה ירושה למי שראוי לירש דהממון הוא בחזקת היורשי' שלו:

והנה יש לעמוד בדברי ראבי"ה במ"ש דאפי' לדברי הגאוני' האב יורש את בנו דאמאי נקנסי' להאב וכן נמי בעל יורש את אשתו המומרת וכו' דבריו תמוהים דהא טעמ' דגאון אינו משו' קנס' אלא דמה"ת הוא דאינו יורש וכמו שהבין התה"ד וכן הכריח מהרד"ך ז"ל בית כ"ח דע"כ מה"ת הוא דאינו יורש דאי ס"ל דמה"ת הוא יורש אלא שחכמי' הפקיעו ירושתו א"כ מאי ק"ל ממאי דפריך תלמודא ודילמא ישראל מומר שאני דמשמע דמשומ' יורש דהא איכא למי' דשפיר קאמ' רבי' צדק גאון דאינו יורש משום שכך תיקנו חכמי' והתם בקידושי' שפיר מצי מיירי אפי' לירש משום דהתם אקרא קאי דיורש מה"ת הרב

צדק גאון דכתב דלא ירית היינו מתקנת חכמי' ע"ש ומעתה ק' דאיך יהיב טעמא משו' דאמאי נקנסי' דמזה נראה דגם הגאון אעיקרא לא אמר' אלא משו' קנסא דאל"כ מה ענין לקנס הכא ואפש' לומ' משום דלא תימא משום דמכלבא בישא גוריא טבא לא נפיק כי משורש נחש יצא צפע וכמו שהוא רשע בניו רשעים (ועיין להרא"ש בתשו' כלל ל"ב סי' ד') גם עליו נאמ' ארור שזה ילד ארור שזה גדל וא"כ ס"ד דאע"ג דמה"ת הוא יורש משו' דחזרה ירושה למי שראוי לירש דדוקא לדידיה אפקי' רחמנא דלא לירות וכמש"ל מ"מ הוה ס"ד דליקנסי' להאב מהך טעמ' שלא יירש קמ"ל דלא קנסי' ליה וכן נמי בעל אשה המשומדת ס"ד דהוכיח סופה על תחילתה דרשעה היא והו"ל לגרשה ולא לקיימ' וא"כ הוה ס"ד נמי דלקנסי' לבעל קמ"ל דלא קנסי' להו:

וראיתי למהרש"ך ח"א סי' קל"ו שתמ' על מהרד"ך דמנין לו לומר כן דה"נ דס"ל לגאון דאינו אלא מתקנת חכמי' אלא דס"ל כיון דליכא לאוכוחי מהגמ' דמשומ' יורש משו"ה סמכי' אהסמכת' דלזרעך אחריך מי שמיוחס אחריו אמנם אי מה"ת יורש לית לן למימר דתקנת חכמים דאינו יורש דמהי תיתי לקנוס את"ד ע"ש וה"נ דכוותה דאי מה"ת יורש לית לן למי' דתקנת חכמי' דאינו יורש ולע"ד יש לסייע פי' זה ממ"ש המרדכי עוד שם וז"ל ולראבי"ה נראה כמו שמוריש לבניו ה"נ יורש את אביו אך יש כח ביד חכמי' להפקיע ממונו דהפקר ב"ד הפקר כדאמרי' בכתובו' יהיבנא לה קנס דאזלא ואכלה בגיות' ע"ש דמבואר מזה דבא לאפוקי מסברת רב צדק גאון דס"ל דאי הוה יורש מה"ת מאי תיתי לקנוס וע"ז כתב דלעולם דמה"ת יורש ומ"מ לא קשי' דמהי תיתי לקנוס דמ"מ יש כח ביד חכמי' לקנוס. ומעתה אתי שפיר מ"ש עוד המרדכי ואפילו לדברי הגאוני' האב יורש את בנו דאמאי נקנסי' וכן הבעל יורש את אשתו המומרת וכו' דמשמ' דלדברי הגאונים אינו מה"ת אלא מקנס חכמי' ולכך כתב דאפי' לדברי הגאוני' האב יורש את בנו המומ' דאמאי נקנסי' והוא משום דאע"ג דמאי דקנסו חכמי' הוא מהאסמכתא דלזרעך אחריך מי שמיוחס אחריו אינו אלא לגבי בן המשומ' דאינו מיוחס אחריו אבל לגבי אב ליכא האי אסמכת'. וראיתי למהר"ש יונה סי' מ"א שהסכים לדברי הרד"ך דהגאוני' ס"ל דמה"ת אינו יורש ושוב כתב ודברי מהרש"ך בזה לא הבנתי ע"ש ואח"ה דברי מהרש"ך הם ברורים למעיין:

והנה יש לעמוד בדברי ראבי"ה והרא"ש הללו במה שהביאו ראיה דהפקר ב"ד הפקר מההיא דכתובות דקאמ' יהיבנא לה קנס דאזלא ואכלה בגיות' וה"ה ירושה שהרי התם קאי אמאי דאמ' יוסף הגדילו יכולים למחות ופירש"י וחוזרים לסורן ואין לנו לעונשן בב"ד ואם קידש אשה משומ' אינה צריכה גט להיות כישראל מומ' ע"ש ואקשו עליה

אבי"י ורבא מגיורת דאית לה כתובה ואית לה קנס ואי ס"ד יכולי' למחות יהיבנא לה קנס דאזלא ואכלה בגיות' ע"ש וההוא לאו מתור' הפק' נגעו בה דקושט' הוא דאי מיחתה הויא לה גויה גמורה דאין לה קנס ולא כתובה מן התורה ומה דמות יערוך להא דמשומ' דמדינה הוא יורש אלא שהחכמים רצו להפקיע ירושתו ממנו דמנין לנו זה כיון דמדינא הוא יורש וכבר ראיתי לה' נחלה ליהושע סי' ב"ה דל"ב ע"ג שעמד בקושי' זו והוא מפרק לה דאי מן התורה יורש את אביו ורבנן מכח רשעו בעו לאפקועי ממוני' ניחא דאביק מיבק בע"ז שיוכלו לקונסו אבל כל היכא דלא קים להו בגויה דאביק מיבק ושמ' היום או למחר יחזור בתשו' אין ב"ד מפקיעין ממון מספק להכי אייתי להה' דכתובות דמשמ' להדיא דאפי' בדבר שאינו ברור כל כך יש להם לחכמי' כח לקנוס דהא איכא למידק מאי פריך אביי לר"י מההי' הגיורת דיהבי' לה קנס אימא דלעולם יכולה למחות וההיא דיהבי' לה קנס הוא משום דלא מיחתה עדיין ושמ' לא תמחה לעולם ופשיטא דאי הוה קים לן שלא תמחה לעולם יהודית גמורה הויא ושקלא קנסא מדינא ומספיק' שמא תמחה לא מפסדינן קנסא מינה ועכ"ל דס"ל לתלמודא דכיון דאם תמחה לית לה קנסא אפי' בספק המחאה לא יהביה לה דהפקר ב"ד הפקר את"ד ואח"ה ליתא דהתם לאו מתורת הפקר נגעו בה אלא מדינא הוא דכיון דהויא בספק המחאה לא יהבי' לה משום דלעולם אין מוציאין ממון אלא בראיה ברורה ותדע לך דעד א' נאמן באיסורין ובממון אין מוציאין בפחות מב' וכמו שהאריך בזה הר"ב במקובצת כתובו' עש"ב:

איברא דהתם אמרי' אביי לא אמר כרבא התם קנסא הוא ה"ט כדי שלא יהא חוטא נשכר ע"ש אלמא אע"ג דמדינא לית לה קנסא מ"מ כדי שלא יהא חוטא נשכר קנסי' ליה למיהב קנסא וכ"ש הכא במשומ' דקנסי' ליה כדי שלא להחזיק ידי הרשעי' כמ"ש הרמב"ם ע"ש ורבא נמי דלית ליה ה"ט ה"ד התם משו' דס"ל דמשו' ה"ט דשלא יהא חוטא נשכר אין ליתן לה דכיון דהויא נכרית גמורה ומן הדין לית לה אמנם בעלמ' מודה הוא דקנסי' ליה מה"ט כדי שלא יהא חוטא נשכר וסהדי במרומי' שאח"כ ראיתי למהר"ם בר ברוך בתשו' סי' תתכ"ח ע"ש:

והנה ראיתי למהר"ם ב"ב בתשו' שם שכתב משם ריב"א שהמשומ' יורש את אביו שמצינו בפ' חזקת הבתים דנ"ו שיצחק זכה בהר שעיר מכח אברהם דאר"י כל מה שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר והן הז' עממי' הכתובי' בכל מקום לאפוקי קני וקניזי וקדמוני שניתנו לא"א בין הבתרי' לא יתחייבו במעש' לעת"ל ופליגי תנאי בקני וקניזי וקדמוני וס' ר' יאודה אומ' שעיר עמון ומואב אלמא דר"י דהלכת' כותי' ניתן לא"א את הר שעיר וירש יצחק את אברהם וירש עשו את יצחק אלמא משומד יורש את אביו

את"ד וצ"ע דנהי דאלו קני וקניזי וקדמוני ניתנו לא"א אמנם אין הכונה שניתנו לא"א ויצחק זכה בהר שעיר וירש עשו את יצחק דא"כ אמאי לא ירש ג"כ עמו יעקב אחי עשו. ועוד ק' דכמו שירש יצחק את הר שעיר מאברהם אביו למה לא ירש ג"כ קניזי וקדמוני אלא דהענין הוא שניתנו לא"א כדי להורישם לישראל אלא שלא זכו ישראל לכך והכי הוא מבואר במדרש רבה והביאו רשב"ם שם בפ' חזקת הבתי' וז"ל ר' חלבו בשם ר' אבא בשם ר"י כך עלה בדעתו של מקום להנחיל להם לישראל ארץ עשרה עממי' את הקני ואת הקניזי ואת הקדמוני והואיל ולא זכו ישראל להם לא נתן להם אלא ארץ ז' עממי' את החתי וכו' אבל אדום ועמון ומואב לא נתן להם בע"הז אבל לימות המשיח יחזרו ויהיו לישראל כדי לקיים מאמרו של מקום ע"כ הרי הדבר מבואר שמה שנתן ה' לאברהם אלו הג' קני וקניזי וקדמוני אינו אלא להנחילם לישראל אלא שלא זכו לכך ועמד הקב"ה ונתן את הר שעיר לעשו והשאר לבני לוט ושו"ר לה' תנא בס' פרשת דרכים דרך הקדש דרוש ז' דף י"ח ע"ד שהעלה בן מהמדרש רבה הלזו עש"ב:

והנה ראיתי להרא"ם ז"ל בפ' דברים ע"פ רפאים ישבו בה שכתב כי אלו הג' שהם קני וקניזי וקדמוני מנחלתו של א"א בדי שיתננה לבני לוט ולבני עשו עש"ב וה' פ"ד שם תמה עליו דהא קי"ל דזרע פסול לא מקרי זרע וא"כ ק' על הרא"ם דאיך יתכן שבני לוט יקראו זרע אברהם וכן בני עשו אף שהם מזרעו של אברהם שהרי זרע פסול לא אקרי זרע את"ד ע"ש ואפש' לומ' דע"כ לא אמרי' דזרע פסול לא אקרי זרע אלא בתר דבתי' כי ביצחק יקרא לך זרע דמשם ואילך הוא דמפקי' דזרע פסול לא אקרי זרע מה שנאמ' זרע קודם לזה הוי בכלל אפי' זרע פסול. אך לפ"ז עדיין ק' מבני לוט דלאו זרעו של אברהם הוא ואיך קרי לי' זרעו אם לא שנאמ' דכיון דמ"מ הוו מבני משפחתו של א"א שהוא ן' אחיו ועוד בה שעשאו כבנו כמ"ש רש"י ז"ל משו"ה קרי ליה זרעו. עוד אפשר לומר דמה שלקחו אותם בני עשו ובני לוט לאו מתורת ירושה ממש שהרי בלא"ה בני לוט לאו מיורשי אברהם נינהו דלאו זרעו הם אלא שהקב"ה בעבור כבודו של אברהם הנחילם לו כדי שיתנם להם וזה שדקדק הרא"ם וכתב כדי שיתננה לבני לוט ולבני עשו ולא כתב כדי שינחילנה וכו' ומאי דקאמ' קרא לזרעך ע"כ י"ל דלא קאי אלא אז' עממים שנתן אותם הקב"ה לישראל שהם זרעו של אברהם ולא לבני לוט שאינם זרעו וכמו כן י"ל דלא קאי נמי אבני עשו אע"פ שהם זרעו של אברהם משו' דזרע פסול לא מקרי זרע ומ"ש הכתוב כי ירושה לעשו וכה"א כי ירושה לבני לוט אין הכונה שבאה להם בתורת ירושה אלא שהקב"ה הוריש אותם אלו הג' הארצות בעבור כבודו של אברהם:

אך ראיתי לרש"י בס' דברי' ע"פ זה דכי ירושה לעשו מאברהם עשר עממי' נתתי וכו' ושעיר א' מהן לעשו והשתים לבני לוט ולמה בשכר שהלך אתו למצרים עשאו כבנו ע"ש משמ' דמצד ירושה ממש לקחו אותה מאברהם וכן ראיתי בס' הזכרון על רש"י בחומש לר' קדמון נדפס מחדש שכתב וז"ל כי ירושה לעשו מאברהם כלומ' לשון ירושה ממש וממי ירשה מאברהם זקנו ע"כ הרי שפי' שעשו ירש שעיר מאברהם זקנו שהיא ירושה ממש ולא שניתן לו במתנה וכמו כן נמי לבני לוט דהויא ירושה מאברהם משו' שעשאו כבנו כי ע"כ י"ל כמ"ש בתי' הא':

ודע דמ"ש רש"י את הקני וכו' עשר עממי' וכו' והגי' הם אדום ועמון ומואב אין לפ' דאדום: **ועמון** ומואב הם עצמם נקראים בשם קני וקניזי וקדמוני שהרי מהכתובי' משמ' דאומות אלו היו בעולם באותה שעה והא ליתא דקושט' הוא דאדום ועמון עדיין לא נולדו בעולם אפי' אבי אבות אביהם ועכ"ל דהכונה היא הארצות אלו של קני וקניזי וקדמוני שהיו ידועי' באותו זמן בימי אברהם לעתיד יירשו אותם עמון ומואב ואדום ועליהם הבטיח הקב"ה לאברהם וכ"כ ה' מלאכת הקדש בשם מהר"ש יפה בב"ר ע"ש ומצאתי לה' החזקוני על פסוק זה שכתב וז"ל את הקני הוא עמון כמו שמפורש בפ' בלק את הקניזי הוא מואב ואת הקדמוני הוא אדום ע"ש שיצא ממנו עמלק שהיה קדמוני להזדווג להם לישראל כדכתיב ראשית גוים עמלק ע"ש ולפ"ז צ"ל שהקב"ה קראה כן על שם העתיד והבטיח לא"א שאלו הארצות של אלו הג' האומות העתידים להיות שנק' קני וקניזי וקדמוני עתידים להיות ירושה לישראל:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם .